

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
«Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»

Кафедра української мови

*Слобожанська бесіда – 17.
Лінгвістика тексту
і вивчення української ментальності*

Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції
(29 жовтня 2024 р., м. Полтава)

Полтава
ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»
2024

УДК 811.161.2

*Рекомендовано до друку вченою радою
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»
(протокол № 5 від 29 листопада 2024 року).*

Рецензенти:

- Царьова І. В.** – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри мовної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ;
- Глуховцева І. Я.** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри педагогіки, української філології та журналістики Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Слобожанська бесіда – 17. Лінгвістика тексту і вивчення української ментальності: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 29 жовтн. 2024 р.) / ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»; за ред. проф. Глуховцевої К. Д. Вип. 17. Полтава, 2024. 161 с.

Збірник містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Слобожанська бесіда – 17. Лінгвістика тексту і вивчення української ментальності», на якій було порушено актуальні питання діалектного мовлення; особливостей лінгвістичного дискурсу; фразеології й історії української мови; соціальних аспектів вияву мови; організації освітнього простору; репрезентовано літературознавчі студії.

Для мовознавців, здобувачів вищої освіти, учителів та учнів закладів середньої освіти, широкого кола читачів.

ЗМІСТ

Штрихи до портрета рідної говірки

Волошинова М. О. Давні традиції українського народного весілля 6

Текст. Дискурс

Гримашевич Г. І. Актуалізація дієслівної системи середньополіської говірки в збірці Олени Лотоцької «Ангели в намистах» 11

Дзивульський Д. Г. Походження гасла «Слава Україні!» на сучасних артоб'єктах 18

Каніщева Ю.В. Штрихи до поетичного портрета Андрія Кузьменка (Кузьми Скрябіна) 20

Клещова О. Є. «Коли квітне папороть»: мовно-пісенний релакс від українських співаків ROXOLANI та Пилипа Коляденка («PHIL IT») 26

Кононенко М. В. Портрет рідної говірки в романі «Монастирські сливи» 40

Кот Т. В. Стилістична роль епітетів у пісенних текстах Святослава Вакарчука 46

Кравченко О. Л., Куцевська О. С. Маркетинг-кіт як інструмент комунікації з рекламодавцями (на прикладі медіа позитивних новин «#ШоТам») 55

Семиволос П. П. Фольклорні витоки використання обценної лексики в сучасних піснях 59

Скальська С. А. Фразеологізми релігійного культурного коду в романі Ганни Кревської «Монастирські сливи» 62

Мовна особистість у контексті мотивів і потреб соціального існування

Демченко Н. Д., Рішко Д. М. Сприйняття мовної ситуації в Україні під час повномасштабної війни українським та польським суспільством 67

Дослідження історії української мови. Термінологія

Губа О. Т. Проблема класифікації несловозмінних парадигм в українській мові	72
Панченко А. М. Функціонування англіцизмів у лексиці сучасних українських ЗМІ	77
Поповський А. М. Імперський жезл злочинної москви – <i>кати, катівні, катування</i>	83

Організація навчально-комунікативного простору в сучасних закладах освіти

Барилова Г. К., Гелетій О. І. Методика формування інформаційно-комунікаційної компетентності на уроках української мови	93
Богиня Л. В. Організація навчально-комунікативного простору в сучасних закладах освіти	96
Глуховцева І. Я. Лінгводидактичний потенціал творів для дітей Т. Стус	102
Глуховцева К. Д. «Письмонавтика» Тетяни Стус як курс літературної творчості для дітей	110
Карлова Н. М. Використання мультимедійних ресурсів під час навчання української мови	117
Колесникова Л. Л., Барзилович О. Ю. Етикетні мовні звороти як засіб формування комунікативної компетентності учнів	121
Нікітіна А. В. Мовна освіта в суспільному розвитку: методичний аспект	126

Літературознавчі студії: традиції, дискусії, інновації

Валин А. Є. Літературний проєкт «Кримський інжир»	131
Козлова М. Б. Амбівалентний концепт «СОНЦЕ» в новітніх збірках Ганни Гайворонської «Ключі від сонця», «Хочу додому»	134
Красношарпа В. С. Образ війни в рецепції Світлани Талан у романі «Оголений нерв»	136
Сержанова А. Д. Образ України в рецепції зарубіжних письменників ХІХ століття	142

Уманська Т. О. Авторські наратологічні доміанти прози Галини Пагутяк, Мирослава Дочинця, Галини Тарасюк	145
Шарагіна О. В. Художня образність у поемі Івана Драча «Чорнобильська Мадонна»	149
Шпетна С. А. Неоромантична жанрова палітра творчості Р. Л. Стівенсона	152
Відомості про авторів	157

ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА РІДНОЇ ГОВІРКИ

М. О. Волошинова

(Таврійський національний університет
імені В. І. Вернадського)

ДАВНІ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ВЕСІЛЛЯ

Дослідниця весільної лексики українських східнослов'янських говірок І. Магрицька свого часу зазначала: «Українське весілля як сімейний обряд привертає увагу тим, що є найбільш розгалуженим і до сьогодні досить добре збереженим. У ньому, наче у дзеркалі, відбито психологію, побут і вдачу українців, суспільне життя і природу. Тут народна мудрість закладена в кожному звичаї; атрибути, страви та напої, використовувані в обряді з ритуальною метою, виявляють глибинну символіку. <...> Ті обряди, які ми маємо сьогодні, порівняно з давніми є уніфікованими, зредукованими й десемантизованими їх варіантами. А забуваючи традиційні народні обряди, ми, на жаль, утрачаємо той безцінний скарб, що передали нам наші предки, відсікаємо зв'язок зі своїм корінням» [4, с. 3].

Мета розвідки – на прикладі діалектного матеріалу розглянути лексику традиційних весільних обрядів, звичаїв, прикмет, забобон.

Зазвичай українське весілля тривало кілька днів, у деяких місцевостях – цілий тиждень. Здебільшого весілля починали в п'ятницю (бо п'ятниця – початниця). Весільне дійство складалося з низки обрядових актів, що відбувалися послідовно й у супроводі відповідних обрядових пісень, ритуалів: випікання короваю, сплітання вінка, запрошення на весілля, благословення, вінчання, посад, пов'язування молодої, переїзд молодої в дім чоловіка. У різних регіонах України ці складники були розвинуті неоднаково й посідали різне місце в загальній структурі весільної обрядовості [2, с. 487].

В усій Україні шлюбіві передувало *сватання* – «частина весільного обряду, коли заслані женихом свати разом з батьками нареченої розв'язують питання про шлюб» [3, с. 524]. Цей обряд репрезентують назви: *свато(і)ўст'во*, *с'ватан':а*, *заси^елати*

сва^т'іу, і^ти с^ватати (сх.-слоб. – східнословобожанське – прим. наша). На знак згоди вийти заміж дівчина подавала хліб і виносила вишиті рушники пов'язати старостів. У разі відмови дівчина повертала старостам принесений ними хліб або підносила молодому гарбуз чи макогін: сх.-слоб. *дати* (п'ідне^с'ти, при^ч'і'пити, по^в'ісити, вру^ч'іти, п'іт'сунути) гарбу^з'а, полу^ч'іти гарбу^з'а, по^к'отити гар^б'ус, п'іти с гарбу^з'ом.

Сватання є одноетапним передвесільним дійством, оскільки між молодими та їхніми батьками вже існує попередня домовленість: *сватац'*:а *йїдим йак приглад'ат' і при^з'нач'ат' дату свати / бат'ки н'е^в'ести // йїхат' нада посл'е заката сонця і со сторо^ни же^н'іха долж^но бут' не^ч'отне ч'ісло гостеї // Раніше вважали гріхом брати на сватання жінок, при цьому казали, що *ж'інка – це п'іу у^лма / а мужик – у^лвесь ум //* (Записано в с. Новорозсош Новопоксовської СелТГ Старобільського р-ну Луганської обл.).*

До передшлюбної групи весільних обрядів належали й *запросини* на весілля. <...> На весілля йшли запрошувати окремо молодий з боярами (дружбами) і молода з дружками, їх випроводжали з обрядовим співом і благословенням батьків [2, с. 488]. Ось як цю передвесільну традицію описують діалектоносії: *Хо^дили про^сили р'ідних сво^йіх і каж^ному да^вали ши^шку // ото друшка носі^т' тих ши^шок / ну не од^на хо^дила то душ три хо^ді^т' було д'іу^чат // моло^да при^гла^ша на с^ваїбу і то ўс'іх / до ўс'іх р'ідни^х до^дому хо^дила / те^лпер не хо^д'ат' // те^лпер за^проше^н':а да^йут' да й у^се / а то^д'і хо^дила моло^да й про^сила //* (Записано від Юнашкевич Віри Іванівни, 1938 р. н., с. Кавказ, Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл.).

Наступна інформантка повідомляє ще й про традицію дівич-вечора, майже забуту сьогодні: *Йак моло^да по^просит' гостеї / при^ходила в:ечер'і ўже / начи^нала про^сит' гостеї / с т'рет'ойі хати п'іс'л'а сво^йейі / іш'ла по с^ходу сонц'а / і ро^била так кру^ж' / ста^ралас'а шоп / зро^бити кру^ж' / при^ходила до сво^йейі хати / а то^д'і т'і дв'і хати п'іс'л'а себе про^сила ўже ў са^мому к'інц'і // і у^вечер'і ўже / йак во^на ўс'іх по^просила / бу^у у нейі д'івич-веч'ір / ку^ди с^ходилас'а вс'а моло^д'ож / гу^л'али // а ц'іпок / з йа^ким во^ни хо^дили про^сит' / друшка хо^дила /*

не^ре^ки^дали^ччерез^х хату / йак^шо^моло^да не^ре^ки^дала / йак^шо^м во^на не^ре^ки^не / з^начит^в во^на оста^йет^с а жит^у молодого / а йак^шо н^і / з^начит^шо^с ' буде / шо во^на не^жити^еме // (Записано від Малишко Ольги Федорівни, 1948 р. н., с. Кавказ, Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл.). Як бачимо, звичай запросин супроводжувався низкою прикмет і символічних дій, яких дотримувались, убачаючи в цьому певний сенс.

Етнолог В. Борисенко наголошує: «У переважній більшості регіонів і областей України неодмінним і головним атрибутом весілля був весільний хліб – *коровай*» [1, с. 98] <...> «кругла паляниця, оздоблена квітами, шишками, пташками з тіста» [Там само, с. 99]: с^вад^бу^гул^али / у^сел^ігу^лали^дома с^вал^би // так / зарас^же до / йїзд^{ат} по стол^овах замо^ул^айут^за^казу^йут^р / а то^ді^дома гу^лали с^вайбу // л^уди / л^уди^йс^ір^ідн^іс^ходи^лис^да й гу^лали // ши^шки пи^кли / коро^вайі пи^кли // о^то та^ке бу^ло // те^нер не роб^лат^та^кого^уже / а то^ді^гарн^іта^ки два коро^вайі / то^ді^моло^да / йак і^де до^уже до молодого да^к з коро^вайом або та^ку ши^шку з^роби^т // (Записано від Юнашкевич Віри Іванівни, 1938 р. н., с. Кавказ Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл.).

Крім короваю випікали й інші вироби, наприклад: різку 'весільне деревце молоді у вигляді окремо прикрашених галузок': Р^іс^ки^ето з^{ет}іх з^йаблун^нус^фрук^тових д^ер^ев'єйєв^вєто^чк^іср^ізали / а по^том т^естом об^матували вс^о / і зап^ікали / а по^том укра^шали цв^ітами / а по^том кан^фетами ви^вешивал^і і с^тавили ср^ед^істо^ла^возл^емоло^дих (Записано в с. Новомикільське Сватівської МТГ Сватівського р-ну) [СУСГ, с. 312]; ліс 'вид хлібних виробів, що печуть на весілля': У^наре^чено^й не^чут^так з^ваний калач^р / в^ін не д^уже ве^ликий / а у^наре^чено^го ви^сокий л^іс (Записано в смт. Троїцьке Троїцької СелТГ Сватівського р-ну) [СУСГ, с. 196]; гільце тощо.

Готували також святкові хлібини різної форми, які призначалися для обміну між родичами молоді та молодого: лежень, лежінь 'довгий великий хліб, який випікають на весілля й прикрашають калиною, стрічками тощо' [СУСГ, с. 192], калач 2. 'великий пухкий круглий хліб з прикрасами, який печуть на весілля' [СУСГ, с. 143], борона, дивень 'вид хлібних виробів, що

печуть на весілля' [СУСГ, с. 39, 98], *сторожки, сторожок* 'на весіллі хлібина, у яку встромляють обліплени тістом і прикрашені гілки': *Тод'і ж по'рад'ац':а / на коли с'вал'ба // л'іпл'ат' шиш'ки / сторо'жок // те^нпер ви йо'го ни^е з'найте // хл'ібину таку спе^нч'ут' / ве^нликий калач' // о'тут ле^нжит' / лежин' / кажут' // тод'і о'то здо'рові р'іп'іа'хи / буд'а'ки / ло'пух / здо'рові / г'іл'ч'ас'т'і / ўже во'но су'хе / нала'мают' йо'го / обл'іпл'ат' кажну г'ілоч'ку к'істом / гарним т'істом / ста'ноўл'ат' / і коли йо'го г'ілку сос'ни / і ч'іпл'айут' / і кан'вети / і раз'ні бу'мажечки виробл'айут' / шо т'іки і не^н ч'іпл'айут' // о'це сторо'жок* (Записано в с. Нещеретове Білокуракинської СелТГ Сватівського р-ну Луганської області) [СУСГ, с. 347]. Пекли весільне печиво – «маленькі булочки, калачики, фігурки пташок з тіста під різноманітними назвами» [1, с. 99]: *сх.-слоб. бублики, пиріжки, ватрушки, хворост, кренделі, булки, квіточки, журавлики, голуби, сови, утята, птушки тощо.*

Раніше на весіллі дотримувалися різних обрядів і прикмет, яким надавали іноді сакрального змісту, наприклад: *На с'вад'бах сл'ідили за рушні'ками і за од'еждо'ю молодо'ї // коли н'е'в'еста со'бі ви'ш'ивала од'ежу на с'вад'бу / то о'на робила завит'ки неўдал'і / йа'к'і б отв'і'кали і заш'ч'ітили от враже'ского вз'л'ада* (Записано в с. Новорозсош Новопоксовської СелТГ Старобільського р-ну Луганської обл.).

Коли ви'ш'ивали руш'ник / і све^нк'руха ви'ш'ивала / с йа'ким о'на б'уде ўстр'іч'ат' наре^нч'ену // бат'ки наре^нч'ено'ї б'ігли і ди'вилис' / с йа'ким руш'ником б'уде ўстр'іч'ат' све^нк'руха моло'ду / йесл'і на руш'нику од'на п'тич'ка к'р'епко д'ержиц':а за в'етку / а дру'га т'рохи іл'і не д'ержиц':а / то тод'і бат'ки заби'р'али сво'їу доч'ку і ка'зали / шо то п'тич'ка та'ка / йа'ка не за'д'ержиц':а / т'рошки поси'дит' і поле'тит' // (Записано в с. Новорозсош Новопоксовської СелТГ Старобільського р-ну Луганської області).

Йак бу'ла с'ваїба / йак моло'д'ий вже при'ї'їхаў / моло'дих садо'вили за ст'іл / і ў моло'д'о'ї с'ідали за ст'іл д'іти / йа'к'і прода'вали моло'ду / йім да'вали гост'ин'ц'і / і п'ісл'а д'іте'ї ви'прова'жали з:а с'толу / тод'і с'ідали моло'д'о'ї р'ід'н'а / за

ст'іл // (Записано від Малишко Ольги Федорівни, 1948 р. н., с. Кавказ Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл.).

Отже, весілля – це обряд, до складу якого колись входило багато дійств, що відображали народну мораль, етичні норми, уявлення, сформовані протягом століть. Звісно, більшість традицій та ритуалів уже втратили своє сакральне значення. У наш час до шлюбу ставляться іноді легковажно, нехтуючи давніми традиціями, обмежуючись поїздкою до РАГСу чи влаштування т. зв. європейське весілля. Проте, лишилися іще люди, які бажають брати шлюб відповідно до старовинних обрядів, віддаючи данину нашому минулому, а отже, зберігаючи для нащадків пам'ять про вікові звичаї українського народу.

Література

1. **Борисенко В.** Сімейна обрядовість українців ХХ – початку ХХІ століття; голов. ред. Г. Скрипник. К., 2016. 256 с. + 80 іл.
2. **Етнографія** українців: навч. посіб. / за ред. проф. С. А. Макарчука; вид. 3-є, перероб. і доп. Л.: ЛНУ ім. І. Франка, 2015. 711 с.
3. **Жайворонок В. В.** Знаки української етнокультури: словник-довідник. К.: Вид-во «Довіра», 2006. 703 с.
4. **Магрицька І. В.** Весільний обряд на Східній Слобожанщині: навч. посіб. Луганськ: СПД Рєзніков В. С., 2011. 44 с.

Джерела

СУСГ – Словник українських східнослобожанських говірок / уклад.: Волошинова М. О., Глуховцева К. Д., Леснова В. В., Ніколаєнко І. О., Терновська Т. П., Ужченко В. Д.; за заг. ред. К. Д. Глуховцевої та В. В. Леснової. Вид. друге, зі змін. й допов. К.: Талком, 2021. 407 с.

ТЕКСТ. ДИСКУРС

Г. І. Гримашевич

(Житомирський державний університет
імені Івана Франка)

АКТУАЛІЗАЦІЯ ДІЄСЛІВНОЇ СИСТЕМИ СЕРЕДНЬОПОЛІСЬКОЇ ГОВІРКИ В ЗБІРЦІ ОЛЕНИ ЛОТОЦЬКОЇ «АНГЕЛИ В НАМИСТАХ»

Актуалізація говіркових особливостей у художньому дискурсі, олітературення діалектів, відображення мовосвіту рідної говірки у творчості – тенденції, які спостерігаємо впродовж кінця ХХ – у ХХІ ст. в українській літературі. Прикметно, що й поліське неповторне мовлення стає складником художнього тексту, увиразнює його, демонструє ідіостиль письменника та ідіолект говірки. Діалектні риси північноукраїнського наріччя вміло вплетені (здебільшого в прозові тексти) Володимира Дрозда (Східне Полісся), Миколи Никончука, Володимира Даниленка, Миколи Закусила, Олексія Пашковського, Олександра Кулеша (Середнє Полісся), Володимира Лиса (Західне Полісся) й докладно праналізовані в монографії Ю. Громика та А. Яворського [5]. Водночас 20-і роки ХХІ ст. позначені появою двох збірок малої прози Олени Лотоцької, яка, за словами Ю. Громика та А. Яворського позначила (в основному в діалогах персонажів) релевантні особливості практично всіх рівнів (найповніше й найдетальніше – фонетичного) середньополіської говірки Дубровиччини, одночасно не створивши проблем читачеві в сприйнятті творів, бо увела локально марковані одиниці органічно й обережно, умотивовано [5, с. 259].

Олена Лотоцька – уродженка с. Крупове (Крупов'є) на Дубровиччині Рівненської області; дебютувала як письменниця збіркою прозових мініатюр «Нині зозуля кувала» (2020), у якій розміщено 26 новел та образків [8], а 2023 року побачила світ її нова книжка «Ангели в намистах» [9], до якої увійшло 43 зразки малої прози. Зазначені тексти (переважно першої збірки) стали об'єктом наукового дослідження Ю. Громика та А. Яворського [4; 5], І. Дружук [6]. Водночас діалектні особливості, представлені

в прозових мініатюрах збірки «Ангели в намистах» у загальних рисах проаналізував Ю. Громик [3].

Мета нашої розвідки – схарактеризувати морфологічні діалектизми в царині дієслова, актуалізовані в збірці Олени Лотоцької «Ангели в намистах». Зауважимо, що в післямові до збірки Ю. Громик із-поміж інших рис звернув також увагу й на специфіку дієслівної словозміни, яка полягає, з одного боку, у наявності інновацій та, з іншого, у збереженні морфологічних архаїзмів [3, с. 373 – 374].

Насамперед зауважимо, що системність у функціонуванні демонструє інфінітивний суфікс *-ть*, який, як зауважує Ю. Громик, є інновацією [3, с. 373], хоча наявний на більшості теренів Середнього Полісся [1], щоправда, зазнаючи в окремих ареалах ствердіння консонанта [2], натомість у текстах Олени Лотоцької фіксуємо переважно інфінітив на *-ть*: *Обид зготовить, малого помить-вобрать* [8, с. 16];]; *І заробить тямит, і потратить заробляне з гумом* [8, с. 33]; *Ніхто тобі її зареки полокати не буде* [8, с. 17]; *Я не вмию запрегати!* [8, с. 82]; *Не вмию я з єю баять* [8, с. 152]; *Чого спешить* [8, с. 161]; *Не змуг по-тіхому дати* [8, с. 16], ... *вечерати пора* [8, с. 297]; *Так ши ж рано їх годовати* [8, с. 132]; ... *і за Оленою є ши дати* [8, с. 47]; *А в Степана дітей троє, лядить їх комусь треба* [8, с. 270]; *Холод собачи, туко болячки збирати* [8, с. 176]. Крім того, зауважимо, що тенденція до збереження зазначеної вище форми інфінітива настільки сильна, що навіть спорадично після приголосного збережено суфікс *-ть*: *Але от так, шоб в семню лізть?* [8, с. 140]. Зрідка, переважно після консонанта, авторка використовує суфікс *-ті*: *Овдющи й помогті нема кому, і беднота з гукон свіще* [8, с. 86 – 87]; *Ви думаете, метрику попросят принесті?* [8, с. 77]; *Сядайте за стул, будемо снідати* [8, с. 259]; *Колі то Марія на ноги стане, шоб помогті* [8, с. 157]; *Да й будемо спати* [8, с. 284]. Зазначимо, що таку тенденцію у функціонуванні інфінітивів на теренах Дубровиччини підтверджує лексикографічна праця О. Котяша «Словник говірки села Залужжя Дубровицького району Рівненської області (залужецька балачка, або баймо по-нашому)», у якій уміщено близько 430 дієслів у різних формах, переважна частина з яких – саме в неозначеній: *авокати* ‘часто говорити аво’ [7, с. 12]; *банітовати* ‘зламати’ [7, с. 16]; *байати*

‘говорити’ [7, с. 18]; *блягу́зкати* ‘розпускати плітки’ [7, с. 24]; *ва́дати* ‘шкодити’ [7, с. 33]; *ві́карати* ‘дорікати’ [7, с. 37]; *ги́цати* ‘підстрибувати’ [7, с. 47]; *гі́лькати* ‘лоскотати’ [7, с. 54]; *злабу́дати* ‘абияк зробити’ [7, с. 73]; *кампу́зити* ‘соромити’, ‘ганьбити’ [7, с. 77]; *охля́сти* ‘знесилитися’ [7, с. 126]; *поцві́сти* ‘покритися цвіллю’ [7, с. 142]; *ві́держати* ‘витримати’ [7, с. 36], *вимáти* ‘виймати’ [7, с. 38]; *завивáти* ‘голосити, голосно плакати’ [7, с. 64]; *обме́рті* ‘впасти в кому’ [7, с. 118]; *споминáти* ‘згадувати’ [7, с. 165] та ін.

Архаїчні морфологічні діалектизми в царині дієслова демонструють насамперед репрезентанти зі ствердінням кінцевого [т] в особових формах дієслів, зокрема найчастіше III ос. одн. майбутнього й рідше – теперішнього часу та наказового способу: ... *бо його знов у тюрму запрут* [8, с. 15]; ... *вже точно скажут, шо видьма* [8, с. 161]; *Будут* тобі завтра наметки [8, с. 49]; ... *коровая Ніні пектімут без мене* [8, с. 86]; *Сусіди знають, сусіди бачат, да так уже одне одному й передадут* [8, с. 34]; *Всі тоді казали, шо багато хто в лісі робит, а хати дають не всім* [8, с. 328]; ... *я за двері, а вони регочут* [8, с. 259]; *Ти ж бач, краснопагоннікі пошті безвилазно в нас сеят* [8, с. 275]; ... *і по житях-пшеницах кошаца: спевают, танцюют, потом качаюца* [8, с. 176]; ... *хапают і до смерті лоскочут* [8, с. 176]; ... *хай <...> сахаром засиплют і на пич поставлят* [8, с. 86] тощо (пор.: *встрінут* ‘зустрінуть’ [7, с. 44]; *гомонят* ‘говорять’ [7, с. 49]; *одратуют* ‘врятують’ [7, с. 120] у говірці с. Залужжя). Досить часто вживаними є й форми III ос. однини: *І шо вун так спешит з тим сватаннем? Нетерплячка свербит?* [8, с. 51]; *І де ж гето мого Талімона доля ходім-бродім?* [8, с. 15]; *Де б на людях не була – зубам світім, нус на неби* [8, с. 32]; *А батько твуй не спешит, як і тоді...* [8, с. 349]; *Седім напротів Казімірцових* [8, с. 45]; ... *то якусь обновку купит: чи хустку, чи матерії, чи завушніці* [8, с. 346]; *Хто ж знав, шо до вечора таке закрутім!* [8, с. 341], *Я келе дверей сяду, шоб бачить, як соненько сходім* [8, с. 66]; ... *Мусіть, рожса вже в рукав не влазіт і болім, холера ясна!* [8, с. 182]; *Мир Божи поїст* [8, с. 85]. Дієслівні форми з такою рисою відомі й на інших обширах Середнього Полісся [1; 2].

Крім зазначених рис, спостерігаємо такі говіркові дієслівні форми: *Ходю собі, співаю* [8, с. 272]; *Думала, що буде кому до смерті доглядіть, а теперчки сама глядю* [8, с. 150]; *Полетю за Селяне* [8, с. 26]; *Всі не всі, але блудю рідко* [8, с. 116]; *Христом-Богом просю* [8, с. 139] *Йді, просю тебе* [8, с. 343]; *Я й не просю* [8, с. 17]; *Седю поночи в лісі голодна-холодна* [8, с. 344], *Я до брехух на весілля не ходю* [8, с. 54], які демонструють відсутність чергування приголосних у І особі однини дієслів теперішнього часу, є виразними репрезентантами сєдєднєполіського етномовного континууму [1; 2].

Як видно з наведених ілюстрацій, діалектні форми дієслів часто зумовлені фонетичними особливостями представленої в текстах Олени Лотоцької говірки. Вплив фонетичних говіркових рис, які наявні в царині вокалізму та консонантизму, спостерігаємо й в оформленні інших форм дієслів. Зокрема, притаманний середньополіській говірці [і], який має здатність пом'якшувати попередній приголосний як результат відсутності конвергенції, зумовив палаталізацію консонантів передовсім у формах минулого часу та наказового способу: *Забегали на Зацокувщину і там ждали пуд дубами, поки розвидніє* [8, с. 115]; *Шоб у селі довжій за весілле баялі?* [8, с. 46]; *І годовали файно, і платілі* [8, с. 269]; *Сватув випроваділі* [8, с. 46]; *Пономакалі геть, ши й собака до смерті налекав* [8, с. 71]; *Всі теє бачилі, але ж думалоса – злюбица* [8, с. 317]; *Дайте мені подівіца!* [8, с. 152]; *Якшо я тобі не мили, то так і скажи, не круті!* [8, с. 282]; *То засолоді мені ши води, але?* [8, с. 284]; *Не знаю, хто ти, але іді в хату* [8, с. 139]. Цілком закономірно подібні дієслівні форми наявні й в інших говірках Дубровиччини: *зачипалі 'чіпляли'* [7, с. 70]; *накладалі 'одягали'* [7, с. 109]; *пополучалі 'отримали'* [7, с. 140], *могтіме 'могтимо'* [7, с. 104] та загалом на теренах Середнього Полісся [1; 2], причому пом'якшення низки приголосних наявне не тільки в дієсловах, а й в інших частинах мови. Крім того, відзначаємо давню форму наказового способу дієслова в II ос. множини: ... *дядьку, провезіте!* [8, с. 129]; *Мамо, йдіте-но тютку Матрошку зо шляху заберіте* [8, с. 45]; *То мене навчіте, розкажете* [8,

с. 185]; *Пождіте* мінуту [8, с. 16]; *Ходіте*, сядьте келе мене [8, с. 348].

Диспалаталізація низки приголосних – характерне явище для поліського наріччя загалом та середньополіських говірок зокрема, яке спостерігаємо в постфіксі *-ся*, репрезентоване значною кількістю прикладів зі ствердінням у цій морфемі консонантів [с] і [ц]: *Вспокойса* [8, с. 49]; *Да збирайса, не бариса* [8, с. 259]; *Не свариліса, не ніваліса* [8, с. 318]; *Злекаласа?* [8, с. 181]; *На мене дівіса* [8, с. 181]; *Да чого ж боюса* [8, с. 264]; *Все жаліласа* [8, с. 32]; *Куди так задівіласа?* [8, с. 326], ... *і смеяласа так весело й голосно* [8, с. 348]; *Лариско, правда, ми не боїмоса?* [8, с. 179]; *Гето ж треба, сокошиліса в одін день і сьвіня, і корова, і невістка* [8, с. 207], *Не бариса оно, вже сядемо* [8, с. 207]; *Але ти не буйса, вставай* [8, с. 344]; *Як давно не сніласа...* [8, с. 346]; *Боженька шить днюв землю робив, втомивса сільно* [8, с. 67]; *Може б, так не протівіласа нам* [8, с. 344]; *Втописа – додому не приходь!* [8, с. 306]; *Оказваєца, наша старчанка вишивать уміє* [8, с. 170]; *Хто з старчанкою хоть словом обмовица – проклену* [8, с. 155]; *А теперечки Богу не надякуєца за такого чоловіка* [8, с. 317]; *Ши трохи проглядаюца в снегу* [8, с. 345]; *Да скульким чужим помогала виродіца?* [8, с. 153]; *Здаєца, дав би Бог мені дітей...* [8, с. 163]; *І от скажи, чого туй Ольци прундіца* [8, с. 33]; *А хто женіца надумав?* [8, с. 317]; *Світіца шось так гарно* [8, с. 344]. Підтвердження системності та постійності диспалаталізації зазначених приголосних у говірках Дубровиччини – значна кількість прикладів у словнику О. Котяша: *весьтіса* ‘вестися’ [7, с. 35]; *дівітеса* ‘дивіться’ [7, с. 56]; *местіліса* ‘поміщалися’ [7, с. 102]; *отопчеса* ‘стопчеться (взуття)’ [7, с. 125]; *подёрса* ‘порвався’ [7, с. 136]; *трепену́вса* ‘сильно здригнувся всім тілом’ [7, с. 175]; *ба́браца* ‘баритися’ [7, с. 15]; *бо́втаца* ‘хлюпатися’ [7, с. 25]; *бри́діца* ‘гідитися’ [7, с. 29]; *вляля́ошкаца* ‘втомитися’ [7, с. 41]; *воро́чаца* ‘повертатися’ [7, с. 43]; *збри́діца* ‘згідитися’ [7, с. 71]; *чохмо́рица* ‘чухатися’ [7, с. 187] та ін.

Водночас варто зауважити, що зрідка спостерігаємо заміну [а] на [о] як, очевидно, відштовхування від акання в зазначеному постфіксі: ... *скажу председателю, шо случилосо* [8, с. 15]; *Шось*

случилося, що так довго по мене не йдуть [8, с. 345]; *Да й не помінялося ніщо* [8, с. 347], ... *а дітя на мотузках завісілося* [8, с. 15]; *Так уже мені хотілося* [8, с. 344]; ... *казалося, й небо в отвіт дзвеніло* [8, с. 348]; *Як приснілося, що недобре, то перехрїстіса* [8, с. 276], яку зафіксував О. Котяш у своїй говірці: *зроблялося 'утворювалося'* [7, с. 74]; *минулося 'пройшло', 'минуло'* [7, с. 102]; *не спаметалося 'нестямилося'* [7, с. 114].

Ще одна риса, яку послідовно відобразила Олена Лотоцька у формах дієслова, – збереження етимологічного *о переважно в префіксах дієслів, а також заміна його на [у] в новому закритому складі, що системно засвідчено й в інших частинах мови: *Пойду* [8, с. 52]; *Пойді, не одкажи* [8, с. 185]; *Одойді* [8, с. 19]; *Ну і по чому ти його познав?* [8, с. 153]; *Я до села дошла?* [8, с. 344]; *После одправи пуйдемо до нас на обид* [8, с. 170]; *Так і не пудняв дверей* [8, с. 50]; *Мешка пуддай* [8, с. 326]; ... *иш раз пудкрасімо* [8, с. 80]; спорадично в коренях на місці давніх *о та *е: *Я, не буйса* [8, с. 84]; *Вун втюк* [8, с. 70], що маніфестовано й у говірці с. Залужжя: *одв'юв, одов'юв 'відвів'* [7, с. 119]; *пойті 'піти'* [7, с. 136]; *пуйде 'піде'* [7, с. 149] як підтвердження функціонування такої діалектної риси.

Незначна кількість дієслів демонструє інші фонетичні риси, зокрема наявність протези в (*Нас вучилі* [8, с. 271]; *Вивучиш-вивучиш* [8, с. 68]; *Я вивучу сто молитв* [8, с. 68]), опускання [г] (після префікса, який закінчується на голосний звук (*А хто в його залєдав* [8: 30]; *Дівіса, доледай оно, не загуби* [8: 160]; *До Коваліхи лучей залєні* [8: 152]; *За хатою прилянеш? – Приляну* [8: 63] як характерна фонетична особливість говірки, репрезентованої в збірці «Ангели в намистах»), редукцію [й] на межі префікса й кореня після голосного в III ос. мн. майбутнього часу (... *до ранку не розидуца* [8: 64]; ... *завтре чи позавтре приде* [8: 275]; *Як пришов мене Степан сватать...* [8: 270] як відображення синкопи), явище апокопи (*На, ти* [8, с. 88]).

Водночас спостерігаємо говіркову специфіку в морфемній структурі дієслів, що відзначав і Ю. Громик [3, с. 374], зокрема, наявність дериватів із суфіксами -ва- (*Не отказвайте, тютко* [8, с. 86]; *Шо ж я тобі розказваю...* [8, с. 347]; *Не отвечайте або одишутьвайтеса* [8, с. 261]; *Тілівізор все показває й показває тих*

беженців [8, с. 213]; Будем малювати і потомки **сткрутьвати** [8, с. 99]), **-ова-** (**Парубковав** [8, с. 15]; **І хто ж нас войовати** **пришов?** [8, с. 22]; ... ми вже теперечи дома будемо **ночовати** [8, с. 72]; **А вже як дівовала** [8, с. 346]; **Став Миколай ночовати** **дома** [8, с. 318]; **Замолоду шкодовала носить** [8, с. 259]; ... **бо ж за шо войовати?** [8, с. 271]; ... **по три ложечки всього треба скоштовати...** [8, с. 210]; **Та ши ж рано їх годовати!** [8, с. 132]; **А скульких із болячок виратовала?** [8, с. 153]) (пор.: об'язвали 'об'язували' [7, с. 118]).

Отже, актуалізована в збірці прозових мініатюр «Ангели в намистах» Олени Лотоцької дієслівна система рідної говірки авторки, органічно вплетена в мовлення персонажів як складник їхнього ідіостилю, демонструє низку морфологічних діалектизмів, зокрема й архаїчних, які репрезентують середньополіський етномовний континуум. Водночас у царині дієслова відчутний значний вплив фонетичних особливостей зображеного ареалу. Системність зафіксованих говіркових дієслівних форм підтверджує їх функціонування на інших теренах Середнього Полісся загалом та говірок Дубровищини зокрема.

Література

1. **Гримашевич Г. І.** Діалектні тексти середньополіських говірок як джерело збереження морфологічних особливостей. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету. Філологічні науки.* 2019. Вип. 50. С. 41 – 44.
2. **Гримашевич Г. І.** Морфологічні особливості говірки с. Черевки Овруцького району Житомирської області. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія.* 2022. Вип. 58. С. 51 – 54.
3. **Громик Ю.** Післямова. *Лотоцька Олена. Ангели в намистах.* Львів: Видавництво Старого Лева, 2023. С. 364 – 381.
4. **Громик Ю., Яворський А.** Актуалізація поліської говірки в прозових текстах Олени Лотоцької. *Лінгвостилістичні студії.* 2022. Вип. 16. С. 31 – 45.
5. **Громик Ю., Яворський А.** Поліські діалекти в сучасній художній літературі: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 304 с.
6. **Дружук І.** Говіркова фонетика збірки оповідань О. Лотоцької «Нині зозуля кувала». *Лінгвістика.* 2023. № 1 (47). Полтава. С. 25 – 33.
7. **Котяш О.** Словник говірки села Залужжя Дубровицького

району Рівненської області (залужецка балачка, або баймо по-нашому). Житомир: Бук-Друк, 2024. 224 с. 8. **Лотоцька О.** Ангели в намистах. Львів: Видавництво Старого Лева, 2023. 384 с. 9. **Лотоцька О.** Нині зозуля кувала. Львів: ЛА «Піраміда», 2020. 286 с.

Д. Г. Дзивульський
(Кремінський ліцей № 5
Кремінської міської ради Луганської області,
секція «Українська література» КЗ «ЛОМАНУМ»)
**ПОХОДЖЕННЯ ГАСЛА «СЛАВА УКРАЇНІ!» НА СУЧАСНИХ
АРТОБ'ЄКТАХ**

Дослідники одностайні в думці, що гасло «Слава Україн**И**» (спочатку побутує в такому варіанті) виникає в Тараса Шевченка як представника Кирило-Мефодіївського товариства. Так, Є. Букет [1] зазначає, що вперше він ужитий у грудні 1839 року в рукописі послання поета «До Основ'яненка», який зберігається в архіві Інституту літератури імені Т.Шевченка НАШ України (ІЛ, ф. 1, № 68, арк. 15):

*Наш завзятий Головатий
Не вмере, не загине,
От де, люди, наша Слава,
Слава України.*

Однак 25 липня 1846 року Пантелеймон Куліш у листі до Тараса Шевченка пропонує замінити згадку про отамана Головатого на інший рядок: *Наша пісня, наша дума*. Поет погоджується на цю правку – і вперше публікує послання «До Основ'яненка» зі змінами в «Кобзарі» 1860 року.

Вислів стає популярним серед кириломефодіївців настільки, що Микола Костомаров завершує свою поезію «Діти слави, діти слави!...» 1847 року рядком «Слава тобі, Україно» [4].

Беззаперечно, поезія Павла Чубинського «Ще не вмерла України» 1862 року перегукується із цим гаслом: *Ще не вмерла Україна і слава, і воля*.

Перше відоме застосування вислову «Слава Україн**И**!» та відповіді «По всій землі слава!» як гасла пов'язується з середовищем харківської української студентської громади

кінця XIX – початку XX століть. Згодом його підхоплюють учасники національно-визвольних змагань початку XX ст. Офіційним гасло стає в 1920 році, коли командувач Армії УНР Михайло Омелянович-Павленко офіційним наказом затвердив вітання «Слава Україні!», а відповідати в ті часи треба було «Слава! Слава! Слава!»

11 (24) травня 1917 року київська газета «Нова Рада» оприлюднює поезію Григорія Чупринки «Слава УкраїнІ», музику до якого пише відомий композитор Кирило Стеценко. Славень стає однією із популярних пісень української революції 1917 – 1921 років:

*Слава Вкраїні,
Любій Отчині,
Слава до віку однині [5].*

Вереснем 1919 року датується пісня творчого тандему Романа Купчинського, слова, і Левка Лепкого, музика, «Із-за гори високої» із приспівом «... Геї! Геї! «Слава Україні!» – *гуртом заспівали*».

Поширюють гасло й холоднорівці. Так, Юрій Горліс-Горський у романі «Холодний Яр» стверджує його використання повстанцями протягом 1918 – 1922 років через вітання-відповідь «Слава Україні! – Україні слава!»:

*Під'їжджаю до них:
– Добридень хлопці!
– Слава Україні! – відповідає декілька голосів. Це мене трохи змішало. Я не знав, що у холоднорівців заведено замість «Здоров» вітатися «Слава Україні», а відповідається – «Україні слава» [3].*

Інший отаман Яків Водяний у драмі «Холодний Яр» подає такий варіант побутування: Слава Україні! – Навіки слава!» [2].

Під час війни гасло «Слава Україні!» починає набувати значення консолідації навколо перемоги та майбутнього нашої держави. Із ним ідуть на смерть за нашу Батьківщину Герої та Героїні. На сучасних артоб'єктах, пов'язаних із війною, зокрема відстріляних тубусах і гільзах від набоїв важкої артилерії, митці у своїх інсталяціях для підтримання бойового духу нашого народу пишуть «Слава Україні!». Так, харківський

художник Сергій Кондратюк у січні 2024 року створює такі артоб'єкти для благодійного аукціону для батальйону «Пекельні шершні».

Література

1. **Букет Є.** Хто автор гасла «Слава Україні». URL: <https://armyinform.com.ua/2022/09/19/hto-avtor-gasla-slava-ukrayini/> 2. **Водяний Я.** Холодний Яр. Історична драма на 4 дії. 3 часів визвольних змагань на Україні в 1921 р. Тернопіль-Львів, 1928. С. 12. 3. **Горліс-Горський Ю.** Холодний Яр: роман. Київ: ФОП Стебляк, 2014. С. 23. 4. **Коваленко О.** На межі двох віків. Т. 2. Варшава: Український науковий інститут, 1939. С. 39 – 40. 5. **Печерський А.** «Слава Україні» Григорія Чупринки, або Останні слова перед розстрілом. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/03/09/slava-ukrayini-grygoriya-chuprynky-abo-ostanni-slova-pered-rozstrilom/>

Ю. В. Канищева

(ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»)

ШТРИХИ ДО ПОЕТИЧНОГО ПОРТРЕТА АНДРІЯ КУЗЬМЕНКА (КУЗЬМИ СКРЯБІНА)

*Українці знаходять відраду в музиці
та мистецтві, адже ми – дуже талановита та
солов'їна нація (Олена Яковлева).*

Мова української поезії пісенного жанру – творчості (пісенних текстів) Андрія Вікторовича Кузьменка репрезентує часовий проміжок: 80-90-ті роки ХХ ст. та поч. ХХІ ст. У пісенній творчості Андрія Кузьменка (Кузьми Скрябіна) можна виділити декілька наскрізних мотивів: мотив кохання, дружби; мотив родини, батьківщини; але червоною ниткою через усю творчість проходить філософське бачення світу, його буття [4, с. 58].

Після загибелі А. Кузьменка, у травні 2015 року, його батько – Віктор Кузьмич отримав посмертну нагороду свого сина – орден «Захисника кордону батьківської землі». Крім того, артист вшанований званням Герой України та отримав орден «За

заслуги» І ступеня за розвиток українського культурного простору та багаторічну громадську діяльність [11].

Кажуть, що для Андрія Кузьменка, який запам'ятався українському шанувальникові сучасної пісні, як Кузьма і лідер гурту «Скрябін», музика стала справжнім викликом, адже його мама – учитель музики – прищепила йому любов до цього виду мистецтва з дитинства. За життя А. Кузьменка гурт «Скрябін» записав близько 20 студійних альбомів.

Дослідниця сучасного пісенного дискурсу та поетичної творчості Андрія Кузьменка – мовознавиця Оксана Клещова [2–8] зазначає: «Пісенний дискурс А. Кузьменка, колишнього лідера гурту «Скрябін», – це глибоко філософська лірика непересічної особистості, харизматичного лідера, який став іконою українського року, людиною-легендою, справжнім патріотом, пісенна творчість якого була віддзеркаленням людського життя, енциклопедією, книгою буття із філософським баченням світу» [3, с. 334].

Не випадково пісня «Мам» Андрія Кузьменка – це одна з найбільш емоційно насичених композицій, бо торкається найніжніших почуттів сина до матері. Вона стала не просто музичним твором, а справжнім гімном материнської любові, набула широкої популярності і знайшла відгомін у серцях багатьох людей. У цій пісні ми відчуваємо і зворушливе звертання до матері, і страх та тривогу у зв'язку з невідворотністю життя. Автор розмірковує про можливість втрати мами та про незворотність часу. Отож тема збереження родинних зв'язків і глибокої вдячності матері за підтримку і турботу залишаються центральними мотивами пісні, що сповнена сумом і любов'ю, згадкою про особливу потребу цінувати час, проведений із рідними, доки вони ще поруч.

Критики цінують цю пісню за емоційне змалювання образу матері, коли через простий і щирий текст автор передає вдячність та ностальгію сина за минулими роками, коли материнська турбота була невід'ємною частиною його життя. У тексті пісні простежуємо глибоку повагу до матері, яка підтримувала і виховувала його, що робить пісню універсальною для всіх поколінь.

Простота та чесність автора тексту наразі не так часто трапляються в сучасній попмузиці. Пісня «Мам» отримала позитивні відгуки за емоційну глибину і здатність розширити почуття слухачів. Саме це було відзначено, коли присудили авторові пісні декілька важливих нагород, зокрема звання «Пісні року» у 2012 році, що лише підкреслює її важливе значення для української музичної сцени.

З часом пісню переспівали інші виконавці, серед яких українці Тіна Кароль, Олександр Пономарьов та італійський співак Альфонсо Олівер, який записав свою версію пісні «Mamma» та оприлюднив відеокліп на YouTube.

Офіційно пісня «Мам» Андрія Кузьменка прозвучала італійською мовою 12 травня 2019 року, на День Матері, у виконанні Альфонсо Олівера [12], який адресував цю композицію усім матерям світу, адже кожна з них може впізнати себе у цій зворушливій пісні. Достатньо почути кілька рядків, щоб розчулити серце не тільки матері, але й будь-якої людини.

Отже, популярність пісні не знижується навіть через десятиліття.. Її проникливий текст і мелодія надихають не лише українських слухачів, а й міжнародну аудиторію. Наприклад, переспівом пісні «Мам» у виконанні Тіль Ліндеманна разом із гуртом Rammstein продемонстровано [13], як би звучала пісня українського співака, якби її зміст був доповнений історією загибелі сина в катастрофі 2015 року, хоч його мати померла у 2023, тобто пережила сина на 8 років. Загалом сюжет пісні побудований на основі сумної історії сина через розуміння того, що він може скоро втратити маму, але, на жаль, сам гине раніше за неї. «Рашисти вкрали пісню Скрябіна «Мам». Уже холодильників і пральних машин їм мало. Тепер і до пісень долізли своїми смердючими руками. Але вийшло у них, як завжди ...», – підписав ролик Слава Дьомін. Загалом автори кожного кавера переспіву намагалися внести в композицію щось своє, зберігаючи при цьому її оригінальний емоційний зміст. Завдяки таким переспівам пісня «Мам» продовжує жити новим життям.

Дослідники пісні «Мам» неодноразово зазначали, що вона вирізняється своєю мовою, зокрема використанням діалектизмів,

просторічних висловів, інтимізованих звертань тощо, які надають пісенному текстові автентичності, підкреслюють її народну основу і наближають до реалій повсякденного життя.

Уживання скороченого звертання *мам* замість загальноновживаного *мамо* – це частина авторської манери письма, що допомагає інтимізувати текст. Дійсно, уживання форми *мам* є звичним для усного мовлення, особливо в центральних і південних регіонах України, де це слово сприймається, як більш близьке та рідне. Такий спосіб звертання підсилює емоційний тон і наближає пісню до живої мови, яку можна почути в родині або серед друзів.

Перенесення елементів усного мовлення у пісенний текст, по-перше, демонструє важливі соціокультурні особливості мови жителів України. По-друге, слова *шо* [10, с. 635], *шось*, *шоб*, *то*, *тоже*, властиві не тільки західному мовцеві, а ними послуговуються також мовці східних і південних говірок України, створюють відчуття простоти задушевних розмов, «рідності» стосунків, невимушеності, звичності, коли, замість кодифікованих висловів, уживають просторічні. У цих випадках Скрябін як поет постає простим справжнім представником українського середовища, бо використовує ці елементи для підсилення емоційного впливу пісні. Ці прийоми авторського слововживання дозволяють пісні залишатися актуальною, емоційно значущою та культурно важливою навіть через багато років.

На думку дослідників саме «сленг, є характерною особливістю ідіостилю Кузьми Скрябіна. Позанормативну, проте не обценну, лексику письменник здебільшого використовує для вираження іронії, емоційно-експресивної характеристики, реалістичного змалювання середовища перебування та мовлення зображуваних персонажів. Кузьма Скрябін своєю мовотворчістю дає поштовх розвитку власне українського сленгу...» [1, с. 43].

«У Кузьми Скрябіна була потужна енергетика, своя харизма, яка притягувала людей, і він сам ішов їм назустріч із відкритим і щедрим серцем, а люди це відчувають, пам'ятають. Пісні із соціальним підтекстом «Кинули», «Маршрутка», «Руїна», «Люди, як кораблі», «Історія», «Я злий», «Дельфіни»,

«Лист до президентів України», «Сука-війна», «Кінець фільму» – глибокі за своєю суттю, філософські за характером; і водночас легкі і світлі тексти пісень, які відображають вічні людські теми-проблеми, пошуки, поривання, мрії, надії і спогоди: «Старі фотографії», «Місця щасливих людей», «Мам», «То є Львів», «Говорили і курили» – це пісні, які наповнюють людську душу світлом, веселковою радістю, спокоєм, відчуттям внутрішньої гармонії і щастя, любов'ю і вірою в майбутнє» [8, с. 331].

Щоразу, коли чуємо / слухаємо пісню «Мам», ми згадуємо про важливість нашої родини – найрідніших і найближчих нам людей, про те, наскільки цінним є кожен момент, кожна миттєвість часу, проведеного, прожитого у колі нашої сім'ї – з тими, хто для нас є дійсно найважливішими людьми у світі. Ця пісня не втратила своєї актуальності, тому що вона зачіпає найпотаємніші струни людської душі, вічні людські теми.

Література

1. **Гаврилюк Н., Зозюк І.** Сленг як особливість ідіостилю Кузьми Скрябіна (Андрія Кузьменка). *Волинь філологічна: текст і контекст*. Вип. 17. С. 36 – 45. 2. **Клещова О. Є.** Лінгвокультуреми у пісенному тексті Андрія Кузьменка «Львів то є Львів». *Образне слово Луганщини* : матеріали XIII Всеукр. наук.-практ. конф. імені Віктора Ужченка. Вип. 13. Луганськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2014. С. 152 – 159. 3. **Клещова О. Є.** Актуалізовані, семантично оновлені слова у пісенній творчості Андрія Вікторовича Кузьменка («Скрябіна»). *Zwiastowac. Nauki i praktyki*. Zbiór raportów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej «Literatura, socjologia i kulturoznawstwo. Aktualne naukowe problemy. Rozpatrzenie, decyzja, praktyka» (Gdańsk 29.06.2015 – 30.06.2015). Warszawa : Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2015. S. 78 – 82. 4. **Клещова О. Є.** Мовна палітра сучасної української пісні (на матеріалі пісенних текстів Андрія Кузьменка). *Zwiastowac. Nauki i praktyki*. Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej «Filologia, socjologia i kulturoznawstwo. Priorytetowe obszary badawcze: od teorii do praktyki» (Lublin (PL) 28.02.2017). Warszawa : Wydawca : Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2017. S. 57 – 60.

5. **Клещова О. Є.** Філософія буття поезії Андрія Кузьменка (Кузьми Скрибіна). *Zwiastowac. Nauki i praktyki : Monografia pokonferencyjna «Science, Research, Development. Philology, sociology and culturology»*. London 30.10.2018 – 31.10.2018. Warszawa : Wydawca : Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2018. № 10. S. 82 – 86. URL: http://xn-e1aajfpcds8ay4h.com.ua/files/82_5.pdf
6. **Клещова О. Є.** Одоративна лексика в поетичній творчості Андрія Кузьменка («СКРЯБІНА»). *Лінгвістика*. № 2 (39). 2018. С. 143 – 149. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5472/17.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
7. **Клещова О. Є.** Національне мовомислення пісенної творчості Андрія Кузьменка (Скрибіна). *Zwiastowac. Nauki i praktyki : Monografia pokonferencyjna Science, Research, Development. Philology, Sociology and Culturology*. London (30.10.2019 – 31.10.2019). Warszawa: Wydawca : Sp. Z o.o «Diamond trading tour», 2019. № 22. С. 99 – 103. URL: http://xn-e1aajfpcds8ay4h.com.ua/files/94_5_s.pdf
8. **Клещова О. Є.** Лінгвістичний феномен пісенного дискурсу Кузьми Скрибіна. *International scientific journal «Grail of Science»*. № 31. September, 2023. P. 330 – 335. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.15.09.2023.51>.
9. **Морі Євгеній.** «Скрибін – це революція». Українські музиканти згадують творчість Андрія Кузьменка 2 лютого 2023 року. URL: <https://suspilne.media/culture/12162-rokiv-bez-kuzmi-ukrainski-muzikanti-zgaduut-tvorcist-lidera-gurtu-skrabin/>
10. **Хобзей Н., Сімович О., Ястремська Т., Дидик-Меуш Г.** Лексикон львівський: поважно і на жарт. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009 (Серія «Діалектологічна скриня»). 672 с.
11. **Яковлева Олена.** Добряк із місця щасливих людей – найяскравіші цитати та найпопулярніші пісні Кузьми Скрибіна. *Сайт «Вікна»*. 2 лютого 2024 року. URL: <https://vikna.tv/styl-zhyttya/shou-biz/kuzma-skryabin-najkrashhi-pisni-ta-chytaty-legendarnogo-spivaka/>
12. **Alfonso Oliver.** Мамма (італійська версія «Мам» Кузьми). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=oJiUENp6MDE>
13. **Rammstein x Скрибін.** Мам x Mutter by MONROTE.

11 червня 2024 року. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=koF33t5NZUc>

О. Є. Клещова

(ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»)

**«КОЛИ КВІТНЕ ПАПОРОТЬ»: МОВНО-ПІСЕННИЙ РЕЛАКС
ВІД УКРАЇНСЬКИХ СПІВАКІВ ROXOLANи
ТА ПИЛИПА КОЛЯДЕНКА («PHIL IT»)**

Сучасні дослідження пісенних текстів позначені інтегративністю опису, динамічністю. Світогляд, особистість автора тексту пісні, його філософська концепція світу проєктуються на мову, стиль автора-пісняря, пошук образних засобів, притаманних для його мовної картини світу, індивідуального художньо-пісенного стилю.

Сучасний пісенний текст є динамічним і складнішим від дійсності, яку відтворює, бо в пісні (як художньому текстові) події не відображаються, а трансформуються, проходячи через свідомість автора. Пісенний текст як художній твір відображає у комплексі мовно-виражальних засобів авторську інтенцію, задум, тему, естетичні властивості пісні.

Вітчизняні дослідники мови поезії кінця ХХ– поч. ХХІ ст. не випадково вважали, що система мовних засобів художнього тексту обов'язково буде містити фольклорні елементи. Якраз «входження типових слів-образів у нові образні контексти свідчить про єдність традиційного і новаторського начал у мові художньої літератури, про творення нових мовно-виражальних засобів української літературної мови, забарвлених колоритом фольклорності» [5, с. 9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження українського пісенного дискурсу, мовної палітри української пісні у сфері лінгвістики нині репрезентовані іменами вітчизняних учених: Ніни Данилюк [2–3], Любові Копаниці [15–16], Оксани Клещової [11–13], Олени Малахової [18], Світлани Романчук [19] та ін., а також поодинокими публікаціями Дар'ї Запорожської, Наталії

Гаврилюк, Ірини Зозюк, Ірини Кухарчук, Ольги Гришко, Ірини Сирко, Юлії Яручик.

Серед дослідників символіки мовних одиниць варто згадати науковців: О. Потебню, С. Єрмоленко, Н. Сологуб, С. Бибик, О. Кульчицького, О. Левченко, В. Мокієнка, В. Ужченка, Л. Авксентьева, В. Жайворонка, Л. Пустовіт, В. Школярєнко та ін.

Пісня як «значущий для української мовної свідомості культурний концепт, не тільки естетична категорія, але й пам'ять, джерело життя, основа національної свідомості» [17, с. 280]; в психоемоційному вимірі пісня – це «своєрідна енциклопедія почуттів» [6, с. 17].

Ірина Сирко зазначає, що пісня залишилася одним із основних феноменів (а відповідно й мовно-естетичних знаків), які зберігають і оприявнюють етногенетичну пам'ять [21, с. 220].

Загалом дослідження сучасного українського пісенного дискурсу, символіки пісенних текстів нині є актуальною темою.

Мета наукової розвідки – дослідити сучасний український пісенний дискурс молодих і талановитих авторів та виконавців пісенних текстів: співпрацю української співачки ROXOLANи та Пилипа Коляденка у складі творчої спілки «Phil it», яка синтезувалася в мініальбом «Коли квітне папороть»; розкрити символіку назви-фітосимволу пісенного альбому, проаналізувати особливості пісенних текстів мініальбому, образи, символи, з'ясувати функцію сучасної української пісні.

Під час опрацювання проблеми використано загальнонаукові прийоми: аналіз, синтез, систематизація, узагальнення, порівняння, які були застосовані з метою опрацювання методичної та наукової літератури, а також методи: описовий і метод контекстуального аналізу та прийом декодування тексту.

Сучасний *український пісенний дискурс* ми сьогодні сприймаємо як складну єдність вербального і невербального (музичного) компонентів; сучасна українська пісня дає змогу людині заглибитися в себе, зазирнути в душу, у всесвіт, щоб віднайти ту безцінну гармонію із навколишнім світом. Наша нація наділена здатністю відтворювати та передавати свої

емоції, почуття через текст пісні, бо доволі часто автор пісенного тексту і співак / виконавець – це одна й та ж людина.

«Пісенний дискурс» – це продукт суспільно й ситуативно обумовленої комунікації під впливом екстралінгвальних характеристик ситуації спілкування.

Трактування пісенного дискурсу регламентують такі його характерні ознаки: комунікативна ситуація, її жанрове втілення та різні концептуальні структури, за допомогою яких автори й виконавці емоційно впливають на реципієнтів, формують їхні соціальні позиції та ціннісні орієнтири [4, с. 68].

«Незаперечним є поетичний струмінь у мовно-національній свідомості українців. Вони чутливі до сприймання поезії природи, краси побуту, високої поезії людських взаємостосунків, що знаходить вираження в мові народної пісні, в українському художньому слові» [7, с. 425].

Молоді й талановиті пісенні митці ROXOLANA та Пилип Коляденко (разом із творчою спілкою «Phil It») заявили про свою співпрацю мініальбомом «Коли квітне папороть», який відбувся, як купальський реліз проекту, влітку 2024 року.

Під псевдонімом ROXOLANA виступає українська авторка пісень, співачка Роксоляна Сирота.

Творча спілка «Phil it» – це новий проект, який створив Пилип Коляденко – український музикант, продюсер, композитор, піаніст та співавтор гурту «KADNAY» / «Каднай». Музичний проект Пилипа Коляденка «Phil It» – це музичне відкриття року, якісна українська музика, яка змушує людину відчувати, що вона жива, що в неї є душа; музика, яка оголює почуття. «У творчості, зокрема музиці, є невимовно цілюща сила, про яку ми почали дізнаватись лише під час війни», – повідомив Пилип у 2023 році, виступаючи на одному із благодійних концертів [13, с. 237].

Спільна робота ROXOLANA та творчої спілки «Phil It» – мініальбом «Коли квітне папороть», який містить 4 пісенних треки / тексти й окреслює цикл почуттів, який проживає протягом стосунків, у своєму розвиткові, кожна закохана пара. «Оскільки барви людських стосунків найрізноманітніші, то і пісні відображають абсолютно різний емоційний стан

виконавців, звучання і наповнення. Сила цього альбому, як на мене, в його неоднозначності: ви не знайдете тут відповідей на свої запитання, але точно зможете зрезонувати з емоціями, які закладені в ці пісні, десь впізнаєте себе, десь згадаєте свої переживання і, можливо, цим пісням навіть вдасться трішечки загоїти ваші рани. Процес створення був доволі цікавим і емоційним, бо двом дуже впертим митцям – тобто мені та Філу довелося довіритися один одному», – так Роксолана прокоментувала співпрацю в етері радіо «Промінь» [20].

«Коли квітне папороть» – вільна, стрімка, чуттєва фантазія на тему сучасних стосунків, зрозумілих кожному почуттів, емоцій та все ж переживань, за якими ми так багато втрачаємо, життя, яке в нас забирають. Тож через музику, через звук, через власні голосні думки ми проводимо слухача до роздумів та навіть внутрішніх сумнівів, в яких він може знайти для себе правильний настрій, вірний шлях до прийняття себе, до відповіді, як бути далі, що насправді цінно і за які відчуття варто триматися та боротися у цьому житті», – так прокоментував спільну роботу Пилип Коляденко [20].

Мініальбом «Коли квітне папороть» містить чотири пісні: «Блукаємо», «120», «Обіймай», «Мені тебе бракує» – по-перше, це вишукана музика для свідомих людей; по-друге, це лірична пісенна казка без кінцівки, без завершальної частини, сповнена усіма можливими настроями та кольорами мовно-пісенної палітри. Кожна пісня альбому відображає ледь вловимі, тендітні грані й відтінки кохання, – від перших мрій і пристрасі до ностальгії та яскравих спогадів про душевні тривоги.

Розглянемо більш детально саму назву альбому, яка містить фітосимвол «*папороть*». Фітосимвол – це елемент образної основи фразеологічних одиниць, а «символ – це словесний сигнал стійкого образного уявлення; слово або словосполучення, що вводить у цілісну текстову побудову певну образну асоціацію. Символ може бути й відтворюваною одиницею мови в поетичному мовленні, і розглядатися як компонент контексту. Диференційною ознакою символу є зумовленість його семантики дискурсивним представленням його естетичного потенціалу. Саме в естетичному вимірі слово-

символ, наповнений своєрідним експресивним забарвленням та емоційним навантаженням, набуває неабиякої виразності, збагачує загальну семантику вислову [1, с. 350].

Наша духовна культура віддзеркалюється в нашій мові – в її виражально-зображувальних засобах, а передусім у мовних образах та символах. Образні мовні лексичні й фразеологічні одиниці властиві людям із образним мисленням та пов'язані з психологічним сприйняттям дійсності. «Явище вторинної номінації саме і зумовлено цим сприйняттям світу. Цим пояснюється розвиток символічних значень словесних знаків загального або відокремленого характеру» [22].

Циганок І. зазначає: «Сталі порівняння з флористичними назвами – це внутрішньо різноманітна група фразеології. Такі фразеологічні одиниці становлять значний інтерес для лінгвістичного опису, оскільки виникли на основі образного уявлення про рослинний світ. Вони яскраво відображають національну самобутність через систему оцінних образів-еталонів, характерних для лінгвокультурної спільноти» [23, с. 41].

За народними віруваннями *папороть* – це зілля щастя-долі, яке цвіте один раз на рік, або раз у 3–5 років. Розцвітає квітка папороті опівночі, на свято Івана Купала.

У книзі «Українська міфологія та культурна спадщина» Олексія Кононенка знаходимо таке пояснення цього фітосимволу: «Цвіте папороть – *жар-цвіт, Перунів-цвіт, вогнецвіт, вовча трава, квітка щастя, кочедижник* – ніби вогник блакитний горить; той цвіт вказує на сховані скарби... Людині нечиста сила не дає зірвати чудодійну квітку, охороняє її, як і скарби... Якщо знайдеться такий щасливчик, який дістане квітку папороті, тоді він зможе чарівними силами володарювати... крім того приємність у розмові матиме і всяка дівчина на нього задивлятиметься» [14]. Взагалі *листок папороті* символізує довіру.

У словникові-довіднику «Знаки української етнокультури» Віталія Жайворонка читаємо: «У сполученнях *цвіт (квіт, квітка) папороті* – чародійна квітка, яка, за легендою, нібито

розцвітає в ніч на Івана Купала, загорається дивним вогнем і показує на місце, де сховані скарби» [8, с. 433].

Професор Степан Килимник знайомить нас із філософічною темою фітосимволу «Квітки Щастя» / квітки папороті; темою, у якій прихована глибока ідея: людина вічно шукає щастя на землі. Виникає питання: у чому саме полягає це щастя? Як часто можна зустріти квітку-мрію, Квітку Щастя? Де і коли саме людина зустрінеться зі своїм вимріяним щастям? Що перешкоджає людині бути щасливою? На всі ці питання можемо знайти відповіді у міті про папороть – Квітку Щастя, у купальських піснях і звичаях, у переказах Купальської ночі [10, с. 137].

Звернімо увагу на цікавий момент: квітку папороті / квітку щастя здебільшого шукає та інколи знаходить завжди молода людина – високоідейна, відважна, вольова, смілива, з твердим характером, яка може протидіяти різним життєвим перипетіям і протистояти спокусам.

Насправді у вислові «І коли людина має Квітку Щастя – вона відмикатиме всі замки...» закладено глибокий сенс: коли людина знайде своє щастя – удосконалисть та пізнає себе, пізнає світ; «при своїй силі волі, при самопізнанні – вона «відімкне» таємниці життя, таємниці природи». Йдеться про високе вдосконалення людини, про її глибокий внутрішній розвиток: «І людина буде вічно молода», тобто знайде своє призначення у житті: буде жити, цікавлячись життям людей, наукою, матиме невичерпну енергію, надію, віру у краще людства; працюватиме над собою для добра людства... Людина «пізнає себе» [10, с. 139].

Отже, ця легенда-міт про *вогняну квітку папороті* НЕ про матеріальне, а ПРО духовне: «Квітка Щастя – це самопізнання, удосконалення, пізнання життя, природи, служіння високій ідеї: прямувати до щастя людства» [10, с. 137].

Молоді українські співаки та автори пісенних текстів – Роксоляна Сирота та Пилип Коляденко – інтерпретували цю стародавню легенду, осучаснивши її у піснях мініальбому «Коли квітне папороть», наділивши новими сенсами.

Нині, під час війни, Роксолана і Пилип намагаються перелаштувати свою творчість, щоб зрозуміти, що їм потрібно, чого чекати, чим надихатися, про що говорити зі своєю слухацькою аудиторією, як розповіді й переживання можна посилити, підсилити пісенним текстом і музикою. Про співпрацю з Роксоланою Пилип сказав так: «Ми – дві музичні душі, які намагались передати цим альбомом наш настрій і наш посил у ці часи».

Пилип Коляденко так коментує свою роботу над текстами пісень: «Захоплення і любов до музики й творчості починається з **ідеї**. Це і є *момент істини*, з якої ти розкриваєш структуру, фантазуєш про те, яким може бути **текст, посил** – і все це відбувається в любові до нашої справи й до того, що ми пишемо і що ми несемо. А далі, коли воно вже має оживати у вухах у людей, це вже інший бік творчості, так би мовити, фідбек. Це все як **одна стадія дорослішання твоєї дитини, яку створюєш, пишеш і випускаєш**» [9].

Перша пісня «Блукаємо» занурює слухача у світ кохання.

Вітер, повітря – це стихія чистоти. Пісенна поетика повітря, як правило, має позитивний вектор, спрямований угору і створює враження злету.

Образ *вітру* в пісенних текстах мініальбому Пилипа та Роклолани є наскрізним, тією невидимою силою, яка змінює їх, бо тексти написані ними, відображають саме їх внутрішній світ, їхні мрії, поривання, жалі і сподівання: *Твої дотики так пронизані **вітром** / Наосліп ведеш, вдихаєм повільно / Куди б не вела, я повністю згоден / В тобі **завмирає моє серце бите***.

Образ *битого серця* відображає внутрішній стан героя, його переживання за долю коханої, за себе, за майбутнє.

Про поневіряння світом, яке спричинила війна, про невідомість завтрашнього дня читається між рядків: *Блукаємо між островів / Торкаємося берегів / Незнаного світу / Блукаємо лишень самі / **І очі знов заплющені***.

Пісенний текст «Блукаємо» насичений образними засобами: використанням антитези *тиша розбилася дзвінко*, метонімічного перенесення *теплом згадаєшся згодом*; питоמו української лексеми *лелію* (**Леліяти**, -лію, -єш, *гл.* Лелґять. *Мати*

сина леліяла, потіхи ся надіяла. Гол. I. 164 [СУМ, с. 354]) від леліяти (тобто голубити, ніжити, пестити, любити, кохати, турбуватися), яка просякнута ніжністю, делікатністю, витканих у пісні образів: *Твоя тиша в мені розбилася дзвінко / Лелію цю мить, вона ж зникне стрімко / Куди б ти не вів, я повністю згодна / Ти мені теплом згадаєшся згодом.*

Пісню «Мені тебе бракує» Роксолана назвала «дуже теплим сольником» про кохання, використавши антропоморфну метафору, у якій дивовижний метафоризований образ вітру *п'яніє навіть вітер*, посилений однорідними дієсловами-присудками *п'яніє, знає, літає, бачить, збереже*:

*І від дотиків п'яніє навіть вітер,
Він все знає, він літає десь поміж нами,
Він все бачить, знає всі наші секрети
І він збереже назавжди їх навіки.*

«Антропоморфна метафора – метафора, яка моделює світ за схожістю життєдіяльності людини, принципом антропоцентричності онтології загальної світобудови» [1, с. 319].

Молоді автори послуговуються порівнянням-антитезою: *ясний колір – тускніли, мов обвуглена печаль*; настільки сумно, журливо, печально було героєві пісні, що автор, щоб передати внутрішній стан героя, його безумовну журбу – використовує замість колоронеми «чорний» метафоричний вислів «*обвуглена печаль*» – у цьому вся трагічна суть і глибина його (автора тексту і героя водночас) журби-печалі:

В ясний колір розмалюєш мої стіни,

Що тускніли, мов обвуглена печаль... – на думку спадає / згадується дивовижно-прекрасний вірш Володимира Сірого «Обвуглена печаль багать сердечних», написаний ще 1964 року.

Автори пісенного тексту послуговуються морською тематикою, використавши метафоричний образ *гребінь хвиль*, дієслівну метафору *нас підніме шторм у самі небеса*. Звернімося до тексту пісні: *І на гребні хвиль зростем несамовито / Нас підніме шторм у самі небеса /*

*Правда гірка / Мені тебе бракує / Що ж так? /
Не вистачає, я всюди шукаю / Хоча би знак...*

Автори використали усічену фразу *правда гірка* замість фразеологічної одиниці «*Краще гірка правда, ніж солодка брехня*», бо брехня, хоч і солодка, але завжди залишається неправдою, а *гірку правду* можна сприймати, як ліки, – важко приймати і не завжди смачно, але інколи корисно. Важко віднайти золоту середину між цими поняттями. Можна перефразувати думку: «*Краще гірка правда, яка лікує, ніж солодка брехня, яка вбиває*». Мабуть, доречно уточнити фразему: **повільно вбиває**, не відразу, що ще більш трагічно і жахливо.

Разом із фраземою, використано у тексті пісні однорідні дієслова-присудки *бракує – не вистачає*: *Мені тебе бракує / ...**Не вистачає**, я всюди шукаю / Хоча би знак...*, які підкреслюють тривожний стан / настрій героя, його сум, який відлунує майже безпорадністю: *я всюди шукаю хоча би знак*, якусь підказку, де знайти кохану.

Ще одну фразеологічну одиницю *дати знак* у пісенному тексті трансформовано за допомогою заміни компонентного складу: *я всюди шукаю хоча би знак*; у Словникові фразеологізмів української мови «дати знак» – означає «повідомляти, інформувати кого-небудь про щось яким-небудь рухом, звуком, і т. ін.; сигналізувати» [СФУМ, с. 183].

Порівняння, яке поширене однорідними епітетами (*спалахом, іскрою, теплим ніжним світлом*), в кінці строфи закінчується контекстуальним перифрастичним зворотом (*мить – цілий світ*): *Спалахом, іскрою, теплим ніжним світлом, / Може ми були як мить, / Теплим ніжним світлом, / Але для мене мить була ця цілим світом.*

Пісня «Мені тебе бракує» – надзвичайно ніжна, чуттєва, якась неземна, це особлива пісня, атмосферна; у ній все прекрасно: мелодія, голоси, слова, тому у слухача викликає бурю емоцій. Ця пісня пульсує, як енергія кохання.

Мініальбом «Коли квітне папороть» – це «Майже неможлива згадка безтурботності в ці часи. Він... про неї... про легкість дотику її рук, ковток свіжого повітря крізь світле волосся. Він про нього... про невгамовну душу, блукаючу шумними вулицями. Він про його надію. Надію і сподівання знов

побачити її, коли квітне папороть, – розповіла співачка та авторка пісень Роксоляна Сирота в етері радіо «Максимум».

Наступний пісенний текст мініальбому – композиція «Обіймай». У важкий для країни час, коли йде війна, молоді люди співають про кохання, про обійми; так ніжно-тендітно-ностальгічно звучать рядки пісні. Чому про кохання – бо це єдине вічне почуття, яке слугує продовженням життя (особливо у смутні часи війни), життя нашої країни, а наша розумна і талановита молодь, ніжна і мужня водночас, вартує справжнього, світлого майбуття.

У перших рядках автор пісенного тексту звертається до Бога: *Я так не хочу / Позбуватися пам'яті, Боже! ...Розірвуся зсередини я... / Бог, дай же прожити / Все, до чого торкалася вона!* Герой не хоче і не може забути свою кохану, просить у Господа, щоб той не позбавляв його пам'яті, а залишив згадку про неї.

Героїня теж звертається до Господа, просить кращої долі: *Я у Бога просила щастя, / А отримала лиш... / Хвилию за хвилию верталися слова, / Римою за римою боліла голова, / Мала потонути, але ти все тримав... / Наче дожила я, але все зламав, / **Карою небесною** гріхи набирав, / Я хотіла кращого, а ти не пускав!*

Метафорично-метонімічні вислови, ускладнені виправданою тавтологією однорідних епітетів: *Хвилию за хвилию верталися слова, / Римою за римою боліла голова* стилістично навантажують рядки пісні.

Фразеологізм «*кара Божя (Господня)*» [СФУМ, с. 287] у пісенному тексті трансформовано за допомогою заміни компонентного складу: *Карою **небесною** гріхи набирав* та доповнено (поширено) метонімією (*гріхи набирав*).

Завершується пісенна композиція просьбою героїні до коханого обійняти її, *наче це останній ранок на Землі!* Згодом запевняє його: *Все здолаємо разом, / Коли поруч ти! / Обіймай!* – і водночас відпускає його: *Відпускаю промінь, / Разом з ним лети!* Вічна жіноча проблема і невизначеність, надія на краще, а жити треба зараз, бо час минає і все швидкоплинно змінюється. На жаль, про стабільність почуттів, як і про життєвий спокій

тільки мріється. Досить цікава і дещо суперечлива кінцівка тексту.

Пісня «Обіймай» молодих авторів своїм лейтмотивом нагадує ліричну поезію Івана Франка «Ой ти, дівчино, з горіха зерня...».

Сергій Блажко (один із поціновувачів молодих талантів) залишив коментар під відео пісні «Обіймай»: «Діти, ви навіть не розумієте наскільки ви прекрасні. Ця пісня та зйомки на стару камеру занурюють у такі спогади. Чудові слова, чудова музика, класний монтаж відео. Молодці. Не зупиняйтеся – творіть і дихайте на повні груди!».

Дійсно, післясмак пісні можна порівняти зі справжньою насолодою, якою наповнюєшся, живеш, а потім дихаєш усім цим щастям; це чуттєво, ніжно, солодко, магічно, чарівно, геніально. Ця дивовижна пісня – це музична терапія у наш надскладний час, коли люди розділені війною, кордонами: молоді матері з дітками змушені тимчасово емігрувати, щоб сховати дітей від війни – врятувати майбутнє нації; чоловіки ж залишаються в країні: одні відважні сучасні лицарі захищають наші кордони, інші волонтерять або працюють у тилу, щоб зберегти країну економічно...

Два абсолютно протилежні світи: кохання / життя і війна / смерть.

Загалом кожна пісня альбому – це відображення певної стадії кохання: від пристрасті до ностальгії. Кожні стосунки людей циклічні і проходять якісь певні свої етапи. У кожної людини ці почуття різні, але циклічність присутня. Пісні альбому відриватимуть людину від щоденних тривог, сирен, вибухів та стрілянини. Пісенні тексти – це те, до чого може прийти людська душа в такі важкі моменти, що може зігрівати, оберігати та повертати до **СЕБЕ**. «Я для себе зрозумів, що на цьому етапі мені дуже хочеться писати щось глибоке та душевне – як **перша закоханість, як розуміння того, що ви можете не побачитись**. Тобто про всі етапи будь-яких стосунків... Під час роботи над створенням альбому ми розвивалися, і в якийсь момент могли зустрітися й поділитися своїми переживаннями та почуттями. У такому поєднанні ми знайшли щось своєрідне. Альбом «Коли

квітне папороть» – максимум нашої схожості, до якої ми наразі дійшли» [9].

В одному з інтерв'ю Роксоляна Сирота наголосила та тому, що українська поезія може звучати гарно і сучасно, незалежно від того, коли вона була створена; запевнила, що сама все життя спілкується українською мовою і хоче, щоб українська молодь не лише говорила, але й співала рідною мовою, незалежно від пісенного жанру: реп це чи лірична балада.

Варто згадати ще один твір під схожою назвою «Коли цвіте папороть» – вражаючий спектакль Євгена Станковича, який поєднує хорове звучання, народні традиції обрядовості свята Івана Купала і сучасну хореографію. Гучна прем'єра цієї музичної феєрії відбулася на сцені Львівської національної опери 2017 року, бо до того часу музичний твір пережив десятиліття забуття, оскільки був під забороною радянської влади, як національний потужний модерний твір.

Висновкуємо: пісенні тексти мініальбому «Коли квітне папороть» молодих українських музикантів – Роксоляни Сироти та Пилипа Коляденка (у складі творчої спілки «Phil it») – це вишукана музика для сучасних і свідомих людей; це сучасна лірична розповідь – «пісенна казка» – про кохання без кінцівки, без завершення дійства, сповнена усіма можливими настроями та кольорами мовно-пісенної палітри.

У дослідженні ми дійшли висновку, що співаки, які одночасно є авторами пісенних текстів, інтерпретували стародавню легенду, осучаснивши її в піснях мініальбому «Коли квітне папороть», та наділили саму назву музичного альбому новими сенсами.

Гадаємо, що сучасний український пісенний дискурс варто вивчати, а сучасний український пісенний текст потребує подальшого ґрунтового дослідження і є перспективним напрямом сучасного мовознавства.

Література

1. **Асмаковська Г., Шарманова Н.** Стилістичні тропи. *Сучасний художній дискурс: мовностилістичний вимір:* колективна монографія; за заг. ред. проф. Ж. Колоїз. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В. 2024. 406 с. 2. **Данилюк Н.** Поетичне

слово в українській народній пісні : монографія. Луцьк : РВВ Волинського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. 2010. 511 с.

3. **Данилюк Н.** Фольклорні джерела пісенних текстів у часи російсько-української війни. *Культура слова*. 2023. Вип. 98. С. 42 – 56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kuls_2023_98_6

4. **Євтушина Т. О.** Український пісенний дискурс весни 2022 року як практичний метод навчання у виші. Сучасні методи та форми організації освітнього процесу у закладах вищої освіти : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної конференції (15 червня 2022 року). Одеса : Університет Ушинського, 2022. С. 68–70.

5. **Єрмоленко С. Я.** Фольклор і літературна мова. Київ : Наук. думка. 1987. 202 с.

6. **Єрмоленко С. Я.** Нариси з української словесності: стилістика та культура мови. Київ : Довіра, 1999. 431 с.

7. **Єрмоленко С. Я.** Мова і українознавчий світогляд : монографія. Київ : НДІУ, 2007. 444 с.

8. **Жайворонок В. В.** Знаки української етнокультури : словник-довідник / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ : Довіра, 2006. 703 с.

9. **Івась Ксенія.** ROXOLANA та Пилип Коляденко: Між нами були моменти максимальної напруги, якої дуже хотілося позбутися. *Суспільне Культура*. 27 червня 2024 року. URL: <https://suspilne.media/culture/778279-roxolana-ta-pilip-koladenko-miz-nami-buli-momenti-maksimalnoi-naprugi-akoi-duze-hotilosarozbutisa/> (дата звернення: 27.10.2024).

10. **Килимник С. І.** Український рік у народніх звичаях в історичному освітленні / Calendar Year in Ukrainian Folklore. Т. 4 : Літній цикл (Праці Інституту дослідів Волині / Volyniana). Вінніпег ; Торонто : Укр. Нац. Вид. Ком., 1957. 178 с.

11. **Клещова О. Є.** Український пісенний дискурс: сучасні символи. *Лінгвістика*. 2023. № 2 (48). Полтава : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2023. С. 83 – 97. DOI: <https://doi.org/10.12958/2227-2631-2023-2-48-83-97>

12. **Клещова О. Є.** Лінгвістичний феномен пісенного дискурсу Кузьми Скрябіна. *Grail of Science*. 2023. № 31. Р. 330 – 335. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.15.09.2023.51>

13. **Клещова О. Є.** Мовна квінтесенція пісенних текстів українського гурту «Каднай» / KADNAY та проєкт «Phil It». *Education and science of today: intersectoral*

- issues and development of sciences : Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ» with Proceedings of the VII International Scientific and Practical Conference, Cambridge. October 18, 2024. Cambridge-Vinnitsia : P.C. Publishing House & UKRLOGOS Group LLC, 2024. P. 233 – 237. DOI: <https://doi.org/10.36074/logos-18.10.2024.060>*
14. **Кононенко О. А.** Українська міфологія та культурна спадщина : міфол. уявлення, вірування, обряди, легенди та їхні відлуння у фольклорі і пізніших звичаях українців, братів-слов'ян та ін. народів. Харків: Фоліо, 2011. 713 с.
15. **Копаниця Л. М.** Українська лірична пісня: еволюція поетичного мислення: автореф. дис... д-ра філол. наук: спеціальності 10.01.07 – фольклористика; 10.01.01 – українська література. Київ, 2001. 37 с.
16. **Копаниця Л. М.** Феномен і механізми ліричної пісні. Міф і ритуал як творчий принцип. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство, мовознавство, фольклористика.* 2016. Вип. 1. С. 44 – 51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_LMF_2016_1_14
17. **Космеда Т. А.** Его і Alter Ego Тараса Шевченка в комунікативному просторі щоденникового дискурсу: монографія. Дрогобич: Коло, 2012. 372 с.
18. **Малахова О. О.** Естетичний код пісенної лірики: теоретичні засади. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2014. Вип. 12. С. 129 – 131.
19. **Романчук С.** Індивідуально-авторська парадигма пісенної практики Д. Луценка. *Наукові записки. Сер.: Педагогіка.* 2008. № 5. С. 122–126.
20. **Сила** в неоднозначності: Phil it & Roxolana видали спільний мініальбом «Коли квітне папороть». *Вебсайт Радіо «Промінь».* 21 червня 2024 року. URL: <https://ukr.radio/news.html?newsID=104621> (дата звернення: 25.10.2024).
21. **Сирко І.** Пісня як мовно-естетичний знак національної культури в діаспорних щоденникових текстах. *Культура слова.* Вип. 99. 2023. С. 218 – 229.
22. **Смерчко А. А.** Фітосимвол як елемент образної основи фразеологічних одиниць. URL: <https://fs02.vseosvita.ua/02001nmv-bd24.pdf>
23. **Циганок І. Б.** Концептуалізація фітонімів в українській фразеології. *Українська мова. Вчені записки ТНУ*

імені В. І. Вернадського. Сер. : Філологія. Журналістика. 2023. Т. 34 (73), № 2, ч.1. С. 40 – 44.

Джерела

ДПУП – Джерело: Проєкт «Українські пісні»
Коляденко, П., ROXOLANA (2024). Обіймай. Проєкт
«Українські пісні». URL:
<https://www.pisni.org.ua/songs/1515101.html>

УП – Українська пісня. Сирота, Р., Коляденко, П. (2024). Мені тебе бракує. ROXOLANA & Phil it. Українська пісня. URL: <https://pisnya.org.ua/kompozycja.php?id=1131>

СУМ (1958). Словарь української мови / упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко : в 4-х т. К. : Вид-во Академії наук Української РСР, т. 2 (З–Н), 573 с .

СФУМ (2003). Словник фразеологізмів української мови / уклад.: В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк та ін. К. : Наук. думка, 1104 с.

М. В. Кононенко

(Публічна бібліотека імені Володимира Малика,
м. Лубни)

ПОРТРЕТ РІДНОЇ ГОВІРКИ В РОМАНІ «МОНАСТИРСЬКІ СЛИВИ»

До недостатньо досліджених, а почасти й забутих сторінок мовної спадщини Полтавщини, а якщо точніше – Лубенщини, належать рідні говірки наших пращурів, походження їхніх прізвищ та імен, мікротопонімів малої батьківщини та побуту. Про важливість багатого спадку нашого краю свідчать праці науковців та дослідників ХІХ ст. Зокрема, відомий красзнавець минулого Василь Милорадович зазначав: *«Необхідно повернутися до мови класиків: Шевченка, Стороженка, заснованих на середньо малоросійській мові Лубенського і Лохвицького повітів, відкинувши західні, північні і південні говірки»* [7]. Додамо до цього, що частина зібраних приказок та прислів'їв, які спорудив Матвій Симонов (Номис) були ним зібрані саме на нашому лубенському базарі [9].

Власне, працюючи над історичним романом «Монастирські сливи», не надто задумувалася над мовностилістичною семантикою письма. Головна мета була описати події на межі століть тими словами, «як наші баби балакали». А спілкувалися вони досить барвисто та колоритно. В основу твору були покладені щоденники нашого земляка – лікаря-хірурга О. Тимофеева [11], полтавського лікаря Несвіцького [8] та щоденник моєї бабусі, мешканки с. Мгар Марії Павленко (1924 – 2005 рр.), який вона вела в останні роки свого життя.

Отож відкриємо перші сторінки роману і читаємо: *Синім околom, поміж старішими за цей світ глиняними пагорбами, у заростях собачої кропиви стоять і змагаються із темно-сизими хмарами монастирські сливи. Їх із незапам'ятних часів усі кличуть угорки. Подививися на угорку зблизька – і тобі видається, що кожна слива помальована легким восковим нальотом. А з-під того воску проступає таємнича сливова барва пізнього осіннього неба* [4, с. 9]. Сучасний читач почне спотикатися вже на першому абзаці. А що таке *около*? Чому саме *угорки*? А чи варто було писати *помальовано* та *нальот*? Далі на нас із вами очікує справжня повинь колись усім зрозумілих виразів, а нині – раритетних, крафтових знахідок, не всі з яких вдається знайти навіть у *Великому тлумачному словнику сучасної української мови* чи в *Словарі української мови* за ред. Б. Грінченка: **за царя Панька** 'дуже давно', **жабуриння** 'густа озерна рослинність', **теревенити** 'неквапно розмовляти, обговорювати', **затяжна, масна земля** 'родючий ґрунт', **посолонцювати** 'смакувати, ласувати м'ясоною, стравою'.

Окремі фразеологізми хотілися не лише використати, але й обіграти з допомогою літературних тропів. Наприклад, усім відомий вираз *пустити червоного півня*, тобто 'зробити підпал' [1]: *Перший рік без царя Мгар прожив тихо, лише ловлячи відголоски неспокою. В Лубни то заходила, то виходила влада рад. У місті стало сутужно із харчами і теплом. Ціни на хліб почали рости, а ось вартість життя звелася нанівець. Мгар мовчав і дивився. Над Сулою та Удаєм раз по раз пускали червоного півня. Стояли заграви над Пісками і Березоточєю,*

Засуллям і Хитцями. Горіли пани Очеретьки та Перепелиці, Берези та Балабани, виїхали із Луки дворяни Панченки. У Мгарі панів не було, тож півні були ті, що й завжди – чорні, білі та зозулясті» [4, с. 30].

Позаяк більшість подій відбуваються навколо монастиря, природно, що й більшість легенд, переказів та навіть назв пов'язано саме з ним. Приміром, герої роману часто минають пагорби під назвами Високий та Низький Виноград. На Низькому Винограді ще до 20-х років ХХ ст. знаходився давній сільський цвинтар, на Високому – до 90-х уціліли сліди невеликих терас. Назва дуже давня, пов'язана із монастирським господарством, а вперше трапляється... в літописі Самійла Величка [2] та дублюється у дещо пізнішому Літописі Мгарського монастиря [5]. Щоправда, там ця місцевість згадується просто Виноград або Виноградний садок.

Колись існували в селі назви кутків, які назавжди стерлися з людської пам'яті ще в період Голодомору, але їх детально описує у своїх краєзнавчих нарисах 1900 – 1903 рр. наш земляк і чудовий пошуковець Василь Милорадович [6], тож їх досить щедро використовую на сторінках роману і я: *Кров кидається молодій в лице. Давня кров її рідної матері. За Євдокією дійсно дали таке придане, про яке довго гомоніло все село. Панченки, славні на всю губернію, вийшли не з тутешніх панів, а з польської шляхти. Не дарма ж у Мгарі у цілий куток за царя Панька звався Польша, бо ж там жили польшани. Із материного роду були всі вчені та грамотні. Якись Панченки служили в Петербурзі і там здобули дворянство, інші мешкали в Луці. Прадід Прісі володів цілим урочищем Денисівкою, дід був Лубенським суддею [4, с. 62].*

На сторінках роману постають також давні мікротопоніми, гідроніми, походження яких варте окремої історії: **Мгарець** – затока Сули, що дала назву селу Мгар; **Бурчак** – частина стариці Сули з різким поворотом русла, що створювало вири та своєрідне «бурчання»; **Криниця** – за переказами, було джерело з цілющою водою: **Мала та Велика Жидівня** – місцезнаходження єврейського шинка; **куток Польшани** – ймовірно, виник за часів колонізації краю князями Вишневецькими (за описами краєзнавців, люди на ньому вирізнялися поставою та стилем

одягу від решти селян); **урочище Денисівка** – володіння Дениса Панченка; **Малюжине** – володіння роду Малюгів; **Третяківська левада** – володіння роду Третяків; **Шилимова гора** – від назви власника Шилима; **Вовківня** – урочище в лісі обабіч старого шляху, де, за переказами, водилося багато вовків. Одну легенду, що передавали з вуст в уста багато поколінь роду, авторкою було використано в книзі:

– Їду, я значить, на Трійцю з Лубень. Уморився, значить, придірмав, – говорить Степан. Прокидаюся од того, що воли стали. Я на дорогу – глип. Матір Божя! У Вовківню мене курторогі завезли.

– Прямо, таки у Вовківню? – підначують оповідача дядьки.

– Гуди. Дивлюся, значить, кругом глина стара жовта, а в ній, значить, усе нори та норища пориті, а в них – жовті очі святяться. А перед возом, значить, здоровенний такий вовчище сидить. Голову набік схилив. На мене, значить, із-під лоба дивиться. Пащеку одкрив, немов осміхається. Мовляв, пропав ти, Степане, ні за цапову душу. А очища, значить, такі зелені-зелені.

– Ви, дядьку, ото, менше пили б за Панськими рядами на храм ганнусівки, то й вовки б серед літа не ввижались!

– А ось вам чесний хрест! – одказує Знайко і хреститься вбік монастиря.

Скептики затихають. Побожитися на монастир, то – сурйозна річ. Якщо брешеш – прищ на язика вискочить, а то й корова не розтелиться як слід.

– І що далі?

– Так злякався, що аж потверезішав! Зліз, значить, із возу, навколішки упав. Давай, проситися. Кажу, вовчику-братіку. Пусти мене, окаянного, додому. В тебе діти є, і в мене діти є. Що жінка без мене, бідна, з ними робить буде? [4, с. 19].

Серед вуличних прізвиськ, які в селі вживалися поруч із прізвищами, а часто й замість них, досить важливою є семантика назв. Зазвичай, це ознака, фізична вада чи навіть цікава історія з життя пращурів: **Третяк** – засновник роду був третьою дитиною в роду; **Ош Мар'я** – замість вигуку «Ох» часто вимовляла «Ош»; **Панченки** – вели родовід від панів; **Мандрика**

– назва обрядової страви із сиром, яку смажили на Петрівку. Ймовірно, спочатку було прізвисько, а потім стало прізвисьцем; **Карпенята** – в роду був прадід Карпо: **Горові** – жили на горі; **Підгірні** – жили під горою.

До суто місцевої перверзії належить перл, що має стосунок до родичання та відповідає фразеологізму «Сьома вода на киселі». Його з усієї ретельністю занотувала моя бабуся:

– *Це ж вони Вам, кумонько, рідня?*

– *Та яка там рідня! Стусарів Захарко та вдруге Явтух, а вже Бондарка – рідна тітка Кузьми вперше*

– *Ми з вашою матір'ю такі родичі, що ваші собаки їли, а наші на ваших через тин гавкали!* [4, с. 63].

Легко та просто писалися з дитинства знайомі вирази: *прибайбарилося, сторчака, спотиньга, зашпори зайшли...* А для більшості сучасників ці слова – тайнопис, шифрограма, загадка, котру полишили для нас пращури. Не ідеалізуючи їх, а змальовуючи доволі широко та широкими мазками не можна було оминати у творі й колоритної та смаковитої сільської лайки. Окремі з цих сентенцій заслуговують детальних досліджень: **анактемський** – перекручене з анафемського, тобто безбожне; первинно те, що віддали церковному прокляттю, тобто – анафемі; **родимці б тебе взяли** – відійти на той світ, до пращурів; **пранці поїли** – потерпати від наслідків сифілісу; **Трясця окаянна** – пропасниця, лихоманка, гарячка.

Наприкінці нашої доповіді згадаємо бодай кілька основних страв, назви яких ужито в «Монастирських сливах», а первинного згадуються ще в «Енеїді» Котляревського:

Тут їли різніі потрави і все з полив'яних мисок.

І самі гарнії приправи з нових кленових тарілок:

Свинячу голову до хрину і локшину на переміну,

Потім з підлевою індик. На закуску куліш і кашу,

Лемішку, зубці, путрю, квашу і з маком медовий шулик [3, с. 29].

Понад два віки минуло, відколи Іван Петрович занотував ці кулінарні шедеври, а у спогадах моїх бабусів – Гринь Ганни (1918 р.н.) та Гринь Марії (1924 р.н.), вони постають доволі детально та колоритно. Адже саме їх ще у 20-30-ті роки готувала

мешканка села Мгар Лубенського району Гринь Єфросинія Наумівна – одна з головних героїнь роману «Монастирські сливи».

Зубці в наших краях варили з пророслого зерна. Ячмінь, що наключився (пустив паростки) підсушували, смажили, як на березовий квас, а за тим проварювали, додаючи у страву сушені яблука, сливи чи груші. **Кваша** нагадувала собою густий кисіль, її готували ніби сучасний заварний крем із борошна та солоду. Тому кваша теж була солодкою. **Для лемішки** у солоний кип'яч всипали підсушене гречане борошно, яке розтирали кописткою до однорідної маси та ставили у піч допрівати. **Путрю** бабусі чогось не любили. Для неї варений ячмінь обсіпали житнім борошном та розтирали у дерев'яному кориті, за тим всипали до діжі, заливали квасом-сирівцем та ставили на кілька днів на піч. Завдання менших членів родини було стежити «щоб не побігло». Після того, як «добряче вкисне», путрю виносили у пригребецю, та смакували нею у жнива...

А за тим ударив Голодомор, тож для моїх бабів дійсно були смаколиками з «Енеїди»: *І ласощі все тільки їли: Часник, рогіз, паслін, кислиці, козельці, терн, глід, полуниця...* [3, с. 88]. Додамо до цих ласощів коржики з дубових жолудів, які теж детально описали мої бабусі.

Отже, пірнаючи у рідну старовину давніх лексем, словоформ, дивакуватих прізвищ та назв, можете отримати справжній скарб із неоціненного багатства рідної мови. Бо ж не дарма класики зазначали: *Не бійтесь заглядати у словник: це пишний яр, а не сумне провалля...* [10]. Втім, не все і не завжди вдалося дослідити вельмишановним науковцям. Отож за нами – слово.

Література

1. **Великий тлумачний словник сучасної української мови** / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
2. **Величко С.** Літопис. Київ: Дніпро, 1991.
3. **Котляревський І.** Енеїда: поема. Київ: Книга, 2008. 384 с.
4. **Кревська Г.** Монастирські сливи. Лубни, 2020. 239 с.
5. **Лазаревський О.** Уривки з Літопису Мгарського монастиря. Київ, 1889.
6. **Милорадович В.** Лісна Лубенщина. Київ, 1903.

7. **Милорадович В.** Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. Київ: Либідь, 1991. 8. **Несвіцький О.** Щоденник. Полтава у дні революції та в період смути 1917 – 1922. 1995. 280 с. 9. **Номис М.** Українські приказки, прислів'я і таке інше. Київ: Либідь, 2004. 352 с. 10. **Рильський М.** Повне видання творів. Київ, 1960 – 1962. 11. **Тимофєєв С.** Записки провінційного хірурга. Т. I. Лубни: Інтерпарк, 2016. 310 с.

Т. В. Кот

(ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»)

СТИЛІСТИЧНА РОЛЬ ЕПІТЕТІВ У ПІСЕННИХ ТЕКСТАХ СВЯТОСЛАВА ВАКАРЧУКА

Епітет один із тропів, завдяки якому можна досягти високого рівня образності. Це художнє означення, яке допомагає виразити зображуване, найчастіше відіграє роль орнаментального прикрашування художньої мови, може мати оціночну функцію [1, с. 63].

У літературознавчому словникові-довіднику епітет трактується як троп поетичного мовлення, призначений підкреслювати характерну рису, визначальну якість певного предмета або явища. Якщо епітет потрапляє в нове семантичне поле, то починає збагачувати це поле новим смисловим та емоційним забарвленням. Від звичайних означень вони відрізняються тим, що переводять свої другорядні лексичні значення на основні. У ролі епітета може бути не тільки прикметник, а й іменник – відбувається процес метафоризації [6, с. 238].

Епітет формується як образний естетично маркований атрибут, що на граматичному та лексичному рівнях має образно-означальне наповнення, свою формально-граматичну структуру і відповідає на питання граматичного означення «який?» Виражається прикметником з граматичною функцією присубстантивного означення і якісно-означальним прислівником з граматичною функцією придієслівного означення, тобто обставиною способу дії [7, с. 340].

У піснених текстах Святослава Вакарчука найбільше переважають епітети внутрішньопсихологічного сприймання, які передають почуття та відчуття ліричного героя, суспільні чи пережиті особисто, почуття переплітаються з настроями природи або контрастно, або суголосно. Епітети цієї групи поділяються на одоративні та емотивні. Одоративні епітети характеризують предмет, явища, події за смаком, дотиком, запахом. Емотивні епітети ще називають почуттєвими. Вони створюють прекрасний, свіжий образ сплеску почуттів ліричного героя [7, с. 347].

«Наукову цінність має мовознавчий аспект аналізу цього матеріалу, оскільки він виявляє лексичні засоби, стилістичні прийоми, функціонування слів-концептів, у яких сконцентровано світобачення, естетичне кредо сучасного талановитого автора й виконавця гурту «Океан Ельзи» – Святослава Вакарчука; пісні якого (гурту) є високопрофесійним музичним продуктом європейського взірця; не можна не згадати про той благодатний вплив пісенної творчості гурту на сучасну багатомільйонну молодіжну (і не тільки) аудиторію – не лише України, а й інших європейських держав» [3, с. 122].

Загалом одоративні епітети характеризують предмет за запахом, нюхом, смаком, дотиком:, наприклад, *гаряча метіль, гаряче слово, гарячі сльози, затверділі історії, камінний світ, крижане небо, холодна тиша, холодний сон, холодний туман тощо*[8, с. 188 – 189].

Одоративну лексику в пісенній творчості Андрія Кузьменка («Скрябіна») Оксана Клещова виокремила та дослідила її художньо-стилістичну роль, семантичну структуру, окресливши групи цієї лексики зі словами-домінантами [4].

У пісні «Човен» Святослава Вакарчука – образ човна символізує саме життя, а через епітет «*маленький*», який виражений зменшено-пестливою формою прикметника, ніби зменшується глибина смутку, пережитих перипетій долі. Придієслівний епітет «*хвилями*», який виражений формою орудного відмінка іменника, підсилює зміст пісні думкою про те, що у житті багато подій і людина завжди буде згадувати все, що з нею відбувалося. Епітет «*повен*» виражений короткою формою

прикметна надає пісні фольклорних ознак. Загалом використання таких епітетів створює образ складного життя: *Човен, мій маленький човен / Хвилями гойдає пам'ять день і ніч, / Човен спогадами повен, / З нього добре видно землю навсебіч* (пісня «Човен»). Емотивні епітети «втомлена», «не зломлена», «морена», «непокорена» вказують на історичні реалії, які постійно переживає / проживає Україна: *Війнами втомлена та ніким не зломлена / Розквітай, Земле ти моя, / Голодом морена, але непокорена* (пісня «Човен»).

Святослав Вакарчук майстерно змальовує почуття кохання ліричного героя суголосно із настроями природи / природним станом: *Ти починаєш мій день на світанку / Нестриманим літнім дощем* (пісня «Без меж»); *Холодна вода не врятує від спеки* (пісня «Вище неба»); *Я вважав би, що ти тиха ніч без зірок* (пісня «Відпусти»).

На нашу думку, коли ми чуємо у пісні епітети «ягідним», «пряною», «п'яною» (у значенні соковитою), то в нашій уяві постають картини літа, спрацьовують смакові й зорові рецептори, оскільки ці епітети є одоративними та передають сплеск емоцій ліричного героя. Підсилюються почуття емотивним епітетом «ніжною». Крім того використано двочленні іменникові метафори, генітивні конструкції, друге слово якої виражене формою родового відмінка [7, с. 332]: *Доторкнись лагідно кольором ягідним, / Запахом солоду, краплею холоду, / Вишнею пряною, ніжною, п'яною* (пісня «Віддай мені свою любов»).

Епітет «вечірній» вказує на час доби: *Темне волосся в кафе незнайомки / Від тебе вечірній привіт* (пісня «Життя починається знов»).

Епітети-прислівники «вільно», «жадібно», «лагідно» передають динамічну ознаку поцілунку: *І цілуй мене / Так вільно й так жадібно!* (пісня «Віддай мені свою любов»); *Доторкнись лагідно до моїх губ* (пісня «Віддай мені свою любов»).

Святослав Вакарчук використав епітет «ясні» у поєднанні з іменником «очі» у пісенному тексті «Відпусти», щоб указати на перенесення природних ознак на людину для її опису: *Але сяють твої ясні очі* (пісня «Відпусти»). «Ясні очі» – тобто чисті, світлі,

нічим не затьмарені, які випромінюють красу, розум, глибину всесвіту.

Важливу роль відіграють індивідуально-авторські епітети, які створюють весь колорит пісень гурту: «**дофаміновий камбек**», «**лінива течія**», «**таємний світ**», «**відважна смерть**», «**кимось заховані сліди**», «**осінній бойкот**», «**мов на земному небі**», «**улюблений альбом**», «**ледь помітний туман**», «**кольорові бачили сни**», «**моя маленька незалежність**», «**субтильна незалежність**», «**жадні губи**». Трапляються епітети з часткою не: «**слова майже не сказані**», «**не чужих теплих слів**», «**недосяжна ти**», «**доля не зла**».

Епітети Святослава Вакарчука часто є відсубстантивованими прикметниками. Метафоричний епітет «**мінних**» у поширеному словосполученні «**квіти мінних зон**» вказує на сучасні події, що відбуваються в Україні.

Назва пісні «**Квіти мінних зон**» вже вказує на емоційну складність пісенного тексту. Слово «**квітка**» – це ніжність, лагідність, життя, але у пісні, це не ті розкішні квіти, які дарують радість, це спалахи від мін: спостерігаємо в цьому образі протиставлення «**квіти**» – життя, кохання, насолода, щастя, майбуття; і «**міни**» – смерть, біль, біда, горе, нещастя, кінець. Автор олюднює за допомогою метафоризації війну, використовує оксиморон: *квітка* у цьому пісенному тексті несе смерть. Від пісні віє страхом, гіркотою, тривожністю і є слова, в яких ліричний герой говорить матері, що це все не сон:

*Поверталися додому,
Розійшлися по одному,
А тебе не відпускає пустота,
Вона рве твої думки,
Бо на відстані руки
Тремтять сльози і бетон
Цвітуть квіти мінних зон!
Дихає війна
Мамо, це не сон.*

(Святослав Вакарчук, пісня «Квіти мінних зон»).

У пісні «**Не твоя війна**» син звертається до матері та через питання, висловлює думку про те, кому вони молилися, чому

чужа війна забирає молодих людей і скільки ще часу це триватиме:

Гілля калин похилилося.

Мамо, кому ж ми молилися?

Скільки йще забере вона

Твоїх дітей, не твоя війна?

(Святослав Вакарчук, пісня «Не твоя війна»).

У пісні «Лист до мами» передано думки хлопця, який перебуває далеко від дому, очевидно на війні. Він згадує спокійне та мирне життя у родинному колі і просить матір, щоб вона оберігала його своїми молитвами:

Чуєш, мамо! Як ви там без мене, мамо? Напиши.

Чуєш, мамо! Залиши усе, як було. Залиши.

Мою силу збережи!

(Святослав Вакарчук, пісня «Лист до мами»).

Зв'язок матері і малої дитини міцний, тому Святослав Вакарчук порівнює з цим зв'язком силу кохання:

Я так хочу до тебе,

Як до матері немовля.

Я так хочу до тебе,

Як до неба ота земля.

(Святослав Вакарчук, пісня «Я так хочу до тебе»).

Епітет «криштале» з пісні «Колиска вітру» є відсубстантивованим прикметником, автор і виконавець пісні таким чином акцентує увагу слухача/читача на чистоті, прозорості води в джерелі: *Де джерело криштале б'є, / В синіх горах дивне місце є* (пісня «Колиска вітру»). Також у цій пісні є цікаве поєднання епітета «юний» із іменником «вітер»: *Там юний вітер юність віродив, / В колисанці гойдається своїй* (пісня «Колиска вітру»). Епітет «невидимі» з іменником «сліди» створює оксиморонне поєднання: *Твій голос / Невидимі сліди / Я знаю: так хочеш тільки ти* (пісня «Відчуваю»). Словосполучення «теплі краплі дощу» є метафоричним та поєднує одоративний епітет «теплі» з генітивною конструкцією «краплі дощу» і створює картину літнього дня, але ця конструкція є ще й епітетом-оксимороном, бо дощові краплі завжди є холодними.

Індивідуально-авторські епітети «забуті квіти», «пусті години», «світ такий малий», «холодна вода» вказують на те, що ліричний герой переживає сум та розлуку. Пасивний дієприкметник доконаного виду «забуті» має негативну семантику і передає стан розпачу, а одоративний епітет «холодна» характеризує у пісні стан води. Використання таких епітетів створює сумний колорит пісні «Коли тебе нема». Святослав Вакарчук таким чином передає сум і тугу за коханою людиною, за тим часом, коли закохані були разом, і були щасливими.

Придієслівні означення, субстантивовані епітети, виражені формою орудного відмінка «асфальтами розбити», «обіймами мене застав» створюють процесуальний колорит пісні «Компас».

Часто епітет «цілий» поєднано з іменником «світ» або «ніч» – це означає, що ліричний герой переживає / відчуває сильні почуття, епітет створює емоційну ауру, конкретизує: не просто світ, а *весь / цілий: І най чекає цілий світ* (пісня «Коли навколо ні душі»); *Цілу ніч я з вітром колихався* (пісня «Колиска вітру»).

Сьогодні популярність пісень співака тільки зростає. Його пісенні тексти сприяють формуванню естетичних, морально-етичних цінностей у молоді, розвивають художній смак. Святослав Вакарчук у своїх пісенних композиціях / текстах порушує такі теми:

- патріотизму («Вставай», «З нею»);
- війни («Квіти мінних зон», «Обійми», «Не твоя війна», «Місто Марії», «Човен», «Відповідь»);
- складнощів людського життя («Оберіг», «Хтось в небо летить», «Все буде добре», «Там, де нас нема», «Я їду додому», «Веселі, брате, часи настали», «Мить», «Африка»);
- дітей, які постраждали внаслідок війни, збройних конфліктів, терактів («Країна дітей» (дуєт з Alyona Alyona));
- родини («Лист до мамми»);
- рідного міста («Місто весни» (колаборація з гуртом «Один в каное»), відродження / оновлення («Весна»);

- кохання («Без тебе», «Я так хочу до тебе», «Зелені очі», «Вище неба», «Майже весна», «Квітка», «Джерело», «Без бою», «Віддай мені свою любов», «Життя починається знов», «Коли ми двоє» (дуєт зі співачкою КОЛА), «Не питай»).

Святослав Вакарчук розкриває тему кохання через зображення природних образів. Пісні описують закоханість ліричного героя, зображують красу жінки, почуття кохання, любові, поваги до неї. У нього дуже влучно виходить показати людські взаємини, передати словом і мелодією почуття, емоції, переживання, зацентувати увагу слухача / читача, відтворивши різні природні явища, стихії, образи тварин, квітів, дерев. Пісенні тексти гурту «Океан Ельзи», які розкривають тему кохання, важко сплутати з іншими піснями.

Національна самоідентифікація людини не можлива без любові до рідної землі. Для Святослава Вакарчука рідною землею є Україна. У пісні «З нею» зображено архетип Батьківщини. Куди б не завела доля людину, все одно дорога приведе її назад до родини. Тільки на Батьківщині людина відчуває себе вільною і повною сил:

*Там, де додому дорога моя,
Там, де на мене чекає сім'я,
Там, де лани, гори й поля –
Там залишається моя земля!
Там, де бажання ніколи не спить,
Моя душа прокидається вмить,
Знають лани, гори й поля:
Тайну залишила моя земля.*

(Святослав Вакарчук, пісня «З нею»).

У пісні «Не твоя війна» зображено архетип калини, який вважають ключовим архетипним українським символом, який увійшов у нашу свідомість із дитинства. Калина у фольклорі є символом дівочої краси, вірності, кохання. Вона уособлює жіночність, родинне благополуччя, достаток, материнство: «кущ – саму матір, а цвіт, ягоди – її дітей». Червоні ягоди символізують колісь пролиту кров козаків, а зараз українських військових, плоди стали символом мужності людей, що віддали своє життя у боротьбі за рідну державу. Зараз актуалізувалося

значення калина – Україна [5, с. 89 – 90]. У пісні «*Не твоя війна*» гілки калини символізують молодих людей, військових, синів України, які загинули на війні:

Гілля калин похилилося

Мамо, кому ж ми молилися?

Скільки іще забере вона

Твоїх дітей, не твоя війна?

(Святослав Вакарчук, пісня «Не твоя війна»).

Українська земля постійно потерпала від нападу ворога, тому архетип української землі-Батьківщини, яку постійно захищали і здобували для неї незалежність, змальовано у пісні «Човен»: сильною, без страху, нескореною, втомленою конфліктами, але все одно квітучою:

Війнами втомлена та ніким не зломлена

Розквітай, Земле ти моя.

Голодом морена, але непокорена

Най звучить над Дніпром твоя пісня солов'я.

(Святослав Вакарчук, пісня «Човен»).

Мати – найрідніша людина, яка дає життя, оберігає від кривди, дає настанови на майбутнє. У піснях гурту є архетип матері – берегині роду. Мати молиться за своїх дітей, щоб з ними не трапилося нічого лихого. Саме молитва матері – це найцінніший і найсильніший оберіг для кожного. Найчастіше архетип матері зображено у піснях, що порушують тему війни. Коли сини йдуть захищати вітчизну, матері оберігають їх своїми молитвами, просячи / вимолюючи у Господа-Бога захисту для своєї дитини. Святослав Вакарчук постійно звертається до української матері, співає про її тяжкі емоційні переживання, про біль і розпач кожної, яка втратила рідну дитину через жорстокість цього світу.

Пісню «*Відповідь*» (2024 року), Святослав Вакарчук присвятим темі пам'яті, вічної подяки захисникам України, їхнім матерям. У пісенному тексті згадав про мальву – це квітка, яка є символом материнської любові, любові до рідної землі, батьківського дому, своєї країни, народу. Відповідь на ці складні питання «*виткана зморшками на чолі*», тобто довго обдумувалася, «*вишита в пам'яті білими мальвами*», відповідь,

показує любов до рідної України, яка «кована із сліз матерів», тобто відповідь складна та болюча для кожного:

Скільки нас полетить мріями до Заходу?

Хто із нас вирушить знов на Схід?

Скільки раз зацвіте яблуня під хатою,

Поки ми перейдем зиму вброд?

Моя відповідь виткана зморшками на чолі,

Вартими тисячі слів,

Вона вишита в пам'яті білими мальвами,

Кована із сліз матерів.

(Святослав Вакарчук, пісня «Відповідь»).

Святослав Вакарчук послуговується епітетом-колоноронею *білий* – «*вишита в пам'яті білими мальвами*», як відомо, «дослідники, зокрема О. Потєбня, О. Веселовський, свого часу відзначали, що атрибут *білий* у текстах народних пісень стає універсальним знаком усього позитивного» [2, с. 86].

Висновкуємо: на нашу думку, пісенна творчість Святослава Вакарчука вражає своєю експресією, глибоким ліризмом і змістом пісень, оригінальним стилем, і достойно, на високому рівні, представляє українську культуру, українську пісню в контексті вітчизняних, європейських і світових музичних тенденцій.

Література

1. Білоус П. Н. Вступ до літературознавства. Теорія літературознавства. Психологія літературної творчості: лекції. Житомир: Рута, 2009. 336 с. 2. Данилюк Н. Епітет білий у текстах українських народних пісень. *Культура слова*. 2017. Вип. 86. С. 83 – 93. 3. Клєщова О. Є. Мовностилістичні особливості пісень українського гурту «Океан Ельзи». *Лінгвістика*. № 3 (30). 2013. С. 122 – 129. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ling_2013_3_17 4. Клєщова О. Є. Одоративна лексика в поетичній творчості Андрія Кузьменка («СКРЯБІНА»). *Лінгвістика*. № 2 (39). 2018. С. 143–149. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ling_2018_2_17 5. Клєщова О.Є. Український пісенний дискурс: сучасні символи. *Лінгвістика*: зб. наук. праць. № 2 (48). Полтава : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2023. С. 83 – 97. DOI: <https://doi.org/10.12958/2227->

2631-2023-2-48-83-97 6. **Літературознавчий** словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ : Видавничий центр «Академія», 2007. 751 с. 7. **Мацько Л. І.** Стилїстика української мови : підручник. Київ: Вища школа, 2003. 464 с. 8. **Пискач О.** Структурно-семантичні та стилістичні особливості епітетів у поезії Петра Скунця (на матеріалі збірки «Один»). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2012. Вип. 28. С. 188 – 190.

О. Л. Кравченко,

О. С. Куцевська

(Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка)

**МАРКЕТИНГ-КІТ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОМУНІКАЦІЇ
З РЕКЛАМОДАВЦЯМИ (НА ПРИКЛАДІ МЕДІА
ПОЗИТИВНИХ НОВИН «#ШОТАМ»)**

Завдяки продуманій маркетинговій стратегії кросплатформінгове медіа «#ШоТам» охоплює аудиторію в 35 млн людей навіть під час російсько-української війни. За словами одного зі співзасновників проекту С. Колеснікова, останнім часом цільова аудиторія цього ЗМІ «збільшилася в 5,5 разів, враховуючи кількість переглядів на сайті та перегляди відеоконтенту» [1]. Медіа позиціонує себе як нішеве видання, що працює в напрямі конструктивної журналістики. Одним зі способів його просування є використання маркетинг-кіта, що представляє «#ШоТам» як компанію, яка використовує останні тенденції в маркетингу щодо привернення уваги до інформаційного продукту, підвищення його впізнаваності та стимулювання співпраці з потенційними рекламодавцями.

У футері сайту «#ШоТам», як і на сайтах інших онлайн-видань, розміщується другорядні, але корисні для користувача відомості, – контакти, редакторська політика, правила користування сайтом, знак авторського права, покликання на соціальні мережі тощо. Проте, крім цих елементів, у підвалі аналізованого вебресурса знаходиться вкладка «Рекламний кіт», назва якого відсилає користувачів до поняття «маркетинг-кіт» (від англ. «marketing kit» – дослівно «маркетинговий комплект»),

під яким розуміють «комплекс документів, рекламних матеріалів та статистичних даних, що продемонструють потенційному покупцю переваги співпраці з вами» [2]. До складу маркетинг-кіта можуть входити загальний опис компанії (місія, бачення, історія), презентація продуктів чи послуг, успішні кейси, відгуки клієнтів, логотипи, каталоги, технічні описи, прайс-листи, контактна інформація тощо.

Відповідно до мети такого способу представлення своєї продукції члени редакційної колегії «#ШоТам» розмістили в аналізованій вкладці набір матеріалів, покликаних надати потенційним партнерам всю необхідну інформацію для ухвалення рішення про партнерство. «Рекламний кіт» умовно можна поділити на вісім частин, які відділяються одна від одної кольором фону: мета й тематика видання, SMM-аналітика, аналіз аудиторії, екосистема «#ШоТам», формати інформаційної співпраці, перелік партнерів соціальних і комерційних проєктів, аргументи на користь співробітництва з виданням, контактна інформація. Завдяки цим компонентам потенційні рекламодавці можуть більше дізнатися про проєкт, його цінності та конкурентні переваги, отримати повне уявлення про медіа.

Попри те, що мета й місія онлайн-видання розкриті в рубриці «#Про нас» і у вкладці «Редакційна політика», перший блок «Рекламного кіта» узагальнює (а подекуди дублює) цю інформацію, що дозволяє комплексно охарактеризувати медіа. «Ми прагнемо створити позитивне середовище, яке надихає українців вірити в себе та в Україну, сприяючи формуванню кращого майбутнього через інформаційну підтримку та поширення позитивних прикладів» [3].

Проєкт «#ШоТам» розвивався спершу в соціальних мережах, тому його засновники активно використовували SMM-аналітику для оцінки ефективності маркетингових завдань і прийняття обґрунтованих рішень щодо майбутніх стратегій. Як зазначив С. Колесніков, SMM-аналітику «корисно використовувати для того, аби ставити подальші цілі для своїх постів та дописів, але вона сама по собі не є готовою стратегією» [4]. Тож статистичні дані «Рекламного кіта», які показують охоплення аудиторії та її взаємодію з контентом,

використовуються як спосіб підтвердження популярності видання й підвищення рівня довіри до медіа. Для унаочнення інформації про особливості споживачів, зрозумілості та легкого сприйняття цифрових даних у цьому блоці розміщено інфографіку. На основі статистичних даних команда «#ШоТам» описала свою основну аудиторію так: «<...> активні люди з провінції (міста й села до 50 тис. осіб населення) або вихідці з неї, які живуть в обласних центрах чи столиці. Вони прагнуть змін, цікавляться новими суспільно-політичними трендами та не бояться діяти й брати відповідальність на себе. Це малі підприємці, менеджери середньої ланки, представники місцевого самоврядування, громадського сектору, активісти та волонтери» [3].

Під екосистемою «#ШоТам» члени редакції розуміють сформовану мережу, до якої входять партнери – 28 регіональних телеканалів, 23 регіональні онлайн-медіа та 39 друкованих ЗМІ [3]. Інформація про співпрацю з медіа також представлена інфографікою, котра візуалізує рівень охоплення аудиторії, що робить цю інформацію більш привабливою для рекламодавців. Окремо наголошено на поширенні відеоконтенту «#ШоТам» в поїздах Інтерсіті+. На основі цього робиться висновок, що обов'язково запам'ятається: «Партнерські медіа нашої екосистеми охоплюють понад 35 000 000 осіб. Тож, якщо ви хочете, щоб ми розказали про вас мільйонам – просто напишіть нам» [3].

У вкладці «Рекламний кіт» члени редакційного колективу розмістили описи і приклади форматів, у яких можлива співпраця. Зокрема йдеться про вірусні відео, лонгріди, мультимедійні лонгріди, анімації, інформаційні експлейнери, документальні відео, інтерактивні матеріали (тести), комікси, інтерактивні мапи. Опис кожного формату наголошує на його особливостях і перевагах, які слід використовувати відповідно до специфіки продукції чи послуги майбутнього партнера. Скажімо, про інформаційний експлейнер зазначено: «Хочете пояснити складні речі у простому і зрозумілому всім форматі? Експлейнер – ваш найкращий помічник! Покажіть свою роботу в усій її красі та деталях, використовуючи експлейнер. Це

складна комбінація відео, фото та анімації, яка дозволяє просто пояснити важкі для сприйняття факти і допомагає тримати фокус глядача на контенті до самого фіналу. Контент публікуємо на всіх платформах ШоТам – сайт, Facebook, Instagram, Twitter, YouTube, TikTok» [3]. Приклади кейсів «#ШоТам» важливі для нових рекламодавців, які шукають підтвердження якості та професіоналізму, наголошують на персоналізації матеріалів під певні аудиторії. Різноманітні зразки форматів показують, як інформаційні продукти онлайн-видання можуть вирішити конкретні проблеми партнера, що підвищує ймовірність залучення нових стратегічних партнерів. Якщо рекламодавець не знайшов потрібного формату, то члени редакційного колективу пропонують разом розробити новий варіант співпраці.

На формування позитивного іміджу «#ШоТам» працює перелік упізнаваних пересічним українцем зарубіжних та українських партнерів, з якими видання створювало соціальні та комерційні проєкти.

Передостанній блок «Рекламного кіта» узагальнює попередню інформацію, наголошуючи на новому підході в журналістиці, якого дотримується інтернет-видання, – шукати рішення, надавати позитивні приклади розв'язання проблем та мотивувати українців до дій. У цьому блоці представники «#ШоТам» зазначили умови співробітництва: «Медіа працює тільки з партнерами, які поділяють наші цінності. Тому ми ніколи не співпрацюватимемо з політиками, компаніями з росії, тютюновими чи алкогольними брендами, а також не рекламуватимемо гральний бізнес» [3].

Отже, медіа позитивних новин «#ШоТам» ефективно використовує можливості маркетинг-кіта як нового інструмента комунікації зі споживачем. Загальний опис медіа, SMM-аналітика, аналіз аудиторії, екосистема «#ШоТам», формати інформаційної співпраці, перелік партнерів соціальних і комерційних проєктів та ін. не тільки покликані сформувати позитивне враження про кросплатформінгове медіа, надати про нього повну інформацію, а й підтвердити професіоналізм команди та якість інформаційного продукту, акцентувати увагу на тих його аспектах, які є найважливішими для конкретної

аудиторії, підвищити ефективність комунікації та полегшити ухвалення рішення про співпрацю.

Література

1. **Лаврів М.** В темні часи добре видно світлі новини. *Medialab* : сайт. 14.05.2022. URL : <https://medialab.online/news/sho-tam/> (дата звернення: 07.10.2024).
2. **Маркетинг-кіт**: повний гайд з розробки. *Univest creative agency* : сайт. URL: <https://creative.univest.ua/uk/2022/09/11/marketing-kit-povnij-gajd-z-rozrobki/> (дата звернення: 18.10.2024).
3. **Рекламний кіт**. *#ШоТам* : сайт. URL : <https://shotam.info/reklamnyy-kit/> (дата звернення: 18.10.2024).
4. **Якщо** у вас кострубаті руки, то не кажіть, що Facebook не працює, – Сергій Колесников, «#ШоТам». *Medium* : сайт. 02.08.2019. URL: <http://surl.li/nmcafe> (дата звернення: 07.10.2024).

П. П. Семиволос

(Кремінський ліцей № 5 Кремінської міської ради
Луганської області,
секція «Українська література»
КЗ «ЛОМАНУМ»)

ФОЛЬКЛОРНІ ВИТОКИ ВИКОРИСТАННЯ ОБСЦЕННОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНИХ ПІСНЯХ

На думку К. Годік [1], під час війни актуальні два напрями фольклору: нетрадиційний інтернет-лор, зокрема меми, фейки, фотожаби, сучасні легенди, і відроджені архаїчні форми, до яких належать замовляння, прокльони, коліскові, дражнилка, лайка, русальні пісні. Оскільки український фольклор протягом століть допомагає нації вижити, у ньому закодовано те, що зберігає національну ідентичність. Тому новітні українські пісні, укорінені у фольклорні, є джерелом нашої культури та психологічним чинником перемоги.

Обсценна лексика використовується у фольклорі здавна. Існує проблема тільки із записом таких текстів, оскільки фольклористи та етнографи соромляться занотовувати лайливі слова. Для нас авторитетом стає Тарас Шевченко, який у робочому альбомі записує чимало зразків народної творчості,

серед яких «сороміцькі пісеньки, приказки та з півдесятка жартівливих римівок і куплетів, у яких нецензурщина має гумористичну чи розважальну, а не образливу функцію» [3].

Варто скористатися ранжуванням обценної лексики, яку здійснює Остап Українець:

«**Лайка** – сварка або лексика, яка використовується у сварці. Неприємне прізвисько, порівняння чи побажання без жодних лексичних обмежень. Може бути складене з пристойних слів: «Щоб тобі пір'я в горлі виросо».

Мат, також матюччя або матірщина – прокльони, особиста образа через образу матері («сучий син», «матері твоєї ковінка»).

Ненормативна лексика – слова, які не входять до літературної норми певної мови. Слово «сука» нормативне, а слово «світшот» – ні.

Нецензурщина – «низова» лексика, часто пов'язана з народною сміховою культурою, з сексом і дефекацією, яку було заборонено вживати в друкованих текстах у російській імперії (чи в будь-якому середовищі, де існувала та існує цензура)» [3].

У реаліях війни обценна лексика, використання якої походить із сороміцьких народних пісень, не просто підбадьорює слухачів, а й підтримує бойовий дух і дає сили боротися з ворогом. К. Годік вважає [1], що лайка в сучасних піснях носить терапевтичний характер і після закінчення екстремальної стадії війни припинить своє побутування.

Енджі Крейда в пісні «Враже» а слова Людмили Горової як *замовляння* відтворює текст магічної формули: *Буде тобі. Враже, як відьма скаже.*

Прокльони – це не просто складова спадщини нашого народу (здагується прабаба Марусина із кіноповісті Олександра Довженка «Зачарована Десна»), а терапія й практична розрада під час війни. У пісні «Паліндром» «**Ship Her Son**» – «**Спи**» поєднано прокльони із обценною лексикою та елементи коліскової. Саме в такий спосіб свідомість прагне проговорити наші бажання того, що має статися з ворогом.

У коліскових, які більше сьогодні схожі на молитви із відшліфованим ритмом, окрім присипальних і заспокійливих

функцій, спостерігається спроба приспати ворога через прокльони, як у «Колисковій для ворога» від Стасік: *Цю співаю колискову, Ти корись моему слову.*

Створюють і нестандартні архаїчні форми фольклору, зокрема дражнилки. Особливість їхнього побутування в тому, що ними послуговуються діти з трьох до п'яти років, але сьогодні це поєднання дитячого фольклору із замовляннями та прокльонами. У цьому жанрі ворог зменшується, а тому стає не таким страшним. У пісні **VovaZiLvova** (ВовазіЛьова) «вмри, вмри, вмри» використано весь арсенал дражнілок, замовлянь, абсцентної лексики й прокльонів.

Як спосіб колективної психотерапії Катерина Капра і Тетяна Осінь на основі оригінальної русальної пісні «Проведу я русалочки до бору» створюють 2022 року пісню «Проведу я воріженьки до кордону», усвідомлюючи ворогів, як і русалок, нечистою силою, украй небезпечною для молоді. Однак, у новітній русальній пісні оспівується культ жінки, яка може позбутися ворога; *Проведу я воріженьки до кордону, сама вернусь молода аж додому.* За народними віруваннями після проводу русалок можна користуватися водоймами. Тому авторки використовують перенесення, яке відповідає народним елементам: *щоб русалоньки не ходили* замінюють на *щоб вороженьки не ходили* [1].

Отже, використання обценної лексики у сучасних воєнних піснях укорінено у фольклорні традиції допомагати українському народу виживати в найтемніші часи.

Література

1. **Крижня М.** Інтерв'ю з Катериною Годік. URL: <https://www.neformat.com.ua/articles/do-svogo-korinnya-yak-viynapovernula-elementi-folkloru-u-suchasni-pisni.html> 2. **Семиволос П.** Фольклорні засади авторських колискових *Майбутній науковець-2023*. Київ: СНУ імені В. Даля. С. 153 – 154. 3. **Українець О.** Як лайка стала нецензурщиною, і до чого тут москалі. URL: https://was.media/2019-01-23-jak-zminjuvalisja-neprijjatni-slova/#google_vignette

С. А. Скальська

(ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»)

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ РЕЛІГІЙНОГО КУЛЬТУРНОГО КОДУ В РОМАНІ ГАННИ КРЕВСЬКОЇ «МОНАСТІРСЬКІ СЛИВИ»

Наразі доведено, що «коди культури становлять систему координат, яка містить в собі еталони етнічної культури» [2, с. 203]. Словесні культурні коди відбито в усталених комплексах, які утворюють національну Концептосферу, що коригує етнічні уподобання й еталони поведінки, дозволяє говорити про відображення базових кодів в українській мовній системі загалом.

Релігійний культурний код належить до духовних кодів: «Віра є духовним надбанням особистості, вона допомагає формувати духовні чесноти задля примноження можливостей для творення добра. Така виняткова роль віри в духовному житті зумовлюється багатьма чинниками. Серед них варто виокремити ті моральні чесноти, покладені в основу віри у формі заповідей, настанов, сподівань, що є внутрішніми інстанціями, регуляторами духовного життя й моральної поведінки людини в соціумі» [3, с. 89].

У романі Ганни Кревської «Монастирські сливи» перипетії сільського життя початку ХХ століття описано з огляду на історію Мгарського Спасо-Преображенського монастиря, заснованого 1619 (за іншими даними 1624) Ісаєю Копинським та княгинею Раїною Вишневецькою. У монастирі від самого початку діяло братство. 1919 року більшовики розстріляли 17 ченців цього монастиря. У 30-их роках було знищено Спаський іконостас. Описуючи ці події, письменниця покладається на історичні свідчення та спогади старожилів, що позначені особливими мовними зворотами, зокрема й фразеологізмами.

Образними конкретизаторами фразеологізмів релігійного культурного коду стали іменники *віра*, *Бог*, *дзвін*, *монастир*, *гріх*, *звичай* та інші.

Описуючи події, які передували руйнуванню храму, Ганна Кревська показує стурбованість громади тоді, коли прийшла

звістка про можливе пограбування храму. Це висловлено завдяки вдалому використанню фраземи **рухнути на захист уламків своєї віри**, що ужита в контексті таких висловів, як *чутка пронеслася пожежею, на сполох ударили усі дзвони обителі, просити порятунку, кинути домівки*: **Чутка про те, що хочуть пограбувати найсвятіше місто губернії, пожежею пронеслася колишніми монастирськими селами ще навесні, коли на сполох ударили всі дзвони обителі. Вони озвалися повільно та тривожно, прохаючи порятунку...** Для Бога? Звичайно, ні! Вони прохали рятувати людей.

– Афанасія хочуть забрати! – шелестіло за живоплоти й тинами.

Тоді Піски й Вільшанка, Крутий Берег та Хитці, Березоточа, Лука і, звичайно, Мгар кинули власні домівки, **рухнувши розкислими дорогами на захист уламків своєї віри** (с. 130; тут і далі у покликанні на роман вказуємо лише сторінки).

Перифразою *голос Бога*, ужитою при описі моменту зняття дзвону із дзвіниці, авторка підкреслює і священне ставлення селян до дзвону, і значення церковного дзвону для прихожан, і віру в невмирущість справедливості: *Голос Бога тримається на широчезній дубовій перекладині. Коли лежиш на ній пузом, здається, що і перекладина, і ти сам дрижиш над землею. Немов тут, угорі, повітря набуває мідної гуцини і тугими струнами проходить над тобою та крізь тебе. Люди внизу видаються дрібними та якимись однаковими. Зараз усі вони, затамувавши подих, дивляться на тебе* (с. 134).

Ганна Кревська намагається достовірно передати і почуття Мандрики, який знімає дзвін, і почуття вірян, і почуття народного комісара Середи. І хоч Мандрика аж ніби пишається тим, що саме він згодився скинути на землю дзвін, але його нікчемність передано лише одним розмовним словом – *ника* та низкою дієслів (*чхати, чухатися*): *Ще б пак! Ніхто з мгарців, попри гарну плату, не наважився видертися на отаку височину – лише він. Чоловік витягує з-за поясу тесак і починає сікти ремені завширишки в руку, які тримають дзвін. Чорна павутина раптово зривається і падає йому на пику. Мандрика чхає, чухає носа об рукав і знову продовжує свою справу* (с. 134).

Момент падіння дзвону передано накопиченням фразем, які передають неприродність поведінки вірян, їхнє обурення і страх, спротив самих природніх сил: *На цих словах із болючим протяжним «Гух» врешті зривається дзвін. Голос Бога летить униз важко і ледь навскоси. Коли його широчезний вогнистий обід торкається поверхні, сила удару змушує похитнутися всіх присутніх. У багатьох від того в очах світяться каганці. Дерен стає дибки, як і волосся на головах людей. Їм здається, що із середини гуде-дзвенить сама земля. Натовпи теж глухо стогне, коли велетенський патріарх на чверть грузне серед площі. Розпач жіночих плачів відколює від мідного лиття дзвону великий клин.*

– Молодець! – радіє комісар і не тямлячись від успіху, кричить до Мандрики: – *Ізлазь! Хлопці кагору наллють – заробив!* (с. 135). В описі вдало поєднано зорові і слухові образи, передано внутрішній стан членів громади і контраст почуттів, які переживає Мандрика, комісар Середа та вся громада.

Руйнування Успенського собору репрезентоване фразеологізмами *викидати людям під ноги* (мощі старця Афанасія), *цінності не Божі і не людські, топтати чоботами лика святих, являтися між гарячими язиками* та ін.

А Мадрику, що врешті-решт потону в Сулі на очах у всієї громади, старець Овсій проводить прокляттям *А бий тебе сила Божа*. У уста місцевого цілителя і знахаря Нестора письменниця вкладає народну сентенцію: *Тому не треба помочі від землі просити, кого саме небо чує!* Отже, при описі зняття дзвону з Успенського собору авторка роману використану цілий комплекс фразеологізмів та народних висловів, які допомагають їй так яскраво змалювати події.

Про святешне ставлення до Бога свідчать фраземи, які авторка вкладає у уста своїх героїв при застереженні від якихось дій: *побійся Бога*; – *Науме, побійся Бога! На братовбивство йдеш!* – *шепоче з печі мати* (с. 36); при висловленні віри у сприятливе складання обставин: *як Бог дасть*; – *Можна й на Полтаву, а там – як Бог дасть*, – *каже Наум* (с. 40); при вербалізації впевненості у Боже прощення: *Бог змилюється*; *Що хто ходив на маєтки і взяв щось чуже, то*

нехай верне і тоді **Бог змилюється і дощ піде** (с. 44); при характеристиці якогось майна, достатку тощо: **чим іще Бог послав**; Сюди по неділях виїздили підводами вільшани та мгарці, припрошували після служби молільників підкріпитися варениками, пиріжками і **чим іще Бог послав** (с. 44); при озвучуванні впевненості, що в Бога треба вірити: **без Бога ніяк**; **А там без Бога ніяк** (с. 234).

Образний конкретизатор *монастир* ужито у фраземах, що не засвідчені словниками, їх розглядаємо як оказіональні, у дискурсі письменниці індивідуально-авторські. Вони, імовірно, взяті з мовлення жителів с. Мгар: **хреститися вбік монастиря** (с. 19); **побожитися на монастир** (с. 19), **виросли з-під монастиря** та ін.

Лексема *дзвін* є образним конкретизатором низки фразеологізмів, побудованих на метафоричному осмисленні дійсності. У цих випадках важко провести межу між метафорою як засобом образності мовлення і фразеологізмом як одним із образних найменувань предмета, явища: **дзвін згукував людей**; **Дзвін голосом теплої міді згукував до себе все нових та нових людей** (с. 131); **зойкнув дзвін**; **ринуть до дзвіниці**; **Заговорив, зойкнув дзвін, і люди прямо з полів знову ринули до дзвіниці** (с. 131).

Відомий книжний вислів **зняти дзвони і переплавити на гармати** письменниця вживає для того, щоб пояснити, що перший раз дзвіниця **простояла німотою** півтора століття тому. Але то був випадок, коли дзвони знімали **з волі громади**: **Тоді з волі громади твої дзвони зняли та переплавили на гармати, а вже через п'ять літ відлили нові** (с. 135).

Сюжет про церковні дзвони письменниця розвиває в романі не один раз. Особливо зворушливо він описаний у зображенні селян після голоду: **Що це за почуття, коли ідеш пухкою землею і торкаєшся мерців, що в ній лежать? Нічого людського в тому немає. Зробивши кілька кроків, Третячка раптом ясно чує десь із глибин землі удар дзвону. Жінка опускається на коліна, щоб розчути – здалося чи ні? Коли вона зводить очі вгору, раптом помічає біля себе діда Нестора. Він**

стоїть навпроти у довгій білій сорочці, а в руках тримає глечик, з якого присвічує собі путь.

– Господи, що це?

– Що саме? – далеко і гулко озивається знахур.

– Дзвін з-під землі дзвонить. Це той, що його з монастиря були скинули?

– Ні, інший. Будущий. Йому ще належить **дзвонити по душах загублених** (с. 230).

Про дотримання звичаїв не лягтися, не ображати односельців свідчать вислови **великий гріх** і **святий звичай**: Той намагається опиратися, мовляв, у такий вечір лягтися, а тим більше клясти – **великий гріх**, але у відповідь чує од рідної матері, що знахур Нестір знає таке зілля, що в нього, Наума, причинне хазяйство саме відпаде (с. 21); **святий звичай**: Чи то сонце напекло Мар'ї голову, чи допекли смішки про пампушки, але вона, забувши **про святий звичай**: не лягти на обжинки ні людей, ні худоби, щоб не наврочити жнива, вимандьорила прямо серед поля старшу невістку (с. 133).

Отже, фраземи релігійного культурного коду зазвичай у романі Ганни Кревської мають у своєму складі такі лексеми, як *віра, Бог, дзвін, монастир, гріх, звичай*. Письменниця уводить їх у контекст фразем, що відображають психологічний стан учасників подій, особливості світосприймання і світобачення. Це сприяє художньому відтворенню дійсності, реалістичному змалюванню зображуваних подій.

Література

1. **Кревська Г.** Монастирські сливи: історичний роман. Лубни: Комунальне видавництво «Лубни», 2020. 240 с.
2. **Шарманова Н. М.** Коди культури та їх репрезентація в усталених словесних комплексах. *Структура і семантика мовних одиниць*. Філологічні студії. Вип. 9. Ч. 2. 2013. С. 195 – 204.
3. **Шарманова Н. М.** Духовний код як лігвокультурний еталон нації. *Структура і семантика мовних одиниць*. Філологічні студії. Вип. 18. 2018. С. 81 – 104.

МОВНА ОСОБИСТІТЬ У КОНТЕКСТІ МОТИВІВ І ПОТРЕБ СОЦІАЛЬНОГО ІСНУВАННЯ

Н. Д. Демченко, Д. М. Рішко

(Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради)

СПРИЙНЯТТЯ МОВНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ УКРАЇНСЬКИМ ТА ПОЛЬСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ

За останні роки повномасштабна війна в Україні не лише змінила геополітичний ландшафт, але й суттєво вплинула на мовну ситуацію в Україні та сусідніх країнах, зокрема в Польщі. Спостерігається посилення позицій української мови в сучасному суспільстві.

Загальнолінгвістичним визначенням поняття мовної ситуації є сукупність форм існування однієї мови або сукупність мов, які використовуються в межах певних географічних регіонів чи адміністративно-політичних утворень для забезпечення комунікативних потреб [2, с. 106]. Проте для українців мовна ситуація стала важливим аспектом самоідентичності й патріотизму, а перехід на українську мову в усіх сферах спілкування набув символічного значення опору та єдності. Молодь стала глибше усвідомлювати важливість збереження мовної спадщини та підтримки національних традицій. Підтвердженням таких змін є низка матеріалів розширених інтерв'ю та мовних біографій, соціолінгвістичних досліджень.

У молоді, яка змінила свою мовну поведінку до та після 2014 р. і після 2022 р., була різна мотивація переходу на українську. Якщо раніше основною причиною переходу було усвідомлення себе українцем через вивчення історії, саморозвиток, зміну місця проживання чи зміни в сім'ї (наприклад, одруження чи народження дитини), то після 2014 р. і особливо з 2022 р. перехід молодих людей на українську є найчастіше політичним вибором. Насамперед вони вважають такий перехід формою спротиву росії. Другою причиною є те, що молоді люди не хочуть, щоб їх ідентифікували як росіян, або ж вони усвідомили свою національну ідентичність. Є також і суто

прагматичні чинники, особливо актуальні для переселенців і зумовлені бажанням краще адаптуватися в українськомовному середовищі, а також вплив стереотипів [4, с. 95].

Повномасштабна війна створила нові виклики для мовної ситуації, але й інтенсифікувала зміцнення міжкультурних зв'язків. Польське суспільство, що підтримує Україну в її боротьбі, виявляє інтерес до української мови. Збільшення кількості українських біженців у Польщі сприяло зацікавленню українською історією, культурою та попитом на вивчення української мови серед польської молоді, що стало проявом солідарності, свідчить про прагнення до культурного обміну. Так, в умовах еміграції українці, які проживають за кордоном, активно використовують українську мову для збереження культурної ідентичності, що впливає на мовну ситуацію в інших країнах.

Зрозуміло, що наслідки війни не могли не відбитися на словниковому складі української мови, збагативши його новою суспільно-політичною та військовою субстандартною лексикою. Тому сьогодні ми спостерігаємо появу значної кількості нових слів на позначення реалій політичного й суспільного життя в умовах війни, реакцій суспільства на війну, військових термінів тощо. Деякі з них давно функціонували в мові, але отримали нові значення; деякі є результатом запозичення з інших мов, переважно англійської; чимало й таких, що утворені різними способами українського словотворення. Вживаючись для називання нових, не типових для мирного життя понять і реалій, людей чи їх рис, вони характеризуються абсолютною новизною щодо форми й змісту, часто образністю, здатністю до метафоричного переосмислення дійсності, іронічністю чи навіть сатиричністю [3, с. 227].

Власне соціолінгвістичне дослідження дало змогу виявити деякі зміни мовної поведінки українсько-польської молоді та сприйняття мовної картини після повномасштабного вторгнення росії в Україну. Інформантами нашого дослідження стало польське молоде суспільство, емігранти-вихідці з різних регіонів України, зокрема й з тимчасово окупованих територій, які тимчасово проживають у Польщі. Варто зазначити, що це

дослідження не претендує на статистичну достовірність, але спонукає до подальших наукових розвідок.

У ході опитування вдалося з'ясувати, що, зважаючи на стрімкий потік інформації про соціально-політичну ситуацію країни, в щоденному мовленні українського населення зросло використання лексем «*вторгнення*», «*наступ*», «*окупація*», «*геноцид*», «*окупант*», «*біженці*», «*евакуація*», «*прихисток*», «*донат*», «*волонтер*», та ін.

Ненависть і злість до дій воєнничого російського режиму, спрямованих на ліквідацію української держави та знищення нашої нації, знайшли своє відбиття в мові [3, с. 227]. Ми виокремили загальнозживані слова, що набули нової, здебільшого негативної семантики під час широкомасштабної війни в Україні, зокрема «*приліт*» – влучання ворожого снаряду, «*бавовна*» – вибухи в росії, «*орки*» – російські війська тощо, відбулося творення нових лексем «*заукраїнено*» – приниження країни-агресора на глобальному рівні.

Молодь Польщі, спостерігаючи за подіями в Україні, проявляє інтерес до української мови та політичної ситуації в цілому як елемента підтримки українського народу. Польські медіа почали акцентувати на українських мовних та культурних особливостях, що сприяє формуванню позитивного іміджу української мови та культури. У результаті дослідження ми визначили, що соціальні мережі стали потужним інструментом для обміну інформацією та культурними цінностями між українським та польським суспільством.

Потужний вплив війни на мову в сучасному світі є беззаперечним, оскільки воєнна лексика, яка охоплює не лише військові технології й стратегії, але й психологічний стан, суперечки та емоції, швидко заповнює всі засоби масової інформації [1, с. 106]. Українська молодь використовує платформи для популяризації української мови, а польські користувачі активно підписуються на українські акаунти, що сприяє міжкультурному спілкуванню. Завдяки чому в польському суспільстві побутують відомі імена, географічні назви місць, що найбільше постраждали від російської агресії, зокрема «*Маріуполь*», «*Азовсталь*», «*Бахмут*», «*Буча*», «*Ірпінь*»,

«Оленівка» тощо. Завдяки використанню різних платформ для обміну інформацією активізувалася мовна інтеграція України та Польщі. Польська молодь активно використовує і в усному мовленні й соціальних мережах відомі українські гасла: «Слава Україні! Героям слава!», «Смерть ворогам!», «Україна понад усе!», «Усе буде Україна!», також підкріплюють свою солідарність польськими гаслами «Polska jest z wami», «Bezsensowna walka Putina», «Cześć i chwała bohaterom», «Ratujmy Ukrainę».

Отже, ситуація в Україні під час повномасштабної війни створила унікальний контекст для сприйняття мовної ситуації в обох країнах. Українська мова стала не лише засобом комунікації, а й символом національної ідентичності та єдності. Польське суспільство, в свою чергу, не лише проявляє інтерес до української мови, політичної ситуації та її історичних передумов, а й вводить українські лінгвістичні структури до мовного контенту соціальних мереж та ЗМІ, міжособистісного спілкування, що свідчить про зміцнення міжкультурних зв'язків. Подальші дослідження цієї теми можуть поглибити розуміння мовної динаміки в контексті сучасних соціальних і політичних змін.

Література

1. **Жулінська М., Круглій О.** Неологізми як мовне відображення війни. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2022. № 3 (14). С. 103 – 110.
2. **Масенко Л.** Мовна ситуація України: соціолінгвістичний аналіз. Мовна політика та мовна ситуація в Україні. Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». 2008.
3. **Оверчук О. Б.** Неологізми часів війни з РФ / Олена Борисівна Оверчук, Дарина Євгенівна Михальова. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доп. XI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 9 груд. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця, 2022. С. 227 – 228.
4. **Цар І. М.** Мовна свідомість і мовна поведінка молоді під час російсько-української війни: параметризація і динаміка: Стенограма наукового повідомлення на засіданні Президії НАН України 12 липня 2023 року. *Visnik*

Nacional Noi Academii Nauk Ukraini, (9), s. 93 – 96. 5. **Українське студентство в Польщі**: політики залучення, інтеграції та мотивація і плани студентства. URL: <https://cedos.org.ua/researches/ukrainski-studenty-v-polshchi-polityky-zaluchennia-intehratsii-ta-motyvatsiia-i-plany-studentiv/>

ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ. ТЕРМІНОЛОГІЯ

О. Т. Губа

(Ізмаїльський державний гуманітарний університет)

ПРОБЛЕМА КЛАСИФІКАЦІЇ НЕСЛОВОЗМІННИХ ПАРАДИГМ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Традиційні граматичні описи системи частин мови української мови як морфології [1], а також інноваційні дескрипції її як парадигмології [3; 4] концентрують увагу на словозмінній парадигматиці (хоч перший різновид описів взагалі не розглядає морфологічну парадигму як досліджуваний об'єкт), натомість формотвірна і словотвірна морфологічна парадигматика залишається або поза увагою дослідників, або ці типи парадигм знаходять набагато менш деталізований опис порівняно із описом словозмінної парадигматики. Окремими питаннями, теж недостатньо розпрацьованими в граматиках української мови, залишається парадигматика синтаксичного рівня мовної структури, що вивчається в межах синтаксису, а також синтагматична парадигматика [3] як компенсаційний та дублювальний щодо одиниць морфологічного рівня механізм одиниць синтаксичного рівня мовної структури. *Актуальність дослідження* зумовлена тим, що парадигмологічний підхід до граматики, який довів свою пояснювальну силу на прикладі вчення про частини мови та їхню словозміну [3; 4], потребує подальшого методичного застосування для аналізу формотвірних та словотвірних морфологічних парадигм як білатеральних сутностей (що складаються із системи форм і системи значень, які перебувають між собою в складному взаємозв'язку). Подальшого вивчення потребує й синтагматична парадигматика, відносно повно описана лише як система засобів компенсації морфологічної недостатності парадигматично організованих значень граматичних категорій іменників, а також синтаксична парадигматика.

Несловозмінна парадигмологія описує доволі відмінні між собою формотвірну, словотвірну, синтагматичну та синтаксичну парадигматику. Об'єднує їх те, що всі вони

стосуються вираження граматичних значень, хоч із різною мірою граматичності та зв'язку з лексикою. Формотвірна парадигматика перебуває з-поміж інших описуваних тут видів морфологічних парадигм (формотвірної, словотвірної, синтагматичної) найближче до центру граматичної системи, який становить словозмінна парадигматика, оскільки представлена найрегулярнішими і найобов'язковішими граматичними значеннями. На шкалі граматичності формотворення перебуває трохи далі від центру після словозміни. Структура формотвірних парадигм також схожа на структуру словозмінних, де система протиставлених одне одному граматичних значень співвіднесена із системою протиставлених граматичних форм, адже ці форми виражають відповідні граматичні значення, проте ці значення мають дещо меншу обов'язковість і регулярність вираження порівняно зі словозмінними. Відрізняються формотвірні парадигми від словозмінних і засобами. Якщо в словозмінних парадигмах основним засобом, основним (і типовим) компонентом форманта виступає флексія, то основним (і типовим) компонентом форманта є інші афікси (префікси, суфікси, постфікси). Але, як і в словозмінних парадигмах, основний компонент форманта може поєднуватися з додатковими засобами (зміною наголосу, морфонологічними явищами), а також може виражатися аналітичними засобами. Через те, що аналітичні засоби наявні майже в усіх типах парадигм різних граматичних категорій, ми не розглядаємо тут ті парадигми переважно словозмінних категорій, які виражаються аналітичними формами як самостійно в окремих групах слів (*одне ательє / п'ять ательє* – парадигма числа іменника; *таксі їде, сісти в таксі, підійти до таксі* тощо – парадигма відмінка іменника), так і разом із флексією (*один студент / п'ять студентів* – парадигма числа іменника; *машина їде, сісти в машину, підійти до машини* тощо – парадигма відмінка іменника). Так само може відбуватися й у формотвірних парадигмах, напр., форми ступенів порівняння, виражаючись суфіксами і флексіями мають паралельні синонімічні аналітичні форми (*розумніший і більш розумний, найрозумніший і найбільш розумний*).

Словотвірні парадигми відмінні від формотвірних тим, що вони перебувають на шкалі граматичності ще далі від граматичного центру. Структура цих парадигм вже відрізняється від структури словозмінних і формотвірних парадигм, оскільки в них протиставляються вже не суто граматичні значення, а лексичні, а точніше – лексико-граматичні. Обстоюючи думку про континуальність і градуальність мовної структури, визнаючи відсутність чітких меж між типами мовних явищ та категорій, ми стверджуємо що немає чітких меж і між розглядуваними типами парадигм. Це підтверджує і граматична традиція, де вчені давно і досі шукають, які форми, скажімо, граматичної категорії виду є фактами формотворення, а які – словотворення. На нашу думку, виходом в таких випадках є визнання об'єктивного перехідного характеру деяких мовних явищ. Водночас визнання градуальності не заперечує наявності типових, центральних, протиставлюваних явищ, одним з таких явищ є факт парадигматичної організації певних груп лексики відповідно до протиставлюваних граматичних (регулярно і обов'язково виражених у системі мови) значень незалежно від того чи є ці значення суто граматичними чи граматичні значення в них поєднані з лексичними. Так, аксіомою є те, що іменники в українській мові не змінюються за родом, отже іменники різного роду типу *студент – студентка* – це різні слова, а не граматичні форми одного слова, але не можна заперечувати й іншого об'єктивного факту, а саме того, що протиставлення за родом в назв більшості істот (назв осіб і тварин) має чітку парадигматичну будову, оскільки має обов'язкові регулярно утворювані (особливо, зважаючи на вимоги «Українського правопису» 2019 р. [5]), а через це й граматичні форми роду, які до того ж позначають важливі факти позамовної реальної дійсності, а саме стать істот (чоловічу – чол. рід, жіночу – жін. рід) та їхню недорослість (сер. рід), наприклад: *лис – лисиця – лисеня, засць – зайчиха – зайченя* тощо. Таким чином, в структурі словотвірних парадигм протиставляються значення з лексичним і граматичним компонентами, співвідносні з формами, що є водночас і граматичними, і лексичними.

У більшості словотвірних парадигм протиставлювані форми є нерівноправними. Ця нерівноправність має семантичний та структурний характер. Похідне слово зазвичай (але не завжди) має більше морфем у своєму складі порівняно з твірним, а ці морфеми є носіями додаткових компонентів значення, що саме додаються до твірної бази, а не замінюються як при словозміні. Слово *студентка* позначає особу, що навчається у виші, так само, як і *студент*, але особа ця жіночої статі. Сема статі відсутня (морфологічно не виражена) у твірному слові, а в похідному вона наявна і виражена суфіксом *-к* (разом з флексією *-а*). Також очевидна нерівноправність форм і значень присутня й у формотвірних парадигмах (*цікавіший* – форма структурно і семантично похідна від *цікавий*, а *найцікавіший* – від *цікавіший*). Цим формотвірні і словотвірні парадигми відрізняються від словозмінних, в яких питання вихідної чи початкової форми вирішується з різною мірою умовності. Ми не можемо сказати, який відмінок іменника важливіший чи «твірний» щодо інших (Р. в., Д. в. чи Зн. в. тощо). Н. в. на підставі синтаксичної незалежності за умовною мовчазною згодою вирішили вважати початковою (вихідною) формою, адже він «синтаксично незалежний», але синтаксично незалежним є й Кл. в. Так само немає жодної ієрархії у формах словозміни прикметників, те, що в парадигмі прикметників вихідною вважають форму однини чол. роду Н. в. – умовність.

Синтагматична парадигматика також відрізняється своєю структурою. Систему протиставлених одне одному значень у межах таких парадигм становлять граматичні морфологічні значення словозмінних, формотвірних і словотвірних категорій і парадигм, тобто система значень синтагматичних парадигм перебуває в галузі морфології, але система форм, що виражають ці значення, перебуває в галузі синтаксису. Концепція синтагматичної парадигматики ґрунтується на широкому розумінні граматичної форми не просто як типової словоформи, а як засобу вираження граматичного значення, тобто такого значення, яке типово в мові може виражатися регулярними словоформами, але не знаходячи в окремих групах слів такого вираження, реалізується синтагматичними засобами –

аналітичними формами та через синтаксичні зв'язки (насамперед пов'язані із синтаксичною граматичною залежністю). Так, єдиними можливими та регулярними й обов'язковими формами, що виражають значення числа, відмінка і роду незмінюваних іменників, є їхні форми із семантичним узгодженням та координацією типу *цей шимпанзе сидів, ця шимпанзе сиділа, дитинча шимпанзе сиділо, ці шимпанзе сиділи, побачили цих шимпанзе* тощо, а також щодо числа – сполуки із числівниками (*один шимпанзе, одна шимпанзе, три шимпанзе, багато шимпанзе*). Таке бачення синтагматичної парадигматики не викликає заперечень. У ньому синтагматична парадигматика постає як закономірний регулярний та обов'язковий компенсаційний механізм мовної структури, де недостатність форм морфологічного рівня мовної структури (морфологічна недостатність) компенсується формами синтаксичного рівня (синтагматичною парадигматикою). Щоправда в описах синтагматичної парадигматики української мови є й сумнівні моменти. Скажімо, не в усьому можна погодитися з тим, що сурядний зв'язок також можна відносити до засобів її реалізації. Так, здогадатися з контексту висловлювання *Він має хобі та інтереси*, що референт іменника *хобі* мислиться у множині можна, але не із 100% упевненістю. Також термін синтагматична парадигматика почали вживати в широкому значенні [2; 3] – не лише як компенсаційного механізму мовної структури, що виражає граматичні значення номінативних категорій, а й як системи дублювальних щодо морфологічного рівня форм синтаксичного рівня (*ця мавпа сиділа, ці мавпи сиділи, побачили цих мавп* – у цих контекстах форми роду, числа і відмінка залежних слів дублюють значення, виражені морфологічно). З одного боку, з позицій логіки тут все правильно, але актуальність синтагматичної парадигматики за такого розуміння певною мірою втрачається.

Синтаксична парадигма має кардинально відмінну від попередніх типів парадигм структуру. І хоч, як ми вже відзначали, широке розуміння її в систему форм такої парадигми залучає майже будь-які трансформації синтаксичних структур, пов'язані зі змінами морфологічних граматичних значень,

лексичного складу, перетворень речення на словосполучення, змінами синтаксичних граматичних значень, логічно буде говорити про синтаксичну парадигму як реалізацію саме синтаксичних граматичних значень, зокрема синтаксичних значень, що виражаються реченням як насамперед комунікативною, а не номінативною одиницею мовної структури. Спираючись на континуальність мовної структури, слід визнати, що синтаксичні значення, які становлять семантичний бік парадигми, можуть мати й проміжний морфолого-синтаксичний характер, але навряд варто говорити про синтаксичну парадигматику суто морфологічних граматичних категорій.

Визначення структурних відмінностей розглядуваних типів парадигм дає підстави до науково обґрунтованого опису їх конкретних різновидів, що бачимо завданням наших подальших досліджень.

Література

1. **Вихованець І. Р.** Теоретична морфологія української мови: Академічна граматики української мови / І. Вихованець, К. Городенська; За ред. І. Вихованця. К.: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с. 2. **Колесников А.** Граматична категорія роду іменника в українській мові: парадигмологічна дескрипція. Лінгвістичні студії. 2024. Вип. 47. С. 25 – 43. 3. **Колесников А.** Парадигмологія української мови: теоретичні питання: навчальний посібник. Ізмаїл: «ІРБІС», 2020. 204 с. 4. **Сучасна українська мова.** Морфологія: підручник / За ред. А. К. Мойсеєнка. К.: Знання, 2013. 524 с. 5. **Український правопис.** 2019. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl-pravo.pdf>

А. М. Панченко

(Таврійський національний університет
імені В. І. Вернадського)

ФУНКЦІОНУВАННЯ АНГЛІЦИЗМІВ У ЛЕКСИЦІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ

Загальновідомо, що лексична система кожної мови має здатність увиразнюватися й розширюватися завдяки залученню

лексики інших мовних систем. Використання англомовних запозичень є цілком природним явищем, адже цьому відповідають активні процеси, пов'язані з дипломатичними, соціальними, культурними та міжнаціональними взаємодіями. Такі умови забезпечують функціонування запозичень, наявних у термінології будь-якої мови, здатних поповнювати її словниковий склад.

Сучасний світ характеризується глобалізацією, яка проникає не лише в усі сфери життя, а також у мову. Наразі ми спостерігаємо як англійські слова та вислови активно інтегрують у лексику різних мов, змінюючи їхній актуальний стан. Процес запозичення іноземних слів є природним для будь-якої мови. Загальновідомо, що масштаби та швидкість поширення англіцизмів у сучасному світі є надзвичайно стрімкими.

Дослідники неодноразово зверталися до проблеми функціонування англіцизмів у сучасній українській мові. Аналіз іншомовних запозичень відображено в працях О. Чередниченка, Л. Кислюк, С. Федорця, О. Стишова та ін.

Мета статті – проаналізувати вплив англіцизмів на лексичне багатство сучасної української мови у сфері ЗМІ.

Використання американського варіанта англійської мови українцями позитивно впливає на сучасне життя молоді, адже англійська є мовою інтернаціонального спілкування, вона допомагає людям порозумітися один з одним, уникаючи при цьому мовних бар'єрів. «Поповнення лексики – історично неминучий процес, необхідний для того, щоб на кожному етапі свого розвитку мова відповідала потребам суспільства в спілкуванні, розвитку й збагаченні культури народу. Запозичення лексики однієї мови іншою є закономірним наслідком мовних контактів в історії розвитку будь-якої мови» [1, с. 32].

На думку С. Караванського, «до явищ, які шкодять українській мові, треба зарахувати і моду на окремі форми та вислови. Мода не визнає жодних канонів, жодної логіки, жодного здорового глузду. Вона руйнує вікові традиції, перекидає усталені уявлення, розбиває в пух і прах авторитети й підносить на недосяжний п'єдестал вульгарність,

непристойність та людську глупоту» [2, с. 58]. Автор спростовує позитивний вплив західних запозичень, стверджуючи, що їхнє використання сприяє занепаду української лексики, яка надзвичайно важлива для існування автентичних мовних канонів. С. Караванський зазначає, що на сучасному етапі в мові функціонує чимало модних запозичень, наприклад, слово *імідж*. «Частотою вживання слово *імідж* побиває всі рекорди. Передусім воно затирає наше споконвічне слово *образ*, яке сучасні мовці майже перестали вживати. Схожа ситуація відбувається з такими словами як: *лице* та *ім'я*. Коли хтось говорить: «НН береже свій професійний імідж», то в цьому разі *імідж* упхався в мовний потік коштом слів *лице* або *ім'я*. У переносному значенні *лице* в українській мові якраз і заступає слово *образ*» [Там само, с. 60].

Відзначимо, що вплив англіцизмів на сучасну українську лексику справді неоднозначний. З одного боку, жодна провідна мова світу не може існувати виключно у своєму лінгвістичному світі, лише зі своєю мовленнєвою системою. Мові притаманні зміни. З іншого – не слід забувати рідну українську лексику, яка вирізняє наш народ з-поміж інших, роблячи нас особливими. Тому важливо розумно користуватися запозиченнями й водночас не забувати про українську лексику, яка жодним чином не гірша за іноземну.

Серед сучасних інформаційних платформ є поширеним використання власне англіцизмів, які графічно передані англійською і в такому вигляді введені в текст. Розглянемо матеріали українських видань на прикладі онлайн-платформи *Zaxid.net*: «...зокрема ми відходимо тут від присутності у форматі **one-off** подій, а спільно дизайнімо **start-to-finish** програмні рішення» (з англ. *one-off* – одноразовий; *start-to-finish* – від початку до кінця). «Другий – це так звані **future-proof skills**: робота в команді, критичне мислення, комунікація тощо. Останній – це **digital skills**, тут про технологічні експертизи та спеціалізації» (з англ. *future-proof skills* – майбутні навички; *digital skills* – цифрові навички). «Одним з фокусів тут є **learning by doing**» (з англ. *learning by doing* – навчання в процесі роботи) [7]. «**Pантом ви хотіли Software, а випадково обрали Hardware**»

(з англ. *software* – забезпечення; *hardware* – обладнання). «...монетизувати власні послуги – і відкрили для себе **sales marketing**» (з англ. *sales marketing* – маркетингові технології просування). У цих прикладах спостерігаємо значну кількість іншомовних слів, які ускладнюють процес сприйняття текстової інформації.

Звернімо увагу на те, що популярним є також використання класичних англіцизмів, які ввійшли до активного вжитку: «Які основні **«скіли»** (навички) ви повинні мати, щоб вивчитися на програміста? На новий рівень IT-ринок в Україні вийшов, коли іноземні компанії-гіганти зацікавились вітчизняними **стартапами**» (з англ. *skills* – навички, *start-up* – слово так і перекладається українською, проте є чудовий відповідник – *запуск*) [6]. Вважаємо, що в наведеному уривку автор міг би уникнути необґрунтованих слів-запозичень, апелюючи власне українською лексикою.

В опублікованих матеріалах платформи Укрінформ натрапляємо на такі приклади: «**Це ж круто популяризувати читання та українських авторів через телевізійний контент**» (з англ. *content* – вміст), де контент доцільніше було б замінити українським словом *вміст*. «Серіал “Молода” порушує питання **ейджизму**, любові до себе, віри в свою мрію і силу кохання» [5] (з англ. *ageism* – ейджизм). У нашому випадку доречніше і зрозуміліше було б використати українське *дискримінація за віком*.

Іншим, не менш популярним онлайн-виданням, яке привернуло нашу увагу, є *Obozrevatel.com*. Функціонування великої кількості запозичень у цьому виданні пояснюємо різними причинами: по-перше, вживання англійських чи американських фраз є набагато лаконічнішим за українські відповідники; по-друге, існує міжнародний стандарт висловів, які можуть зрозуміти люди з різних країн; по-третє, апелювання іншомовною лексикою робить мову динамічнішою і сучаснішою.

Наводимо приклади зі згаданої вище періодики: «Представництво Британії при ООН на своєму **акаунті** в Twitter повідомило, що Львовій-Беловій не варто надавати майданчик для поширення **фейків**» (з англ. *account* – обліковий запис; *fake* –

підробка, неправда) [4]. Пропонуємо застосовувати українські відповідники, що будуть зрозумілими мовцям, які не дуже досконало володіють іноземною мовою, наприклад, слово *fake* доцільніше буде поміняти на українське *неправда*.

Прокоментуємо такий приклад: «Сплеск торгівлі ETH передує оновленню *Shapella*, яке об'єднує дві **хардфорки** – *Shanghai* та *Capella*. Запланований на 12 квітня **апгрейд** дозволить реалізувати EIP-4895 – пропозицію щодо виведення користувачами «ефіру» зі **стейкінгу** (*stETH*)» [3] (з англ. *hardfork* – жорсткі нововведення; *upgrade* – удосконалення, *stake/staking* – «частка» – спосіб отримання пасивного доходу від криптовалют). Помічаємо перенасичення англіцизмами, яке значно ускладнює розуміння тексту. Саме тому авторам потрібно було б відмовитися від такого надмірного використання чужої лексики, пам'ятаючи про підтримку та розвиток української мови, яка є важливим складником нашої культури та ідентичності.

За даними платформи Укрінформ можемо відстежити такі запозичення: «...зустрілася з **амбасадорами** *Всеукраїнської програми ментального здоров'я*» (з англ. *ambassador* – посол, посланець). «*Monatik* (Дмитро Монатик) – український співак, танцюрист, автор пісень, **саунд-продюсер**, композитор...» (з англ. *sound* – звук). «*Даша Квіткова* – **інфлюенсерка**, підприємниця, що заснувала *Школу онлайн професій*» (з англ. *influencer* – впливовець, у значенні людини, яка має певний вплив на аудиторію). «*Сергій Коваленко* – генеральний директор одного з найбільших **сервіс-провайдерів** у галузі енергетики *Yasno*» (з англ. *service provider* – постачальник послуг) [5].

Отже, проаналізувавши матеріали трьох відомих мас-медіа: *Zahid.net*, *Obozrevatel.com*, Укрінформ, доходимо висновку, що англіцизми підвищують коректність та ефективність комунікації, заощаджують час, важливий для опису нових технологій та ідей. Проте, незважаючи на ці переваги, потрібно обов'язково враховувати цільову аудиторію та контекст використання, оскільки зловживання іншомовною лексикою може викликати певні ускладнення розуміння

подібних текстів у людей, які не досконало володіють іноземною мовою, або й зовсім її не знають.

Література

1. **Джава Н.** Вплив англійських запозичень на словниковий склад німецької мови. Держава та регіони. Сер. : Гуманітарні науки, 2012. № 4. С. 31 – 35.
2. **Караванський С.** Пошук українського слова, або боротьба за національне «я». К., 2001. 233 с.
3. **Головний суперник біткоїну різко подорожчав: у чому причина** [Електронний ресурс]. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/economics/cryptocurrency/golovnij-supernik-bitkoinu-rizko-podorozhchav-u-chomu-prichina.html> (дата звернення: 04.10.2024).
4. **«Може зробити це в Гаазі: Британія заблокувала виступ у Радбезі ООН Львової-Белової, ордер на арешт якої видав МКС»** [Електронний ресурс]. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/politics-news/mozhe-zrobiti-tse-v-gaazi-britaniya-zablokuvala-vistup-v-radbezi-oon-lvovoi-belovoi-order-na-aresht-yakoi-vidav-mks.htm> (дата звернення: 04.10.2024).
5. **У новому ситкомі** популяризуватимуть українські книжки [Електронний ресурс]. URL: https://zaxid.net/u_novomu_sitkomi_populyarizuvatimut_ukrayinski_knizhki_n1560198 (дата звернення: 04.10.2024).
6. **Що робити, якщо цьогоріч треба вступати до ВНЗ?** [Електронний ресурс]. URL: https://zaxid.net/shho_robity_yakshho_tsogorich_treba_vstupati_do_vnz_n1546982 (дата звернення: 04.10.2024).
7. **Що таке дуальна освіта і як вона працює в університетах Львова** [Електронний ресурс]. URL: https://zaxid.net/shho_take_dualna_osvita_i_yak_vona_pratsuyue_v_universitetah_lvova_n1546993 (дата звернення: 04.10.2024).

А. М. Поповський

(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ)

**ІМПЕРСЬКИЙ ЖЕЗЛ ЗЛОЧИННОЇ МОСКВИ – КАТИ,
КАТІВНІ, КАТУВАННЯ**

*Ми пробачали всім
ворогам
Найстрашніше –
знуцання над нами,
Ми забули про помсту
катам,
Ми забули про суд над
катами.*

(Олесь Лупій).

Реалії російсько-української війни оголили чимало складних морально-етичних і мовних проблем сьогодення. Якщо говорити про мовний портрет доби згаданого воєнного періоду, то впадає в око, що в наш час у засобах масової інформації збільшилась функціональна активність низки лексем на позначення різного типу знущань, а також понять, що з ними пов'язані. Ці номени й раніше вживалися у художніх і публіцистичних творах, а наразі вони репрезентують злочини бойових загонів російської федерації проти українського народу.

Серед лексем цієї тематичної групи найчастіше вживаною є лексема **КАТ**, що має таке тлумачення: 1. Той, хто здійснює смертні вироки, тілесне покарання. 2. *перен.* Той, хто вбиває, мучить; мучитель, недолудок. 3. *лайл.* Біс, чорт.

Не менш активними є слово **КАТІВНЯ**, ужите в значенні 'місце катувань у в'язниці тощо'; та **КАТУВАННЯ** – *перен.* Дуже бити, завдавати тяжких фізичних мук [5, с. 327]. Цей прошарок слів набув активного функціонування з моменту віроломного вторгнення військ російської федерації на територію суверенної України в 2014 році й окупації Криму, Луганської, Донецької, Херсонської, Запорізької областей, викорінюючи терористичними способами український дух й насаджуючи ідеї «русского мира» під осоружним гаслом «братства слов'ян», від якого застерігав Тарас Шевченко: **Кату** *знуцаються над нами,*

А правда наша п'яна спить [10, с. 253]. А ціла когорта його послідовників закликала поетичним словом до боротьби з поневолювачами: *Слово, моя ти єдина зброє, Ми не повинні загинуть обоє! Може, в руках невідомих братів Станеш ти кращим мечем на катів.* [6, с. 259]. *Поєднаймося з братом брат, Вкупі, в згоді, а не в сварці. Хай гремлять із гармат Каті наші – працедавці, Розсилають смерти жах! А ми встанемо за згоду, За братерство, за свободу, Щоб настали по світах!* [1, с. 10]. *А люди забавляються мов діти, Катам співають гімни холоуї І генерали мріють посадити На всій планеті атомні гаї* [3, с. 127] та ін. Як вияв усенародного прокляття грізним рефреном звучить це слово у повстанських піснях лицарів УПА, ОУН: *Дрожи, дрожи, проклятий кат, ще мент і утопишся в крові. Мов буря народна, стихія гряде і рве вже залізні окуви!* [7, с. 10]. Злочинний почерк радянських катів розкриває Володимир Сіренко в поезії «**Реабілітація:**

*Посеред ночі вдерлися чекісти
злі, як вовки, і потягли людину
і розстріляли вранці у тюрмі
без суду, як велося, і без слідства.
Пройшли роки. На клаптику паперу
черкнули – «реабілітований посмертно»
і відіслали справку в її дім –
чи втішити рідню чи насміятись.
Нема людини. Папірець фальшивий
Її живу ніколи не замінить.
На ньому дата, гербова печатка
І підпис **ката**. Все як слід, по формі.
Що не кажи, чекісти точні люди* [4, с. 37].

Детальний опис злочинної діяльності окупаційної влади широко висвітлено в засобах масової інформації, як-от: **Як була побудована система терору на окупованій Херсонщині й хто був головним тіншовим к а т о м.** 14.11.2023 Слідчим СБУ, Нацполіції та ДБР вдалося реконструювати загальну картину терору на Херсонщині під час російської окупації. Правоохоронці зафіксували понад **десять колишніх катівень** у деокупованій частині області. П'ять з них були безпосередньо в Херсоні.

За підрахунками представників Херсонської обласної прокуратури, під час окупації було викрадено близько 1500 українських громадян. І це дуже обережна оцінка, оскільки точна кількість в'язнів, яких окупанти забрали з собою, невідома. Як невідома і їхня доля. Начальник відділу слідчого управління ГУНП в Херсонській області Ігор Дем'янюк керує розслідуванням злочинів, скоєних у двох “місяцях несвободи”: у підвалі ГУНП та приміщенні ІТТ (ізолятор тимчасового тримання) й констатує: “В усіх **катівнях** прослідковується керівна ланка – ФСБ. У Херсоні на вулиці Пилипа Орлика розташовувалася так звана ГСБ – “государственная служба безопасности”. У підвали тимчасові господарі влаштували **катівню**. Очолював новостворену структуру ексголова СБУ часів Януковича – Олександр Якименко, який особисто брав участь у катуваннях. Після проукраїнських протестів у Херсоні містом прокотилася хвиля затримань та обшуків. Першочергове завдання ФСБ: встановити місцеперебування всіх українських громадян, які потенційно могли чинити силовий або ідеологічний спротив. Наступний крок – переманити цих осіб на свій бік або “нейтралізувати”. **Перша катівня** у місті з'явилась 9 березня 2022 року у приміщенні ізолятора тимчасового тримання (ІТТ). Росіянам довелося захоплювати заклад силами Росгвардії. Пізніше росгвардійці під командуванням Олександра Науменка так само захопили будівлю ГУНП. **Обидві катівні** доволі швидко були заповнені в'язнями. ІТТ – став найбільшою херсонською катівнею. За даними Нацполіції, крізь неї пройшло близько 400 українських громадян. ГУНП – менше за розміром, там утримували приблизно 60 в'язнів. На початку квітня щонайменше **дві катівні** вже працювали на повну потужність – майже в кожного активного херсонця був знайомий, який на той момент потрапив “на підвал”. А наприкінці травня – на початку червня у місті функціонувало вже **чотири великі катівні**. В ізоляторі тимчасового тримання (ІТТ), в будівлі Головного управління Нацполіції (ГУНП), в приміщенні апеляційного суду і, звичайно ж, у підвалі новоствореної ГСБ. У чорні тенета потрапляли не тільки учасники спротиву, колишні правоохоронці

або лідери громадської думки. У **катівні** міг опинитися будь-хто й стати жертвою.

Це слово ввійшло до лексикону мера Дніпра Бориса Філатова як чинник декомунізації і нищої гіперболізації вождя країни рад: «*Ми не перетиналися, то на довгі роки втратили один одного. Але є речі, які не можна забувати. Як цю містичну історію 2015 року, коли Саня з Вовою Парасюком приїхали до мене додому і знайшли... алюмінієву голову Леніна, якого у 2014-му разом з іншими добровольцями ми знесли в Мангуші. Я не знаю, як ця голова до мене потрапила і хто її притягнув. Я взагалі щоразу відмовляю всіх дарувальників від такого штибу подарунків. Ні-ні, я не забобонний і не маю якихось упереджень, проте тримати в будинку подібні артефакти – не зовсім правильно.*

Хлопці довго сміялися з того, як довбешка ката України відлетіла в посадку й загубилася, а потім через рік її відкопали вдома у мера» [8, с. 4].

Помітно розширилися словотворчі можливості цього слова при філософському трактуванні поетичного слова Василя Стуса:

*Вмирає пізно чоловік,
А родиться дочасно,
тому й на світі жити звик,
як раб і рабовласник.
Він като-жертва, жертво-кат,
страждає і богує,
іде вперед, немов назад,
як душу гнів руйнує,*

так і засобах масової інформації: **Адвокат – кат ворожої техніки**. Колишній правник за один день знищив 10 одиниць російської бронетехніки **Зараз Дмитро з позивним Адвокат – головний сержант взводу роти ударних безпілотних авіакомплексів 79 Таврійської десантно-штурмової бригади ДШВ ЗСУ, а колись був адвокатом і чиновником Кабміну (10 жовтня 2024, 19:1), а також у промовах духовних пасторів: Апостол Петро є найвідомішим серед апостолів Ісуса, який згодом став першим Папою Римським. Народився у Віфсаїді, що**

знаходиться на території Сирії. Апостол Петро навернув двох дружин імператора Нерона в християнство, а той стратив його у 67 році в Римі. Апостол сказав своїм **катам**, що він не гідний загинути, як Ісус, тому попросив його розіп'ясти вниз головою (Великодні промова очільника греко-католицької церкви Блаженішого Святослава / 5 травня 2024. Українське радіо) та в періодичній пресі: *Адміністрація спочатку брехала, що його (Василя Стуса – А.П.) забрали у центральну лікарню, проте Ромашов, один із російських політв'язнів, котрий сидів у другому крилі тюрми, сказав, що Василь закричав: «Убили, гади!»*. Незламного поета таки вбили по-садистському його **тюремні кати** у ніч із 4 вересня 1985 року. На двадцятий день після загибелі Василя Стуса сталася подія – приїхав із Москви якийсь генерал, викликав Журавкова, начальника табору – і майже одразу поїхав. І несподівано Журавков помер. Чи Журавков сам застрелився? Чи йому допомогли? Невідомо. Але **кат-кегебіст**, рідкісний садист, пережив Василя лише на двадцять днів [2, с. 6].

Часто вживаним в інформаційних озаглавленнях виступає словосполучення *російський кат*: **Ідентифікували р о с і й с ь к о г о к а т а, який знущався над мешканцями Харківщини** (UA.NEWS 10 Листопада 2023, 16:32. <https://ua.news/ua/ukraine/identyfikovali-rosijskogo-kata-yaku-j-znushhavsya-nad-meshkantsyamy-harkivshhynu>).

Своєрідне місце в сучасному інформаційному просторі посідає така лексична одиниця, як **к а т і в н я**: **В окупованому Бердянську знищили організатора к а т і в н і**. 5 травня 2024 року у тимчасово окупованому Бердянську Запорізької області вибухнув автомобіль Ford Kuga (<https://u-news.com.ua/172364-v-okupovanomu-berdiansku-znyshchyly-organizatora-kativni.html>). Автівка належала Ананьєвському Євгену Олександровичу, повідомляє **Мета**. Ананьєвський – один із організаторів **катівень** на території Бердянської виправної колонії № 77, де він обіймав свою окупаційну посаду. Внаслідок підризу причетного до тортур над українськими полоненими Євгена Ананьєвського ліквідовано.

Священник на Київщині у підвалах церкви дозволив окупантам облаштувати к а т і в н ю (Мирослава БЗІКАДЗЕ. 7 липня 12:30 2023. <https://bykvu.com/ua/bukvy/dopomahav-rosiianam-pid-chas-okupatsii-vidkryto-kryminalne-provadhennia-shchodo-nastoiatelia-khramu-upts-mp-na-kyivshchyni/>).

Проте серед цих мовних одиниць слово **катування** відзначається активністю широкої палітри функціональних можливостей номінації інформативного змісту, про що свідчать численні повідомлення про катування на різних окупованих територіях та поза ними:

В Україні викрили масштабну систему к а т у в а н н я в'язнів у колоніях – шокувальні подробиці (Новости, Кримінал. 29.05.2024. <https://glavpost.ua/news/v-ukraini-vikrili-masshtabnu-sistemu-katuvannya-v-yazniv-u-koloniya-kh-shokuvalni-podr/>).

Мешиканець Туркменістану, який хвалився к а т у в а н н я м и українців, поплатився на батьківщині (Лілія Рагуцька. 18.05.2024 <https://war.obozrevatel.com/ukr/meshkanets-turkmenistanu-yakij-hvalivsya-katuvannyami-ukraintsiv-poplativsya-na-batkivschini-foto.htm>). Громадянин Туркменістану Сергій Григорян воював проти України на боці Росії з осені 2022 по літо 2023 року. За цей час заробив на однокімнатну квартиру, яку на надіслані злочинцем гроші придбала у Турменбаші його мати. Проте радіти новому житлу окупанту, що хвалився тортурами українців, довелося недовго: квартиру він вимушений був продати, щоб не загриміти за грати через найманство. На епічну історію, розказану виданням *Turkmen.News*, звернув увагу блогер *Nesro Manser*. Кримський татарин розповів, що сам був близько семи місяців у російському полоні, зокрема в Оленівці, де росіяни підірвали барак у якому загинуло 53 військовополонених. За словами Асана Ісенаджиева, йому пощастило вижити, а згодом його обміняли. Як розповідає військовослужбовець, кожен день в полоні "це пекло", а деякі його побратими в російському полоні знаходяться понад 700 днів. Полонені піддаються психологічному тиску, голоду, **катуванням**, знущанням та перебувають без належної меддопомоги. Коментарии Украина.

Староста села на Луганищині розповіла, як росіяни к а т у ю т ь незгодних із окупацією (Новости, Кримінал. 16.10.2023 <https://glavpost.ua/news/starosta-sela-na-luganshchini-rozpozivila-yak-rosiyani-katuyut-nezgodnikh-iz-okupatsieyu>).

Серед українського континенту трапляються також доморощені перевертні, які не позбавилися навичок катувати: **Тиждень били і морили голодом: працівники військкомату к а т у в а л и чоловіка** (Gazeta.ua. Середа, 20 вересня 2023 12:29. https://gazeta.ua/articles/np/_tizhden-bili-i-morili-golodom-pracivniki-vijskkomatu-katuvati-cholovika/1158344).

Росіяни викрали і к а т у в а л и кримськотатарського активіста (Пустіва Валентина. 12 червня 2023, 15:29 <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4597554-rosiianu-vykraly-i-katuvaty-krymskotatarskoho-aktivista>).

рф тримає цивільних українців у заручниках та к а т у є їх: звіт Місії ОБСЄ (Марина Берест. <https://meta.ua/uk/news/society/154253-rf-trimae-tsilvnlh-ukrayintsiv-u-zaruchnikah-ta-katue-yih-zvit-misiyi-obse/> Суспільство. 11 :21 – 26 квітня 2024). *Кількість українських цивільних, яких росія утримує в заручниках може вимірюватися тисячами, хоча точне число встановити неможливо.*

РФ катувала українців до смерті: в ООН зробили заяву. (Коментарі. Україна. 26.09.2023. https://society.comments.ua/ua/news/warrussia/rf-katuvata-ukrajinciv-do-smerti-v-oon-zrobili-zayavu-718563.html?utm_source=iua). *В ООН підтвердили, що Росія застосовувала на окупованих частинах України методи тортур, які були настільки жорстокими, що спричинили загибель деяких полонених українців. Як повідомляє портал «Коментарі», таку заяву зробив голова Комісії з розслідування ситуації в Україні Ерік Мозе, пише "Sky News".*

Понад 90% зазнали катувань: який стан 230 українців, які повернулися з російського полону (Юлія Шевченко. 5.01.2024 <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/617850-ponad-90-zaznali-katuvan-yakiy-stan-230-ukrajinciv-yaki-povernulisya-z-rosiyskogo-polonu>).

Колишнього беркутівця засудили до 6 років позбавлення волі за к а т у в а н н я протестувальників під час Майдану. (21.12.2023. <https://espreso.tv/kolishnogo-berkutivtsya-zasudili-do-6-rokiv-pozbavlennya-voli-za-katuvannya-protestuvalnikiv-pid-chas-maydanu>). Про це повідомляє Офіс генпрокурора.

Російській опозиціонер Олексій Навальний розповів про свій тюремний побут і про новий в и д к а т у в а н н я, який придумали для нього (18.12.2023). У ПАРС затвердили доповідь і резолюцію щодо російського опозиціонера Олексія Навального. У документ внесли відомості про отруєння політика, до якого причетна влада рф, а не «серйозна хвороба».

Встановлена особа російського окупанта, який к а т у в а в мешканця Київщини (UA.NEWS. 12 грудня 2023. 15:56. <https://ua.news/ua/war-vs-rf/vstanovlena-osoba-rosijskogo-okupanta-yakuj-katuvav-meshkantsya-kyuivshhyny>).

Не давали їсти й пити, били струмом по статевих органах: росіянин і колаборант катували херсонців (Укр. правда 12.12.2023. <https://www.pravda.com.ua/news/2023/12/12/7432715/>). Українські правоохоронці встановили особи російського нацгвардійця та колаборанта з Олешок, які були серед тих окупантів, які жорстко катували щонайменше 90 українців у СІЗО в Херсоні.

Бойовики на Донбасі викрали людину і катували її в службовому кабінеті (Українське радіо, 30.12.2018) *й т.п.*

До вище поданого далеко неповного ілюстративного матеріалу варто додати те споконвічне прагнення світового людства, висловлене Ю. Шевельовим: *«Задумайтесь: фашисти катували ворогів, а імперкомуністи вбивали, мордували людей за те, що любили свою землю, хотіли бачити свою Україну вільною і незалежною, за те, що мали розум, вміли мислити. Чи настане суд над к а т а м и н а р о д і в, на рахунку яких криваві злочини братовбивчої війни 1917 – 1920 рр., голодомору 1022, 1933, 1947 років, масові репресії 30 – 40-х, сталінсько-беріївські табори 50-х років»* [9, с. 5] плюс сучасні злочинні дії путінської орди на окупованих територіях України 2014 – 2024 рр.

З погляду тривалої історичної тяглості перебування України під недремним оком ненажерливих великодержавних

московських катів, катівень, катувань від Івана Грозного й до наших часів лишаються основним фундаментом розбудови *імперії світового зла*, яка ревно пильнує і «неситим оком – за край світу зазирає, чи нема країни, щоб загарбать», застосовуючи злочинні окупаційні методи пограбування, депортації, ув'язнення інакомислячих, катування і масового фізичного знищення волелюбного українства (Запорізька Січ, Батурина, голодомори, гулаги тощо), нищення пам'ятників духовної культури і природних ресурсів (Чорнобильська ГЕС, Запорізька ГЕС, Каховське водосховище, Каховська ГЕС, заміновані сільськогосподарські угіддя, ліси і т.п.), нищення ліній електропередач, водопостачання, газосховищ, важливих об'єктів української енергосистеми, житлових масивів цивільного населення, транспортних засобів індивідуального та громадського користування. Усе це – чітко спланований геноцид свободолюбивого українського народу, який уже четверте століття (1654–2024 рр.) ціною свого життя веде жорстоку боротьбу за здобуту незалежність не тільки своєї Батьківщини, а й світової демократичної спільноти, яка нині пробуджується від летаргічного сну, усвідомлюючи злочинну суть путінської ідеології в рф та поза її межами. Та попри все, Україна веде священний бій з підступним й несамовитим рашизмом. Бореться звитязно й завзято, наближаючи довгоочікуваний День Перемоги, який відкріє Україні шлях вступу до ЄС і ООН.

Література

1. **Грабовський П.**, Малеча Н., Бойків І. Робоча книга з української мови для шкіл політосвіти 1-го ступеня, для гуртків нижчого технічного персоналу та самоосвіти. Видання 2-е виправлене. Київ: Держвидав України, 1929. 158 с. 2. **Лусянчук Георгій.** Голови не гнув. До 80-річчя від дня народження Василя Стуса. Українське слово. № 1–2, 3–16 січня 2018 р. 3. **Симоненко В.** Ти знаєш, що ти – людина: вірші, сонети, поеми, казки, байки / передм. В. Т. Гончаренка. Київ: Наук. думка, 2005. С. 127. 4. **Сіренко Володимир.** Навпростець по землі. Вид-во: «Дніпро», 1994. С. 37. 5. **Сучасний тлумачний словник української мови:** 60 000 слів / За заг. ред.

проф. В. В. Дубічинського. Харків: ВД «ШКОЛА». 2007. 832 с.

6. **Українка Леся**. Слово, чому ти не твердая криця. Антологія української поезії. Київ: Держвидхудліт. Т. 2 .414 с.

7. **Українські повстанські пісні**. Запоріжжя. 2002. 8. **Філатов Б.** Буде вулиця Олександра Гостіщева. Наше місто, № 12, 21.03.2024. С. 4. 9. **Шевель (Шевельов) М. К.** Ув'язнена юність: Півість-сповідь. Дніпропетровськ: Січ. 1993. 10. **Шевченко Т.** Кобзар. Держвидхудліт. Київ. 1956. 591 с.

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОГО ПРОСТОРУ В СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Г. К. Барилова, О. І. Гелетій

(ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»)

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Державний стандарт базової середньої освіти (Постанова КМУ від 30 вересня 2020 р. № 898) [1] визначає, що сучасний урок неможливий без використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Учителі під час підготовки уроків застосовують різні інноваційні інструменти, зокрема Smart-технології, хмарні сервіси, гаджети, програми для 3D-моделювання, онлайн-тренажери та додатки для створення презентацій. У сучасному освітньому просторі України широко використовуються інформаційно-комунікаційні технології, які значно розширюють можливості як для учнів, так і для вчителів. Опис цифрових навичок і компетенцій включає такі поняття, як цифрова компетентність, інформаційно-цифрова компетентність, цифрова грамотність та цифрова культура. Інформаційно-комунікаційна компетентність включає в себе вміння використовувати різні види сприймання текстів (зокрема художніх текстів, медіатекстів) для пошуку, обробки, аналізу та добору інформації; діяти за алгоритмом у процесі складання плану для розв'язання комунікативних завдань; комунікувати грамотно й безпечно в інформаційному просторі; розрізняти емоції інших осіб у контексті комунікації; розпізнавати маніпулятивні технології та протистояти їм, використовувати сучасні цифрові технології для розширення читацького досвіду та кола читацьких інтересів.

Інформаційно-цифрова компетентність охоплює вміння критично й упевнено застосовувати ІКТ для створення, пошуку, обробки й обміну інформацією в різних сферах життя, включаючи роботу, навчання та публічний простір.

У сучасній освіті значна увага приділяється впровадженню інформаційних технологій на уроках української мови. Це дозволяє учням розвивати критичне мислення, креативність, ініціативність і вміння співпрацювати. Використання цифрових інструментів сприяє не тільки засвоєнню знань, але й покращенню практичних навичок для самореалізації в суспільстві.

Інформаційні технології на уроках української мови

1.	Електронні підручники	Містять текстовий і мультимедійний контент
2.	Статистичні таблиці	Демонструють та аналізують статистичні дані
3.	Динамічні таблиці	Інтерактивні таблиці, що змінюються відповідно до введених даних
4.	Тестові завдання	Інтерактивні тести для перевірки знань
5.	Диктанти	Аудіо- та відеодиктанти для тренування орфографії та пунктуації
6.	Медіатвори	Використання відео та аудіо для аналізу художніх текстів

Цю таблицю, безумовно, можна й треба поповнювати новими інформаційними технологіями, які будуть сприяти кращому засвоєнню навчального матеріалу на уроках української мови.

Важко уявити підготовку до занять з української мови без використання комп'ютерних програм. Типи уроків з використанням таких програм можуть бути такими:

- урок-презентація, коли виучуваний матеріал демонструється у вигляді слайдів та відео;
- урок-дослідження – здобувачі середньої освіти самостійно шукають і аналізують інформацію;
- віртуальна екскурсія – вивчення матеріалу через інтерактивні подорожі;
- проєктна діяльність – колективне створення проєктів за допомогою комп'ютерних технологій;

– тестування – електронні тести для оцінки знань й умінь учнів.

Проаналізуємо деякі з них. Робота над комп'ютерною презентацією дозволяє учням глибоко опанувати тему, виразити своє авторське бачення через розробку сценарію та оформлення матеріалу. Для презентації можна залучати учнів різних вікових категорій (від початкової школи до старшої). Для такої роботи учні використовують інформацію з інтернету, за потреби ілюструють, додають анімаційні ефекти, фото- та відеоматеріали, естетично оформлюють кожну сторінку своєї роботи. Здобувачі загальної середньої освіти залучаються до процесу вивчення через інтерактивність і творчий підхід, стають творцями власних проєктів, а це сприяє розвитку креативності та відповідальності. Процес створення презентацій вимагає пошуку, аналізу та структурування інформації, що стимулює критичне мислення.

Комп'ютерні технології відкривають широкі можливості, зокрема використання інформації з перевірених сайтів мережі «Інтернет», що дозволяє ілюструвати матеріал, естетично оформлювати слайди, застосовувати анімаційні ефекти тощо. Така робота сприяє зростанню зацікавленості учнів предметом. Вони стають активними творцями, ініціаторами нових ідей та розвивають свої інтелектуальні здібності.

Програма з тестування «MyTest X» призначена для проведення тестування на комп'ютері в мережі, що дозволяє одночасно перевіряти знання великої кількості учнів. Ця програма пропонує два варіанти тестування: перший – у режимі «навчання», коли перехід до наступного питання можливий лише після вибору правильної відповіді; другий – у режимі «контроль», де будь-яка відповідь приймається, а після завершення тесту система автоматично виставляє оцінку на основі заздалегідь визначених критеріїв [2].

Отже, використання інформаційних технологій на уроках української мови – невід'ємна частина сучасного освітнього процесу. Щоб сучасні уроки з української мови були ефективними, треба заохочувати здобувачів до використання інноваційних технологій, враховувати вікові особливості учнів, рівень володіння вчителем і учнями різними комп'ютерними

програмами, а також мати сертифіковане програмне забезпечення в системі середньої загальної освіти.

Література

1. **Державний стандарт** базової середньої освіти (Постанова КМУ від 30 вересня 2020 р. № 898). URL : https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ 2. **MyTest X**. URL : https://teach-inf.com.ua/load/programi/testi/mytest_x/16-1-0-35

Л. В. Богиня

(Полтавський державний
медичний університет)

ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ШЛЯХОМ ВИВЧЕННЯ ТЕКСТІВ ПРО РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ

В умовах воєнної агресії російської федерації проти України особливої актуальності набуває питання громадянської активності та соціальної стійкості молоді. Перебудова державних і соціальних структур під впливом воєнних дій, виникнення нових інституцій, а також оновлення принципів соціальної взаємодії та співіснування різноманітних ціннісних орієнтацій ускладнюють процес громадянського вибору й соціальної адаптації здобувачів освіти.

Сучасний освітній процес на засадах компетентнісного підходу передбачає формування ключових характеристик, які є фундаментальними для розвитку особистості як свідомого громадянина. Основним елементом є громадянська компетентність, що ґрунтується на усвідомленні власної ролі в суспільстві, патріотичній позиції та готовності активно брати участь у процесах розбудови держави. Старшокласник, що невдовзі стане випускником, має не лише розуміти основи демократичних процесів і права людини, а й цінувати незалежність України та виявляти підтримку як захисникам країни, так і громадським ініціативам.

В умовах глибокої суспільної кризи розвиток особистості потребує також особливої психологічної стійкості, яка сьогодні постає чи не найважливішою якістю. Уміння витримувати

стресові ситуації, зосереджуватися на подоланні труднощів і уникати емоційних коливань є вирішальними навичками як для особистої саморегуляції, так і для ефективної підтримки інших.

У період воєнних дій особливої значущості набувають комунікативні навички, зокрема на деокупованих територіях, де ефективно спілкування в освітньому середовищі та поза ним стає важливим фактором безпеки. Здатність вести конструктивний діалог, виявляти повагу до альтернативних позицій, а також розпізнавати маніпулятивні впливи та дезінформацію сприяє не лише адаптації старшокласників до повсякденних викликів, але й підтримці ними одне одного та сил оборони. Це, у свою чергу, допомагає зміцнювати патріотичні настрої і моральний дух суспільства.

Вихованню громадянської активності й соціальної стійкості, на нашу думку, сприяє включення до освітнього процесу, зокрема до занять дисциплін гуманітарного циклу, текстів про російсько-українську війну письменників і поетів, що встали до лав Сил оборони й безпосередньо брали участь у цій війні, або тих, чий рідні боронять Україну.

Наведемо приклади кількох творів, які, на нашу думку, заслуговують увагу з огляду на досліджувану тему.

Оповідання Віталія Запеки (фотохудожника, учасника АТО, добровольця, письменника, позивний «Спілберг») «Штанці» [2] вирізняється простотою та глибиною емоцій завдяки мовним засобам, які створюють відчуття щирості й особистої залученості. Автор за допомогою буденних описів і лаконічних висловлювань, розмовної лексики й емоційних акцентів створює глибокий текст, що відображає водночас радість від повернення додому і болючі спогади про війну.

Аналізуючи цей твір, звертаємо увагу на простоту викладу, коли В. Запека використовує повсякденну мову «штанці», «Тоша», «Слава тобі, Господи», що додає тексту невимушеності й підкреслює буденність подій. Ця лексика дає змогу учням відчутти близькість до героя та скорочує відстань між ним і суспільством, підкреслюючи, що воїн – це "свій", невіддільна частина спільноти.

Символічного значення набуває метафора «*висять на мотузці мої штанці гоноровим прапором*». Штанці, виставлені на балкон, стають символом повернення з війни і водночас прапором честі та гордості. Цей образ підсилює розуміння того, що навіть маленькі деталі можуть бути свідченням великих справ, як і форма, що символізує жертву та службу суспільству.

Риторичні прийоми автора підкреслюють роль підтримки і співчуття як елементу громадянської активності й соціальної адаптації: поведінка нової сусідки, яка молиться за життя героя, хоча вони «*ще майже не знайомі*», надає йому емоційного підйому "*Чомусь у горлі клубок*". Цей прийом сприяє розумінню важливості громадянської єдності, де підтримка навіть незнайомих людей може надихати і надавати стійкості.

Заслуговують на увагу пряма мова й авторська інтонація. Віталій Запека використовує пряму мову, що передає щирість емоцій сусідки, яка говорить: «*Слава тобі, Господи, що живий...*». Це надає тексту інтимності та підкреслює суспільну роль поваги до захисників країни. Порівняння її слів із запитанням «*друзів*» «*Скільки платять?*» викликає контраст і підкреслює громадянську свідомість сусідки на тлі меркантильності оточення.

Переходи між «*надзвичайним цивільним задоволенням*» вигулювання собаки та воєнними рефлексіями героя створюють відчуття подвійного життя, де мир і війна співіснують одночасно. Такий прийом спонукає до роздумів про важливість дій кожного задля соціальної адаптації військових після повернення з фронту, підкреслює необхідність підтримки їх з боку суспільства.

Цей твір насичений символами, лексичними засобами й стилістичними прийомами, що передають протиріччя між сприйняттям війни суспільством і особистими відчуттями воїна. Лінгвістичний аналіз цього тексту розкриває мовні особливості, які створюють ефект безпосередньої присутності, а також формують у читача розуміння глибоких суспільних та особистісних аспектів війни.

Серед завдань, які можна запропонувати учням на уроках української мови чи літератури, виокремимо найефективніші.

Так, аналізуючи символіку оповідання, пропонуємо визначити, що символізують штанці героя, його гімнастерка, балкон і реакція сусідки та як вони відображають реалії життя під час війни й важливість суспільної підтримки.

Проводячи порівняльний аналіз ставлення сусідки до героя із запитанням його «друзів» «Скільки платять», старшокласники на основі контрасту доходять висновку про соціальну відповідальність і повагу.

Розвиткові комунікативної компетентності сприяє дискусія «Що для мене означає громадянська активність», адже обговорення питання про вплив оповідання «Штанці» на розуміння ролі підтримки у громадянському суспільстві спонукає до висловлювання своїх думок щодо власної активної громадянської позиції. Отже, мовний аналіз оповідання «Штанці» Віталія Запеки сприятиме розвитку в учнів не тільки мовної компетентності, а й здатності до емпатії, критичного мислення й усвідомлення значення громадянської активності та соціальної стійкості.

Есей Руслана Горового (журналіста, волонтера, поета й письменника, псевдо «Циган») «Бородянка» [1] поєднує елементи художнього опису з документальністю, властивою публіцистичності. Автор показує складні суспільні реалії та наслідки війни, наголошуючи на темі відновлення і стійкості українського народу. Горовий використовує засоби експресії для створення яскравих образів руйнування та відновлення, наголошуючи на соціальних і моральних цінностях. Стиль максимально наближений до розмовного, що підсилює відчуття особистого переживання автора.

Працюючи з текстом, звертаємо увагу на символічні образи, які посилюють його емоційне звучання: тюльпани і молода пара – символи надії, електроенергія – життя. Пропуски частин речень і повтори додають експресії, наприклад, *«Все ж електрика – це основа на сьогодні. Є електроенергія – є життя»*. Повторне слово «є» підкреслює важливість елементарних речей для відновлення життя. Завдяки багатству лексичних, синтаксичних і прагматичних засобів автор глибоко передає ідею незламності та відновлення України, поєднує надію на майбутнє

з відчуттям невідвортної боротьби за свободу й громадянську державу.

Пропонуємо такі завдання до цього тексту.

1. Випишіть слова й словосполучення, що описують стан Бородянки. Визначте, які з них належать до семантичного поля «руйнування», а які – до поля «відновлення». Чому автор уживає саме ці слова? Як вони впливають на сприйняття реалій?

2. Уявіть, що ви журналіст, який описує відновлення міста після руйнувань. Напишіть короткий репортаж, використовуючи вирази та стилістику, як в есеї Р. Горového. Використовуйте слова, що передають відчуття життя і відновлення, зберігаючи реальність оповіді.

3. Знайдіть у тексті дієслова, які вказують на відновлення (наприклад, «оживає», «гребуть», «метуть»). Чому автор обирає саме дієслова теперішнього часу? Як це впливає на відчуття «живого» процесу відродження?

4. Обговоріть питання: «Чому, на вашу думку, українці, попри труднощі, продовжують жити і відновлювати своє місто? Які цінності допомагають нам триматися разом?»

Після опрацювання тексту пропонуємо написати власне есе на тему «Що для мене означає Україна».

Загалом, ознайомлення з есеями Р. Горového, що увійшли до його збірки «Жили собі люди», уможливує формування соціальних компетентностей здобувачів освіти, зокрема в таких аспектах, як емпатія, громадянська свідомість, здатність до аналізу соціальних процесів і рефлексії над власними цілями.

Вірш Ірини Цілик [4] (кінорежисерки, поетки, чоловік якої письменник Артем Чех долучився до лав ЗСУ), відображає реалії війни через суб'єктивне сприйняття і дозволяє заглибитися в емоційний стан ліричної героїні, яка перебуває в умовах постійного інформаційного тиску та тривожного очікування новин. Лірична героїня, переживаючи "інформаційний голод", не може відірватися від читання новин уночі, що є ознакою не тільки тривожного стану, але й потреби бути в курсі подій. Цей образ створює ефект причетності до подій, формує емоційний зв'язок із захисниками України, котрі «гинуть на сході». Звукові й візуальні образи для передачі тривожності – «дзвенять комарі»,

«шкребує асфальти», «відкинута ковдра» – формують атмосферу напруженості та невизначеності, яка є постійним супутником життя під час війни. Через ці описи І. Цілик виражає загальний стан українців, які в умовах війни намагаються зберегти душевну рівновагу.

Опис сина, що сміється уві сні, в контрасті з втратами на фронті, створює особливо зворушливий і водночас болісний ефект. Ця паралель є символом надії та мотивацією до стійкості: українці підтримують життя й емоційний комфорт майбутніх поколінь. Таким чином, авторка демонструє, що громадянська активність і стійкість мають емоційне підґрунтя – любов і турботу про близьких, які мотивують долати труднощі.

Пропонуємо кілька завдань, що допоможуть глибше зрозуміти вірш, розвинути навички мовного аналізу та рефлексії:

1. Визначте художні засоби, які створюють атмосферу тривоги та відчуття безнадії?

2. Обговоріть питання «інформаційний голод», запропонуйте приклади з власного досвіду. Чому у час війни важливо відрізнити правдиву інформацію від дезінформації? Як вірш відображає важливість медіаграмотності? Порадьте, як уникати маніпуляцій у медіа просторі.

3. Оберіть один із образів, який вас вразив найбільше (наприклад, «відкинута ковдра стигне», «цифри, пронизливо-безіменні»), і напишіть короткий твір-роздум про його значення у вірші. Як цей образ впливає на загальне розуміння вірша? Що, на вашу думку, авторка хотіла підкреслити через цей символ?

4. Як опис подій у вірші пов'язаний із майбутнім, яке намагається зберегти українське суспільство? Чому важливо зберегти надію на майбутнє, навіть у важкі часи? Напишіть есе на тему: "Що означає захищати майбутнє?" Використовуйте вірш як джерело для обґрунтування ваших думок.

Такі завдання допоможуть учням дослідити тематику вірша, розвинути аналітичні й критичні навички, а також усвідомити, як література може сприяти формуванню громадянської свідомості й стійкості.

Підсумовуючи зазначимо, що вивчення таких творів на уроках гуманітарного циклу допоможе здобувачам освіти

зрозуміти значення громадянської активності та соціальної стійкості, набути навичок емпатії й підтримки у суспільстві, що перебуває в умовах воєнних випробувань.

Література

1. **Горовий Р.** Жили собі люди. К.: «ТаТиШо», 2023. 432 с.
2. **Запека В.** Бабах на всю голову. Х.: «Віват», 2022. 192 с.
3. **Нікітіна А.** Аналіз тексту в системі лінгводидактичних категорій *Лінгвістика: зб. наук. праць*. Старобільськ: «ЛНУ імені Тараса Шевченка». 2015. № 2 (33). С. 142 – 153.
4. **Цілик І.** Глибина різкості. Поезії. Чернівці: Книги-XXI, Meridian Czernowitz, 2016. 51 с.

І. Я. Глуховцева

(Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля)

ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТВОРІВ ДЛЯ ДІТЕЙ Т. СТУС

У сучасних літературознавчих працях поняття *дитяча література* тлумачать по-різному. По-перше, це усна дитяча словесність, творена дітьми. До неї відносять різні жанри фольклору (лічилки, дражнилки, ігрові пісні), а також перші спроби пера юних початківців (поезію, прозу тощо), опубліковані в періодиці для дітей («Барвінок», «Малютко», «Однокласник» та ін.) чи в колективних збірниках. По-друге, це складова частина літературознавства, у якій виділяють такі галузі: бібліографія, джерелознавство, текстологія [2, с. 5] тощо. По-третє, це, на думку багатьох учених, зокрема й Е. Огар, «специфічний різновид літератури з власним каноном, який складається із сукупності художніх творів, зорієнтованих на дитячу аудиторію, створених з урахуванням вікових, фізіологічних та психологічних особливостей реципієнтів, їх запитів і вподобань. До дитячої літератури зараховуємо також власну словесну творчість дітей» [3, с. 9].

Останнє з перерахованих значень має також термін **література для дітей**, під яким розуміють «художні, науково-популярні та публіцистичні твори, написані для дітей різного віку» [ЛЕ, т. 1, с. 565].

Визначаючи особливості літератури для дітей та юнацтва, дослідники наголошують на тому, що вона має відповідати засадам художності, враховувати інтереси й потреби дітей певної вікової категорії (від дошкільників до підлітково-юнацької аудиторії). Письменник у такому творі виконує роль посередника у процесі соціалізації дитини.

Література для дітей та юнацтва кінця ХХ – початку ХХІ століття різноманітна за жанрами («Юні читачі надають перевагу жанрам масової літератури (дитячі детективи, «дівочі» романи, трилери, комікси) та корельованим жанрам (психологічна повість, казково-побутові історії) або таким, у яких переплітаються реальність і видумка (фентезі, фантастика) і темами («Зберігаються традиційні теми: протистояння добра і зла, стосунки з дорослими, проблеми шкільного життя») [8, с. 301].

Щодо особливостей мови творів для дітей старшого шкільного віку цього періоду, то в них помічено використання елементів розмовного стилю для відтворення розкутості, зображення демократизму стосунків, сленгізмів при змалюванні загострення конфліктів, багатозначної дієслівної лексики при зображенні психологічних колізій. Показовою тенденцією літератури для дітей є явище мультикультуризму, виявом якого в мові є використання запозиченої лексики. Традиційними художніми засобами прозових творів для дітей є метафори, метонімії, синекдохи, неологізми, багатозначні слова, мовна гра.

Завдання цього дослідження вбачаємо в тому, щоб проаналізувати іменникову лексику оповідань для дошкільного та молодшого шкільного віку Тетяни Стус, виявити лексико-семантичні та функційні її особливості, лінгводидактичний потенціал.

Тетяна Стус як творча особистість виявляла хист до писання літературних творів (прозових і поетичних) з дитячих років. Нині вона znana українська поетеса, український критик, дитяча письменниця, арт-менеджерка. Вона керівниця проекту промоції дитячого читання, експерт та співзасновниця рейтингу видань для дітей та підлітків «Рейтинг критика», член журі премій та рейтингів у галузі дитячої літератури («Джури»,

«Коронація слова» та ін.), авторка програм-інтенсивів з літературної освіти для дітей та підлітків.

Працюючи вчителем української мови та літератури, редактором у різних видавництвах, вона знайшла себе як автор творів для дітей. У 2006 році побачила світ її енциклопедія для дівчаток «Панночка» – рекордсмен продажів видань для дітей, вийшла книжка оповідань «Пуп землі, або Як Даринка світ рятувала», які допомогли утвердитися в тому, що її призначення – писати твори для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Тетяна Стус намагається уникати зайвих слів при описі подій. Тому у творах для дошкільного та молодшого шкільного віку превалюють іменники та дієслова як найменування суб'єкта мовлення, об'єкта та дії. Не треба також забувати, що «поділ на іменники й дієслова є найуніверсальнішим протиставленням в системі частин мови» [1, с. 44]. Тому «за семантичною окресленістю, центральними формально-синтаксичними позиціями в реченні, а також розвиненою сукупністю морфологічних категорій і парадигм іменникові й дієслову належить центральне місце в граматичній структурі української мови» [1, с. 47]. Саме виразові можливості слів цих частин мови вправно використовує Т. Стус. Так, у творі «Рідні люди», що нараховує близько 150 слів, іменники складають 20,8%, дієслова – 14, 7%, прикметники – 15,7%. В оповіданні «Смугастик», що має всього 206 слів, іменникам належить 19,4%, дієсловам – 15,5%, прикметникам 5,5%. В оповіданні «Де Ойра?» (усього 510 слів) на іменники припадає 22,1% мовних засобів, на дієслова - 20%, на прикметники – 6,1%. У творі «Як пасує краватка, або Чому не всі поросята брудні» іменників найбільше – 380, дієслів 240, а прикметників 62. Твір «Їжак Вільгем» містить 309 іменників, 50 прикметників, 251 дієслово.

В оповіданні «Рідні люди» [5] (РЛ) письменниця актуалізує назви, що вступають у гіпонімічні зв'язки, родо-видові відношення в лексичній системі мови: *діти (Бувають дітьми й дорослими, чоловіками й жінками [РЛ]), дорослі (Бувають дітьми й дорослими, чоловіками й жінками [РЛ]), чоловіки (Бувають дітьми й дорослими, чоловіками й жінками [РЛ]),*

жінки (Бувають дітьми й дорослими, чоловіками й жінками [РЛ].

Завдяки вживанню іменників то в прямому, то в переносному значенні, письменниця доводить, що люди різні, за характером, кольором шкіри, волосся, особливостями поведінки: *Люди бувають смагляві й бліді, шоколадні чи білопломбірні, бувають чорняві, біляві, руді, лисі чи з зачісками добірними [РЛ]; Бувають люди як іграшки, тихими або гучними [РЛ]; Люди бувають татами, а також бувають мамами [РЛ]; Не всі люди, звісно, всміхаються [РЛ]; Подеколи люди сваряться [РЛ]; Усе це – люди... Здається, багато. Ціла планета. Мільйони на клаптик [РЛ]; Скажу по секрету страшну таємницю: такі рі(з)дні люди – це я, мама, тато, сестричка і наша біленька кицька [РЛ].* Загалом письменниця, ураховуючи допитливість і кмітливість малюків, заводить з малечею гру, у процесі якої з'ясовано, що навіть рідні люди бувають дуже різними. Цю думку вона висловлює, застосовуючи графічні засоби мови (рі(з)дні), тобто поєднує вербальні засоби впливу на читача й невербальні.

Спільноту дітей письменниця ніби зіставляє із звірятами (*Діти бувають дітьми, а часом бувають звірятами [РЛ]*), використовуючи символіку лексем *гуска, зайчик, поросятко, кицька (Не стають пихатими гусками [РЛ]); Наприклад, м'якими зайчиками чи плямистими поросятами [РЛ]; ... наша біленька кицька [РЛ]*). Загалом мова твору «Рідні люди» образна, збуджує уяву малої дитини, уводить її у світ дорослих, поведінку яких дитині буває нелегко зрозуміти.

В оповіданні «Смугастик» [6] Т. Стус уміло використовує виражальні можливості зменшено-пестливих іменників, значення яких марковане суфіксами *-ик-, -ич-, -ець-, -к-, -очк-* (*В одних, наприклад, нема крилець, в інших – довгих тоненьких вусиків, у когось бракує хвостика, плавничків чи дзьобика [См, с. 30]; А якщо він був чистенький та охайний, називала його квіточкою [См, с. 29]*). Це надає висловленню незвичного колориту, інтимізує мовлення, забарвлює його ніжністю: *І в нього, у Смугастика, теж не було крилець [См, с. 31]; Не було восьми лапок, як у смугастого павучка [См, с. 31]*.

Без зменшено-пестливих суфіксів письменниця уживає лише кілька слів: *джміль, оса* (*Значить, він все-таки не джміль, і не оса* [См, с. 31]); *трава* (*Якось бавився в ніжній зеленій траві хтось маленький, м'якенький і смугастий* [См, с. 29]), *час* («*Сонечко моє, час прокидатися*» [См, с. 29]).

Меліоративна конотація тексту створена також такими номінаціями, як *малюк* (*З часом Смугастик почав помічати, що всі малюки чимось відрізняються* [См, с. 30]; *І хоч це не заважало їм розуміти одне одного, але пояснити малюкові, хто він такий ніхто не міг* [См, с. 30]); *маля* (*Якщо маля надто забруднювалося, мама журила* [См, с. 29]; *Коли Смугастик сердито супився, якщо мама зарано кликала його з прогулянки додому, вона усміхалася*) [См, с. 29]), *мама* (*Коли, засинаючи, синочок муркотів до мами, то ставав маминим кошенятком* [См, с. 29]). Усе це дало можливість створити образ допитливого, мрійливого, наївного Смугастика, який пізнає навколишній світ.

В оповіданні «Як пасує краватка або Чому не всі поросята брудні» [7] іронічна розповідь створена самою поведінкою дітей, ситуаціями, покладеними в основу вчинків міської дівчинки, яка знайомиться з особливостями сільського життя.

Передусім оповідання позначене цікавим ономастиконом, звичним для сільської місцевості, але різноманітним за формою. Головну героїню письменниця називає *Дара* (*Дара сяк-так витерла Жеку ряднинкою й стала припасовувати йому на шию краватку* [Як, с. 36]; *Дара часто виграла, але Микита був гідним конкурентом*) [Як, с. 33]; *Даринка* (*А що там того бруду? – спитала тоді його Даринка, дивлячись на шкарубкі сіро-бурі «панчішки», вгризлися в шкіру ніг* [Як, с. 38]); найчастіше *Дарця* (*– Ви нас підслуховували – вигукнула ображена Дарця* [Як, с. 34]; *Дарця вирішила лагідно привчити Жеку до себе: скупати і трішки вигуляти* [Як, с. 35]); у діалогах нерідко скорочено *Дар* (*А ти знаєш, Дар, як називається відросла після скошування трава? – запитав Микита* [Як, с. 33]), що демонструє варіативність імені, зручність у користуванні.

При доборі клички для поросяти дівчинка зупиняється на відантропонімному зоонімі, ураховуючи, імовірно, традицію, що поширена в деяких ареалах України, називати тварин

чоловічими чи жіночими іменами. Однак на значній території країни тварин прийнято іменувати залежно від місяця, коли народилася тваринка (напр.: корова *Майка*, бо теля народилося в травні), залежно від масті (напр.: кінь *Гнідко*), найменуваннями квітів, за індивідуальними ознаками (напр.: коза *Ромашка*, корова *Лиска*), звуконаслідувальними словами (напр.: порося *Хрюшка*) тощо. Отож маленька дівчинка все ж не хоче називати поросятко звичним хлоп'ячим ім'ям, як їй здається нейтральним, тому обирає один із його варіантів, що менш поширений у селі, але функціонально активний у місті: *Їй (чи йому) навіть імені не встигли дати, тож Дарця вирішила назвати поросятко нейтральним іменем Жека – це Женя. А Женю може бути й хлопчик, і дівчинка, і взагалі* [Як, с. 35].

Усі інші імена звичні, чим також створено своєрідну опозицію власних найменувань: *Вітя (Подарунок, почувавочи себе в безпеці на руках у дядька Віті, переможно роззирався навкруги* [Як, с. 40]), *Микита (Із ким ти там розмовляєш, Даринко? – почувся з-за дерев Микитин голос* [Як, с. 38]; *Микита ледве стримував регіт, взявшись руками за живіт* [Як, с. 39]); *Ніна, Вася (Ось що побачили дідусь Вася, бабуся Ніна та Микита, які нарешті наздогнали Дарцю з Жекою* [Як, с. 40]) та ін.

В оповіданні «Їжак Вільгельм» [4] кличками тварин створено протиставлення. З одного боку, їжака письменниця іменує незвичним для українців іменем *Вільгельм*, бо він міський, а з іншого, – усі інші тварини мають звичні клички: *білка Маруся, ворона Федора (Вільгельм з'явився на світ на межі Світла й сутінків* [ЇВ, Світло, с. 5]; *Білка Маруся дуже любила читати газети* [ЇВ, Знання, с. 13]; *Усі їжаки вже мають шукати домівку для зимового сну, – трохи сердито кричала на їх згори заклопотана Федора. – Скажіть же йому це нарешті* [ЇВ, Подарунок, с. 23]). Частину дійових осіб названо загальними іменниками: *голуби, птаха*.

В оповіданні «Як пасує краватка або Чому не всі поросята брудні» письменниця вміло оперує нейтральними та зменшено-пестливими формами іменників при називанні родичів, друзів: *бабуся (Бабуся весело глянула на Жеку, на всіх присутніх*

і урочисто мовила [Як, с. 40]); дідусь (Вона вже роззнайомила з усіма сусідськими дітлахами й знала багато чудових закутків навколо обійстя бабусі та дідуся [Як, с. 33]); сестрички (Даринка не встигла домовити, як сестрички хором крикнули [Як, с. 34]); дівчинка (А Женею може бути й хлопчик, і дівчинка, і взагалі [Як, с. 35]).

Опис поросяти Т. Стус реалізує через призму почуттів і думок малої дівчинки Даринки, тому послуговується виключно словами із зменшено-пестливим значенням: *тваринка (Тим паче, що в господарстві дідуся й бабусі з'явилася тваринка, невеличка й нешкідлива [Як, с. 35]); паця (Маленька. Рожева. З прозорими вушками. З тоненькими ніжками. Лагідна... Паця [Як, с. 35]); поросятко (Поросятко трішки було схоже на песика, тільки що голе, без хутра [Як, с. 35]); ніжки, вушка (Маленька. Рожева. З прозорими вушками. З тоненькими ніжками. Лагідна... Паця [Як, с. 35]); панчішки (А що там того бруду? – спитала тоді його Даринка, дивлячись на шкарубкі сіро-бурі «панчішки», вгризлися в шкіру ніг [Як, с. 38]); повідець (Цей імпровізований повідець дуже личив Жеці [Як, с. 38]); ратички (Аж раптом поросятко ніби прокинулося, брикнуло ратичками, переможно хрюкнуло й чимдуж побігло вулицею [Як, с. 38]); травичка (І ось Дарця вже веде Жеку за двір, на зелену травичку [Як, с. 36]); песик (Поросятко трішки було схоже на песика, тільки що голе, без хутра [Як, с. 36]).*

Отже, лексикон оповідань для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку передусім спрямований на засвоєння таких тематичних груп іменникової лексики, як спорідненість і свояцтво, назви рослинного і тваринного світу, зооніми. Письменниця використовує традиційну символіку найменувань істот (людей і тварин), що усталилася у фольклорних творах, усному мовленні. Уживання зменшено-пестливих форм іменників інтимізує висловлення, надає йому меліоративної конотації.

Лінгводидактичний потенціал іменникової лексики оповідань для дітей Тетяни Стус достатній для того, щоб при вивченні власних і загальних іменників зосередити увагу на варіантах офіційних чоловічих і жіночих імен, показати

особливості їхнього функціонування, познайомитися з традиціями називання свійських тварин, актуалізувати питання про пряме й переносне значення слів, зокрема назв спорідненості і свояцтва, виявити стилістичну функцію іменників з деминутивними суфіксами. Проведення уроків української мови на дидактичному матеріалі одного чи кількох оповідань Тетяни Стус активізує школярів, сприятиме обговоренню актуальних для їхнього віку питань.

Загалом як мовна особистість Тетяна Стус у творах для дітей виявила себе креативною й вправною письменницею. Слідуючи закону, за яким кожен деталь варто добре обдумати й стисло, але зрозуміло, висловити, письменниця у твори для дітей уводить загальноживані іменники (найбільш репрезентовані найменування спорідненості та свояцтва, зооніми), які далеко не завжди мають означення.

Література

1. **Вихованець І.**, Городенська К. Теоретична морфологія української мови. Київ : Пульсари, 2004. 389 с. 2. **Кизилова В. В.** Українська література для дітей та юнацтва: новітній дискурс : навчально-методичний посібник для студ. вищих навч. закл. Старобільськ : Вид-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». 2015, 236 с. 3. **Огар Е. І.** Дитяча книга : проблеми видавничої підготовки : навч. посібн. для студентів вищих навчальних закладів. Львів : Аз-Арт. 2002, 150 с. 4. **Стус Т.** Їжак Вільгельм. Харків : Віват, 2016. 32 с. 5. **Стус Т.** Рідні люди. Львів : Вид-во Старого Лева, 2019. 28 с. 6. **Хрестоматія** сучасної української дитячої літератури в 1, 2 класах серії «Шкільна бібліотека» / укладач Т. Стус. Львів : Видавництво Старого Лева, 2018. 160 с. 7. **Хрестоматія** сучасної української дитячої літератури в 3, 4 класах серії «Шкільна бібліотека» / укладач Т. Стус. Львів : Видавництво Старого Лева, 2016. 192 с. 8. **Шульгова К. І.** Тенденції розвитку дитячої літератури кінця ХХ – початку ХХІ століття. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*, 2015. Вип. 5. С. 294 – 303.

Джерела

[ЛЕ] Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т. 1 / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 608 с.

Список умовних скорочень

ЇВ – Їжак Вільгельм

РЛ – Рідні люди

См – Смугастик

Як – «Як пасує краватка, або Чому не всі поросята брудні»

К. Д. Глуховцева

(ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»)

«ПИСЬМОНАВТИКА» ТЕТЯНИ СТУС

ЯК КУРС ЛІТЕРАТУРНОЇ ТВОРЧОСТІ ДЛЯ ДІТЕЙ

Пошуки науково-популярного посібника з української мови для школярів розпочалися давно, але стосувалися вони окремих лінгвістичних питань, тем. Якщо брати другу половину і кінець ХХ – початок ХХІ століття, то це передусім книга В. М. Русанівського «Дієслово – рух, дія, образ» (1977), у якій автор зібрав цікаві факти про дієслово [12]. «Перу В. М. Русанівського належать і такі науково-популярні розвідки, широко знані серед різних верств населення, як «Як парость виноградної лози» (К., 1967), «Рідне слово» (К., 1969), «Чи правильно це написано?» (К., 1972), «Життя слова» (К., 1972), «Розцвітай же, слово» (К., 1983), «Наша мова калинова» (К., 1984)» [11].

І. Р. Вихованець адресував дітям книги «У світі граматики» (1987) та «Таїна слова» (1990). У першій з них описано, як народжується слово, як живуть слова-ліліпути і слова-гулівери, чому крикливі слова стали реченнями, як у граматиці вибирають сусідів та ін. У другій багато розповідей про мову побудовано на матеріалі «Словника української мови», мовної скарбниці українського народу [3; 2]. Під егідою програми «Українська книга» видана ще одна науково-популярна книга І. Р. Вихованця «Розмовляймо українською: мовознавчі етюди» (2012), у якій розглянуто конкретні питання культури української мови, типові недоліки й помилки, котрі допускають мовці в усному й писемному мовленні [1].

У книзі Глинського І. В. «Твоє ім'я – твій друг» (1985) проаналізовано історію постання українських прізвищ, що відкриває широкі перспективи для дослідження місцевого антропонімійного матеріалу, орієнтуючись на конкретний населений пункт чи іншу соціальну групу [4].

1988 року побачила світ книга В. Д. Ужченка «Народження і життя фразеологізму» (1988), котра присвячена етимологічним розвідкам ученого, розповідям про значення й походження фразеологізмів української мови [15]. У кінці ХХ століття з'явилася книга В. Т. Горбачука «Барви української мови» (1997), у якій зібрано факти з історії української мови, переслідуваної і викорінюваної віками [6].

Хрестоматію «Яка це прекрасна наука – мовознавство!» (1997), укладену авторським колективом викладачів Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, розглядають як своєрідний посібник експресивних висловів, пов'язаних з образним розкриттям сутності мовних явищ (фонетичних, орфоепічних, графічних, орфографічних, лексикологічних, фразеологічних, лексикографічних, морфемних, словотвірних, морфологічних, синтаксичних, стилістичних), заснованих на аналогії, уособленні, порівнянні та метафорі [13].

Н. Ф. Клименко у книзі «Як народжується слово» (1991) у науково-популярній формі розповідає про словотворення в сучасній українській мові, зокрема про роль префіксів і суфіксів у творенні нових слів і оновленні старих, подає словотворчі моделі [8].

У посібнику для учнів-членів МАН К. Д. Глуховцевої «З народного джерела: говори української мови» (2007) подані розповіді про українські говори, їхні особливості, словникове багатство та зв'язок з літературною мовою [5].

Посібник «Цікава розмова про мову: чого тобі не розповіли на уроці» (2017) укладачі розглядають як доповнення до шкільного підручника, створене на матеріалі авторської радіопередачі «Цікаве мовознавство», яка звучала в ефірі майже чотири роки. Л. Мовчун зосереджує «увагу на темах, які розглядають у школі побіжно або й зовсім не розглядають» [10].

Р. П. Зорівчак у книгу «Боліте болем слова нашого» (2008) помістила роздуми про рідну мову, про її лексико-граматичні та лінгвостилістичні особливості [7]. Маленьким читачам присвятила свою книгу «Чарівні слова: казки про мову» (2016) письменниця З. З. Мензатюк, яка демонструє, що зі звуками, буквами та словами можна гратися і при цьому добре засвоювати український правопис [9].

Загалом науково-популярних видань для дітей різних вікових категорій, у яких розглядаються конкретні мовні явища, не так і мало. Але наразі, коли інформаційний простір переповнений різноманітною інформацією, здобувачеві освіти потрібна книга, завдяки якій він зміг би виявити свою креативність, уміння творити щось нове. Такою ми вважаємо книгу Тетяни Стус «Письмонавтика» [14]. Вона має міждисциплінарний характер, це книга з української мови і літератури та літературної творчості. Отже, мета нашого дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати особливості структури тексту та мови науково-популярних творів для дітей Т. Стус; продемонструвати їхній евристичний потенціал.

Книгу Тетяни Стус «Письмонавтика. Курс літературної творчості для дітей» (2017) рекомендовано до друку Національним Центром «Мала академія наук України», вона апробована на дітях середнього шкільного віку й адресована школярам, схильним до літературної творчості. Видання містить базову теорію та практичні завдання з «креативного письма», що відповідають віковим особливостям дітей.

Оскільки авторка ставить перед собою завдання зацікавити школярів, то і назви розділів, і зміст уміщеного матеріалу в ньому розрахований на креативного учня, написаний популярним стилем мовлення. Книгу розпочато звертанням до школярів, що має назву «Агов, хто тут!?!». Тетяна Стус сподівається, що книга потрапила до рук шанувальника українського слова, і тому називає свого співрозмовника книгодрузякою і книгодрузячком, який любить бавитися, розважатися, вигадувати, конструювати.

Другу сторінку письменниця присвячує поясненню назви книги. На її думку, слово *письмонавтика* походить від лексеми *письмо* та грецького слова *навігація*, хоча співзвучність лексем

письмонавтика і *навчитися* актуалізує таке пояснення: *навчитися писати*. Загалом же назву можна розтлумачити так: теорія і практика письменницької діяльності. Книга має кілька розділів, заголовки яких незвичні: *Пуск!*; *Три пси*; *Рушійні сили*; *Видиме – невидиме*; *Я, ти, ми, вони*; *Бемць*; *Точка зору*; *Дорожні знаки*; *Повний вперед*.

Структура кожного розділу подібна, але має відмінності. Спільними рисами розділів є наявність рубрики NB, тобто «Зауваж», у якій знаходимо цитати відомих письменників, котрі видають твори для дітей. Скажімо, у розділі «Пуск!» подано цитати Оксани Луцешської та Марини Павленко, які розповідають про те, з чого необхідно розпочати написання літературного твору. Перша з них стверджує: «Коли обмірковую текст, то визначаю для себе вік читача, для якого писатиму, і міркую, який він фізично, як говорить, виражає емоції, якими проблемами переймається. Пригадую приклади книжок, які вважаються найкращими для такого віку. Також дослухаюся, що саме в цьому віці хочуть читати. Загалом «універсального читача» уявити нелегко. Тому я обов'язково дослухаюся до свого внутрішнього голосу» [14, с. 8].

У цитаті другої авторки читаємо: «Якщо процес уже запущено, усе рухається начебто саме по собі, тоді герої живуть власним життям і самі диктують мені, що їм роботи далі. Найважче – почати. Той момент, коли треба накреслити «генеральну лінію», коли герої ще без облич... Тоді штовхаєш себе межі плечі, тягнеш за чуба до компа, шукаєш якісь важливіші й терміновіші справи, посилено ледарюєш, аби лиш відтягнути цей складний етап. Ну, долаєш його врешті-решт, куди діватися» [14, с. 9].

У кожному розділі є Словник, до якого включено терміни, необхідні для початківця з тим, щоб зрозуміти, як спланувати художній твір, як придумати сюжетну лінію, як аналізувати написане тощо. Розділи книги також мають низку завдань, які треба виконати, щоб досягти бажаного результату – написати художній твір.

Скажімо, у розділі «Точка зору» знаходимо поради, які допоможуть написати якісний твір. Авторка запевняє, що

розповісти якісно свою історію, утримавши біля книги читача, допоможуть певні секрети. До них вона відносить таке: залізне правило **НЕДОГОВОРЮЙ** (оповідай історію, розкривай вчинки та характери героїв поступово, натякай на розгадку непомітно); **ПІДКИДАЙ ДРОВА У ВОГНИЩЕ УЯВИ Й ЧИТАЦЬКОГО ОЧІКУВАННЯ**; пам'ятай: **БАГАТОСЛІВ'Я ВАДИТЬ; ДОТРИМУЙСЯ БАГАТОЗНАЧНОЇ СТИСЛОСТІ**.

Для унаочнення своїх порад Тетяна Стус креслить схему, на якій позначає, що має бути відтворено в епізоді. Такими явищами є: картинка, запах, смак, дотик, простір, звуки, час, які автор і читач має уявляти і відчувати.

У рубриці NB укладачка книги подає вислови Володимира Арєнєва та Андрія Кокотюхи, які описують досвід складання плану епізоду та особливості створення діалогів.

У Словнику подано тлумачення таких понять: *натяк, художня деталь, художній вислів, штамп*. У завданнях автор пропонує проаналізувати не зовсім доречні речення та замінити їх більш вдалими, дібрати синоніми до слова *прийти* і записати речення, на основі яких можна зрозуміти, що хтось прийшов, викликаючи різні емоції (сміху, страху, огиди, непереконливості).

Отже, структура книги ретельно продумана, подана інформація виважена, характер завдань креативний.

Подаючи поради початківцям щодо написання прозових творів, Тетяна Стус дбає про те, щоб озброїти теоретичним матеріалом тих школярів, які візьмуться до творчості. У своїй книзі авторка розтлумачує такі терміни: *література, книжка, проза, оповідання, художній образ, реалістичний твір, казковий, фантастичний, фантазійний твір, читацький досвід, ідея, сюжет, події у літературному творі, персонаж, композиція, зав'язка, кульмінація, розвиток дії, розв'язка, епілог, композиція, творчий метод, класицизм, реалізм, натуралізм, антагоніст, антипод, головний герой, прототип, другорядні герої, графоманія, інтрига, конфлікт, характернатік, образний вислів, художня деталь, штамп, бета-рідер, коректура, літературний критик, редагування, рецензія, креативне письмо, піар, спойлер, стопітелінг*,

фідбек. Усього авторка подає 47 термінів. До Словника уводить також умовну позначку NB, яку пояснює так: скорочення за першими літерами (абревіатура) вислову з латинської мови, що означає «Зауваж!».

Вокабули Словника умовно можна поділити на кілька груп. Залежно від тематики, варто виділити слова, які репрезентують загальні назви художнього твору, літературні жанри, дійових осіб, структуру художнього тексту, характеристику героїв, особливості мови. Окремі терміни стосуються редагування, розкивають особливості манери письма прозаїка.

При тлумаченні термінів Тетяна Стус орієнтується здебільшого на свій письменницький досвід, обирає найбільш просте і зрозуміле тлумачення. Скажімо, при визначенні слова **ЛІТЕРАТУРА** (и, жін.) авторка нічого не говорить про те, що це слово багатозначне, має кілька значень. У Словнику української мови воно зафіксоване з трьома значеннями, що мають кілька підзначень [СУМ, т. 4, с. 529].

Проте в основу своєї дефініції авторка кладе друге значення лексеми, використовуючи тлумачення слова через родову назву (вид мистецтва), також покликається на третє значення слова (цим словом також називають сукупність книжок). Отже, Тетяна Стус слово *література* тлумачить так: *це вид мистецтва, що зображує життя за допомогою слів та художніх образів. Цим словом також називають сукупність книжок.*

Не покликається Тетяна Стус також на «Літературознавчу енциклопедію», у якій знаходимо таке визначення слова *література*: різновид писемної творчості, сукупність рукописних і друківаних творів певного народу, періоду чи доби. За змістом виокремлюють філософську, юридичну, педагогічну, музичну, науково-популярну, художню літературу [ЛЕ, т. 1, с. 584].

Кожен розділ книги «Письмонавтика» містить завдання для школярів, що носять творчий характер. Скажімо, у розділі «Я, ти, ми, вони» авторка спочатку подає настанови щодо добору дійових осіб, які вона називає «*заселяємо письмобус дійовими особами та доручаємо кожному завдання*».

Для читача важливі вчинки персонажа, ставлення до нього інших героїв, мова, поведінка, мова в діалогах, вчинки. Після репрезентації цитат Саші Кочубея та Дмитра Кузьменка, які з власного досвіду розповідають, як виділити героя і антигероя, з чого почати змалювання персонажа тощо, авторка подає глумачення слів *антагоніст*, *антипод*, *головний герой*, *прототип*, *другорядні герої*.

Коли настає черга для завдань, Тетяна Стус розташовує їх у такому порядку: спочатку на уяву (*поміркуй, про кого Тобі цікавіше скласти історії: про людей; про вигаданих істот, що нагадують людей; про звірів, що діють як люди (персоніфікованих); про вигаданих істот; про предмети чи явища, які діють як люди (персоніфіковані)*); потім на фантазію (*вигадай для цієї історії «комплект» дійових осіб і запиши їхні імена: головний герой, антагоніст, другорядний герой 1; другорядний герой 2; другорядний герой 3*). Авторка ставить питання: *Кого з них Ти найкраще уявляєш? Чому? Опиши його зовнішність*.

Загалом книга Тетяни Стус «Письмонавтика» містить базову теорію та практичні завдання з креативного письма, що відповідають віковим особливостям дітей молодшого і середнього шкільного віку. Вони синхронізовані зі шкільною програмою.

Усі завдання, які пропонує Тетяна Стус у своєму посібнику, носять творчий характер. Вони спрямовані на те, щоб збудити уяву школяра, що прагне написати художній твір, спрямувати його пошуки в правильному руслі.

Література

1. **Вихованець І. Р.** Розмовляймо українською: мовознавчі етюди. Київ : Пульсари, 2012. 160 с. 2. **Вихованець І. Р.** Таїна слова. Київ : Радянська школа, 1990. 284 с. 3. **Вихованець І. Р.** У світі граматики. Київ : Радянська школа, 1987. 191 с. 4. **Глинський І. В.** *Твоє ім'я – твій друг*. Київ : Веселка, 1985. 238 с. 5. **Глуховцева К.** З народного джерела: говори української мови. Розповіді для учнів старших класів. Луганськ: «Альма-матер», 2007. 123 с. 6. **Горбачук В. Т.** Барви української мови. Київ : КМ Academia, 1997. 272 с. 7. **Зорівчак Р. П.** «Боліте болем

слова нашого...». Тернопіль : Мандрівець, 2008. 176 с.
8. **Клименко Н.** Як народжується слово. Київ : Радянська школа, 1991. 287 с.
9. **Мензатюк З. З.** Чарівні слова: казочки про мову. Чернівці : Букрек, 2019. 48 с.
10. **Мовчун Л.** Цікава розмова про мову: чого тобі не розповіли на уроці. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2017. 312 с.
11. **Озерова Н. Г.** Слово і доля. *Мовознавство*. №3. 2011. С. 4 – 9. С. 8.
12. **Русанівський В. М.** Дієслово – рух, дія, образ. Київ : Радянська школа, 1977. 109 с.
13. **Сікорська З. С., Глуховцева К. Д., Горошкіна О. М., Шевцова В. О.** Яка це прекрасна наука – мовознавство! Луганськ : Знання, 1997, 168 с.
14. **Стус Т.** Письмонавтика. Курс літературної творчості для дітей. Київ : Пабулум, 2017. 144 с.
15. **Ужченко В. Д.** Народження і життя фразеологізму. Київ : Радянська школа, 1988. 278 с.

Джерела

[ЛЕ] Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т. 1 / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 608 с.

[СУМ] Словник української мови: в 11 томах. Т. 1 – 11, Київ : Наукова думка. Т. 4, С. 529.

Н. М. Карлова

(ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»)

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ РЕСУРСІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

На сучасному етапі модернізація галузі освіти в Україні є одним з пріоритетних напрямів шляху інноваційного розвитку, що визначено в державних нормативних документах, зокрема в законах «Про повну загальну середню освіту» (2020), «Про підтримку та розвиток інноваційної діяльності» (2021), «Про Національну програму інформатизації» (2021) тощо. Модернізація та інтенсифікація педагогічної освіти України зумовлює вироблення нових підходів до організації освітнього процесу, використання інформаційно-комунікаційних технологій і сучасних методик навчання, які актуалізують проблему педагогічного впливу з метою активізації пізнавального й креативного потенціалу здобувачів освіти.

Питання використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі висвітлено у працях багатьох науковців. В. Браткевич, Л. Заря, В. Климнюк, Ю. Локарева, А. Нікітіна, О. Пищик, О. Пушкар розглядають властивості мультимедійних технологій, обстоюють думку про те, що мультимедіа є необхідним чинником засвоєння знань.

Мета статті – описати основні аспекти використання мультимедійних ресурсів під час навчання, зокрема й української мови.

Поняття «мультимедіа (від лат. *multum* «багато» і *medium* «носій, засіб, середовище, посередник») часто вживане як синонім поняття «засоби масової комунікації» (друк, фотографія, радіо, кіно, телебачення, відео, мультимедійні комп'ютерні системи, включаючи Інтернет). За Великою українською енциклопедією, мультимедіа – це технічне об'єднання текстових, звукових, графічних, фото-, аудіо-, відеоматеріалів, анімації на єдиному цифровому каналі за допомогою певного програмного забезпечення [3]. У загальноживаному визначенні мультимедіа – це спеціальна інтерактивна технологія, яка за допомогою технічних і програмних засобів забезпечує роботу з комп'ютерною графікою, текстом, мовленнєвим супроводом, високоякісним звуком, статичними зображеннями й відео. На думку А. Нікітіної, мультимедіа-технології містять анімаційну графіку, відеофільми, звук, інтерактивні форми й методи, забезпечують використання віддаленого доступу і зовнішніх ресурсів, роботу з базами даних та ін. Різноманітні інформаційні компоненти, керовані однією чи кількома спеціальними програмами, називають мультимедіа-системою, яка призначена надавати величезну кількість потрібної інформації в максимально зручній і доступній формі [2, с. 219]. Слушною є думка А. Нікітіної про те, що постійний розвиток інформаційних засобів передбачає мотивацію самоудосконалення словесника, безперервний пошук нових методичних ідей [1].

Проблему ролі мультимедійних ресурсів у розвитку критичного осмислення текстів під час навчання мови та літератури в ЗВО було порушено в науковому доробку

А. Нікітіної, Н. Карлової, М. Кравченко, О. Лапко, Г. Барилової, Ю. Котєнєвої та ін. дослідників, зокрема зроблено спробу визначити можливості використання мультимедійних технологій для розвитку критичного мислення здобувачів вищої освіти у філологічному контексті, зокрема проаналізовано стан розробленості проблеми формування критичного мислення у контексті освіти; з'ясовано показники сформованості здатності здобувачів вищої освіти до критичного осмислення текстів; визначено ефективність використання мультимедійних ресурсів для формування здатності до критичного осмислення текстів у студентів різних курсів навчання [5].

У Професійному стандарті вчителя визначено складники інформаційно-цифрової компетентності сучасного педагога, зокрема:

– здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею в професійній діяльності, що передбачає *знання* функцій цифрових пристроїв, їхнього базового програмного забезпечення, онлайн-сервісів, мережі Інтернет; правил критичного оцінювання інформації та критеріїв медіаграмотності, цифрової фінансової грамотності; цифрових середовищ, професійних онлайн-спільнот й електронних (цифрових) ресурсів для безперервного професійного розвитку впродовж життя; вимог законодавства щодо академічної доброчесності й використання об'єктів авторського права; мережевого етикету у професійній діяльності; правил безпеки в цифровому середовищі, наслідків впливу цифрової інформації на людину; *уміння й навички* використовувати цифрові пристрої, їхнє базове програмне забезпечення; працювати з операційними системами, онлайн-сервісами, файлами, мережею Інтернет; критично оцінювати достовірність, надійність інформаційних джерел, вплив інформації на свідомість і розвиток здобувачів освіти, на прийняття рішень; використовувати відкриті електронні (цифрові) освітні ресурси педагогічного спрямування для професійного розвитку та обміну педагогічним досвідом, створювати й наповнювати власне е-портфоліо; уникати

небезпек в інформаційному просторі; забезпечувати захист і збереження персональних даних;

– здатність ефективно використовувати наявні та створювати (за потреби) нові електронні (цифрові) ресурси, що передбачає такі *знання*, як класифікація електронних (цифрових) освітніх ресурсів і призначення їх, ознаки електронного (цифрового) освітнього середовища; правила зміни, модифікації відкритих електронних (цифрових) освітніх ресурсів, створення нових електронних (цифрових) освітніх ресурсів і спільного використання їх; підходи до захисту електронних (цифрових) освітніх ресурсів, механізми захисту власних авторських прав; *уміння й навички* добирати електронні (цифрові) освітні ресурси, оцінювати їхню ефективність для досягнення навчальних цілей; модифікувати, редагувати, комбінувати наявні електронні (цифрові) освітні ресурси; створювати (за потреби) особисто або спільно з іншими особами нові електронні (цифрові) освітні ресурси; упорядковувати ресурси й надавати до них доступ учасникам освітнього процесу;

– здатність використовувати цифрові технології в освітньому процесі, що передбачає *знання* підходів до організації освітнього процесу з використанням цифрових технологій (зокрема дистанційного навчання), умов організації цифрових робочих місць; цифрових технологій та електронних (цифрових) освітніх ресурсів для навчання здобувачів освіти предметів (інтегрованих курсів), оцінювання та моніторингу результатів навчання здобувачів освіти та організації їхнього самоконтролю, відстеження прогресу здобувачів освіти в навчанні; *уміння й навички* використовувати безпечне електронне (цифрове) освітнє середовище для організації та управління освітнім процесом, організації групової взаємодії, зворотного зв'язку, спільного створення електронних (цифрових) освітніх ресурсів; аналізувати й інтерпретувати в електронному (цифровому) середовищі інформацію про активність і ефективність навчальної діяльності здобувачів освіти; реалізовувати стратегії оцінювання за допомогою цифрових сервісів; добирати цифрові інструменти оцінювання, критично аналізувати доцільність їх використання [4, с. 12 – 15].

Отже, сучасні освітні програми підготовки майбутнього вчителя-словесника передбачають методичну спрямованість на опанування інформаційних технологій, які допомагають удосконалювати засвоєння, усвідомлення навчальної інформації та вироблення мовотворчих здібностей учасників педагогічного дискурсу. Використання інформаційних технологій зумовлює вироблення інформаційної компетентності вчителя-словесника, що є важливою складовою його професійної компетентності.

Література

1. **Нікітіна А. В.** Інформаційні технології в методичній підготовці майбутнього вчителя словесника. *Наук. вісник Донбасу*. 2008. № 1 (5). URL: <https://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN5/08navmvs.pdf>. 2. **Нікітіна А. В.** Мультимедійні засоби навчання української мови в педагогічному дискурсі. *Вісник Луганського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка : Пед. науки*. 2008. № 21 (160). С. 217–222. 3. **Мультимедіа** / Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Мультимедіа>. 4. **Професійний стандарт** «Вчитель закладу загальної середньої освіти»: затв. наказом М-ва освіти і науки України від 29.08.2024 р. № 1225. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity> (дата звернення: 10.10.2024). 5. **Nikitina A., Karlova N., Kravchenko M., Lapko O., Barylova H., Kotienieva Ju.** (2024). The Role of Multimedia Resources in the Development of Critical Comprehension of Texts in Teaching of Language and Literature in Higher Education Institutions. *Forum for Linguistic Studies*. 2024. № 6(4). PP. 71–81. URL: <https://doi.org/10.30564/fls.v6i4.6668>.

Л. Л. Колесникова,

О.Ю. Барзилович

(ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»)

ЕТИКЕТНІ МОВНІ ЗВОРОТИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

Одним із пріоритетних завдань, що постає перед сучасним учителем, є навчання учнів принципів, правил і вимог сучасної комунікації, роль якої в житті молодого покоління є надзвичайно

важливою. Саме в комунікації та через неї відбувається засвоєння учнями поведінкової організації колективу, прийнятних засобів зв'язку, установлених норм української мови, культури; у процесі комунікації відбувається входження в колектив й соціалізація особистості, що формується. Крім цього, у комунікації реалізується і вплив на колектив: учнівський соціум відтворює й організує себе. Оскільки спілкування в житті підлітків і молоді посідає важливе місце, багато чого в ньому залежить від їхніх комунікативних знань, умінь, навичок, тобто від комунікативної компетентності. Без відповідних знань про основи й принципи комунікації важко пізнавати самого себе й суспільство в цілому. З огляду на це, актуальність обраної теми є безперечною, а інтерес до цього питання є закономірним.

Мету нашої статті вбачаємо в аналізі окремих етикетних мовних зворотів як таких, що є потенційним засобом формування комунікативної компетентності учнів.

Опрацювання теоретичного апарату дослідження показує, що питання комунікації, комунікативного/комунікаційного процесу, комунікативних/комунікаційних компетентностей є дискусійним. В. Манакін термін *комунікація* тлумачить так: «Комунікація (лат. *Communicatio* – робити спільним) – модус існування явищ мови (поряд із мовою та мовленням); спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів із метою передавання та одержання інформації» [4, с. 274]. Ф. Бацевич диференціює це визначення з огляду на широке та вузьке його розуміння: «1. Один із модусів створення явищ мови (поряд з мовою і мовленням). 2. Смысловий та ідеально-змістовий аспекти соціальної взаємодії, спілкування; складова спілкування поряд із сприйняттям та інтеракцією; складний, символічний, особистісний, трансакційний, часто неусвідомлюваний процес обміну знаками, під час якого транслюється певна зовнішня або внутрішня природа, а також демонструються статусні ролі, в яких перебувають учасники спілкування стосовно одного. У широкому розумінні К. має місце завжди, коли певній поведінці або її результату приписується певне значення і вони сприймаються як знаки або символи. У вузькому розумінні –

спілкування за допомогою мовних і/або паралінгвальних і невербальних засобів для призначення передачі інформації» [1].

У дослідженні ми прихилиємося до попередніх своїх наукових розвідок, розглядаючи комунікацію як «спілкування, що має на меті повідомлення про щось, і як сам процес спілкування. Вона зберігає та підтримує в балансі міжособистісні відносини...» [3, с. 154].

На мовленнєву діяльність особистості спирається комунікативна методика, яка, на думку М. Пентилюк, Т. Окуневич й С. Мунтян, «забезпечує формування її комунікативної компетентності. Комунікативний підхід, реалізований у комунікативній методиці, зорієнтований на посилення практичної спрямованості змісту навчання мови, надання пріоритету мовленнєвій діяльності в усіх її видах і формах, формування вмінь спілкуватися в різних сферах суспільного життя» [5].

Ми спираємося на лінгводидактичні дослідження Н. Голуб, яка акцентує увагу на першорядності формування комунікативної компетентності, що «належить до ключових, тобто таких, що мають особливе значення в житті людини, тому її формуванню варто приділяти ретельну увагу. Процес формування буде прогнозованим і успішним, а якість компетентності високою за умови глибокого дослідження і врахування у процесі впровадження найрізноманітніших аспектів проблеми» [2, с. 220].

Формування мовленнєвих, комунікативних компетентностей учнів є одним із пріоритетних завдань профільного навчання української мови. Це завдання виконується шляхом поглиблення знань про функціонально-стилістичну систему української мови, уявлень про мовленнєву діяльність, її основні види і особливості, засвоєння норм мовленнєвої поведінки в різних сферах і ситуаціях спілкування та вдосконалення умінь і навичок усного і писемного спілкування в різних сферах життя. Одним із практичних інструментів для виконання поставлених завдань убачаємо використання учнями етикетних мовних зворотів як у шкільній комунікації, так і в позашкільних комунікативних ситуаціях.

Учням важливо пояснювати, що мовний етикет вимагає використання формул, які демонструють ввічливе, підвищено ввічливе, поважне, лагідне та дружнє ставлення мовця. На жаль, учні дозволяють собі і в урочний, і в позаурочний час послуговуватися формулами, що транслюють низький рівень ввічливості, носять неетикетний характер і є неетикетними навіть в обмеженій кількості ситуацій (приміром, коли учасники комунікативного процесу належать до однієї вікової або соціальної групи). Спільний з учнями аналіз конкретних життєвих (або створених ігрових) ситуацій має показати, що той, хто говорить, може ставитися до співрозмовника так, як він вважає за потрібне, але демонструвати у спілкуванні необхідно лише хороше ставлення у формі помірної ввічливості, що репрезентована мовними етикетними формулами, як-от: «Дозволь з тобою не погодитися...», «Я поважаю тебе, але не поділяю твою думку/ідею...», «Я розумію твій розпач, але це не дає тобі право...», «Попри розбіжності в поглядах, ми залишаємося друзями» тощо.

Без сумніву, оволодіння учнями різноманітними стратегіями й тактиками використання етикетних зворотів починається з використання в комунікації саме нейтрально ввічливих мовних формул: «Перепрошую за турботу...», «Чи не підкажете Ви...», «Чи можеш мені підказати...», «Даруйте за клопіт...», «Чи можна запитати в тебе...», «Прошу твоєї допомоги...» та інших. Учні мають зрозуміти, що використання етикетних формул або їхніх окремих складових має бути обов'язковим не лише в комунікативних ситуаціях, учасниками яких є незнайомі люди чи особи старшого віку. Правила етикету поширюються й на комунікантів одного віку або навіть молодших. Тому фрази «Що-що?», «Що ти хочеш?», «Що тобі треба?», «Чи ти глухий/глуха?», «Чи ти погано чуєш?», «Ти що, не зрозумів/зрозуміла мене?» та інші з характерною негативною оцінкою є неприпустимими для будь-якої комунікативної ситуації. Вони не сприяють формуванню позитивних психологічних особливостей учнів та є бар'єром у досягненні життєвих і професійних цілей, що йде в розріз з концепцією Нової української школи.

Оскільки однією з вимог навчання української мови є вдосконалення комунікативних здібностей учнів, розвиток готовності до мовленнєвої взаємодії, міжособистісного та міжкультурного спілкування та співпраці, то актуальним є формування культури ведення дискусій, полеміки, дебатів професійного характеру [6]. Використовуючи етикетні мовні формули, учні мають практикувати безконфліктне спілкування, уникаючи мовних формул-подрозників; демонструвати вміння слухати співрозмовника та поважати його як особистість; зберігати спокій у суперечці та конфлікті; спокійно та етикетно вести міжособистісні дискусії.

Отже, етикетні мовні звороти є одним із засобів формування комунікативної компетентності учнів, орієнтованої на розвиток морально досконалої, духовно багатой мовної особистості, яка має здатність до ефективного спілкування й відзначається активною громадською позицією.

Література

1. **Бацевич Ф.** Словник термінів міжкультурної комунікації. URL : <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/k>
2. **Голуб Н. Б.** Комунікативна компетентність учнів загальноосвітньої середньої школи: структурні компоненти. Науковий вісник ХДУ : Педагогічні науки. Херсон, 2011. № 58. С. 220 – 224.
3. **Колесникова Л. Л.** Слобожанська бесіда – 16. Лінгвістика тексту і вивчення української ментальності: матеріали Всеукр. наук.- практич. конф. (м. Полтава, 8 – 9 листоп. 2023 р.) / ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»; за ред. проф. Глуховцевої К. Д. Вип. 16. Полтава, 2023. С. 151 – 155.
4. **Манакін В. М.** Мова і міжкультурна комунікація : навч. посіб. К. : ВЦ «Академія», 2012. 288 с.
5. **Пентиліук М. І., Окуневич Т. Г., Мунтян С. В.** Сучасні підходи до навчання української мови майбутніх учителів-словесників у контексті ідей нової української школи. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/19631/1/5_Pentyluk_Okunevych_Muntian.pdf
6. **Українська мова.** 10 – 11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna->

А. В. Нікітіна

(ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»)

**МОВНА ОСВІТА В СУСПІЛЬНОМУ РОЗВИТКУ:
МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ**

Будь-яке суспільство з-поміж визначальних ознак свого розвитку виокремлює рівень організації освіти, зокрема й мовної: її зміст, вплив на різні галузі суспільного устрою, сфери поширення методичної думки в навчанні мови. Практичні спостереження переконують, що саме мовна освіта демонструє якість суспільної комунікації в різних галузях суспільного життя. Процеси глобалізації потребують уважного ставлення працівників освітньої галузі (учених-методистів, учителів-словесників, викладачів лінгвістичних дисциплін) до мовної освіти громадян України. Тому в цій публікації звертаємо увагу на мовну освіту як складник суспільного розвитку з погляду методики навчання мови. Визначаємо мету – описати лінгводидактичне поняття «мовна освіта» в контексті суспільного розвитку, основні її напрями, зміни методичного інструментарію мовної освіти.

Поняття «мовна освіта» вітчизняні й зарубіжні вчені практично вживають по відношенню до вивчення рідної, державної й іноземних мов. Сучасна лінгводидактика відповідно до державних документів спрямовує мовну освіту на становлення компетентної, духовно багатой особистості, яка володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися виражальними засобами мови, її типами, стилями, жанрами, формами в усіх видах мовленнєвої діяльності, орієнтується в постійно зростаючому інформаційному потоці, здатна до розвитку й самовдосконалення. Мовну освіту вчені розглядають як інтеграційне явище міждисциплінарного характеру, як процес і результат, як цінність, «що виявляється у ставленні до неї держави, суспільства й особистості» [2, с. 63]. Тобто мовна освіта здійснює формування суспільно адаптованої

особистості, здатної до самореалізації й активної участі в суспільних подіях та до суспільних змін.

В українській педагогіці й лінгводидактиці вживають поняття «мовна освіта», «рідномовна освіта», «багатомовна освіта», «оказіональна мовна освіта» (у колі друзів, рідних, з носіями мови, яку вивчають). «інституційна мовна освіта» (системна освіта з вивчення предметів лінгвістичного спрямування в закладах освіти) «позаінституційна мовна освіта» (курси рідної / іноземної мови, вистави, фільми, різноманітні виставки тощо). Мовна освіта впливає на якість комунікації, оскільки здатна формувати відповідний рівень знань, комунікативні вміння й навички, медійну грамотність сучасної людини й міжкультурну комунікацію. Ю. Короткова визначила провідні напрями, що охоплюють поняття «мовна освіта», такі, як навчання державної мови, навчання рідної мови, навчання іноземних мов. Важливою є думка дослідниці про те, що мовна освіта має системний характер, є цінністю держави, суспільства, особистості [2].

Саме в суспільстві можуть виникати мовні ситуації як «взаємодії різних мов чи різних форм існування однієї мови (літературної мови, діалектів, жаргонів тощо) в певній державі чи регіоні з огляду на їх функціонування й ареал поширення» [4, с. 159]. Через виникнення мовних ситуацій та ефективну реалізацію комунікативних намірів мовців можна оцінювати якість і суспільства, і мовної освіти в ньому, і виконання мовною освітою суспільної функції як основної. С. Єрмоленко справедливо зазначає: «Усі суспільні функції є ніби похідними від основної суспільної функції – освітньої, через яку здійснюється формування державницького світогляду громадян України» [1, с. 105]; «Енергія від особистості до спільноти і навпаки – від спільноти до особистості рухається зустрічними потоками. Ці потоки визначають єдність людини і суспільства. Мова відіграє при цьому найактивнішу роль» [1, с. 106].

Актуальним питанням рідномовної й багатомовної освіти присвячено наукові заходи – конференції, семінари, зокрема вебінари «Рідномовна і багатомовна освіта у контексті сталого розвитку суспільства», організовані провідними науковими

установами й закладами вищої освіти України. Філологи, педагоги і лінгводидакти розробляють концепції, програми навчання мови в різних закладах освіти з метою вдосконалення загалом системи освіти та її важливого складника – мовної освіти, яка б відповідала вимогам сьогодення. Учені обґрунтовують важливість запровадження україноцентризму в освіті, необхідність удосконалення методичних прийомів і засобів навчання саме української мови, яка й донині потребує захисту й збереження, та способів самореалізації й самоосвіти засобами української мови в Україні.

Мовна освіта є об'єктом професійної діяльності й дослідницької роботи українського словесника – учителя / викладача, дослідника. Мовну освіту в широкому розумінні визначають як цілеспрямований практичний процес навчання мови – рідної й іноземної, а результатом і цінністю мовної освіти в методиці є програмовий результат – сформованість компетентностей здобувачів освіти. Мовна освіта людини супроводжує її завжди, протягом життя, а не тільки під час навчання в закладі освіти.

Методична наука є теоретичною й практичною основою мовної освіти; сучасні наукові дослідження й практика переконують у тому, що мову опанувати по-старому (тільки структура, тільки функції мовних одиниць тощо) не можна. Концепція НУШ визначає, що традиційна для минулого століття технологія трансляції знань від учителя до учнів без формування вмінь активно застосовувати отримані знання на сучасному етапі розвитку людства є недостатньою. Уміння учнів користуватися здобутими знаннями в реальних життєвих ситуаціях сприяє реалізації їхніх особистісних якостей, визначає успішну навчальну, а надалі й професійну діяльність. Знання та вміння у взаємозв'язку з цінностями людини слугують основою для формування життєвих компетентностей [3]. У процесі мовної освіти відповідно до компетентнісного підходу, інтеграції предметної (мовної) й ключових компетентностей, зокрема соціальних компетентностей учні набувають сукупність знань, умінь, навичок, суджень, переконань, що дозволяють ефективно взаємодіяти з іншими людьми, працювати в команді, брати

активну участь у суспільному житті. Соціальні компетентності для учнів є важливим чинником успішної інтеграції в суспільство й засобом особистісного становлення. Мовна освіта – це процес навчання, опанування здобувачами освіти мовними й мовленнєвими компетентностями, удосконалення цих компетентностей протягом життя, а також це й набутий результат, практичне володіння мовою, сформованість у людині мовної особистості. Вивчаючи будь-яку мову, людина формує в собі окрему мовну особистість, а відомий вислів Гете «Скільки мов ти знаєш, стільки разів ти людина» це ілюструє.

Отже, мовна освіта розвивається одночасно з розвитком суспільства, відображає всі суспільні зміни, тому методика навчання мови в різних закладах освіти залежна від суспільного життя, від реформ, інновацій, а не тільки від лінгвістичних засад. Методичний інструментарій у мовній освіті, окрім традиційних методів, прийомів і засобів колективного і групового навчання, набуває змін, спрямованих на здійснення самоорганізації й самоосвіти особистості в мовному й мовленнєвому розвитку, чому сприяє діалогізація мовної освіти. Поширеними у зв'язку з цим стали інформаційно-комунікаційні засоби навчання мови в освітніх закладах і під час самостійного навчання протягом життя. Проблема мовної освіти в сучасних реаліях передбачає проведення ґрунтовних досліджень, експериментальної роботи, спрямованої на визначення ефективних методів і технологій опанування української мови як важливого засобу ідентифікації особистості в суспільстві й державотворчого чинника.

Література

1. **Єрмоленко С.** Мова і українознавчий світогляд: монографія. Київ : НДІУ, 2007. 444 с.
2. **Короткова Ю. М.** Основні підходи до визначення поняття «мовна освіта» у вітчизняній та зарубіжній науці. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2018. № 44. С. 55 – 65. URL: doi.org/10.5281/zenodo.1410229 (дата звернення: 12.10.2024).
3. **Нова українська школа.** Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 12.10.2024).
4. **Словник-**

ДОВІДНИК з української лінгводидактики: навч. посіб. /
за ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2015. 320 с.

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ СТУДІЇ: ТРАДИЦІЇ, ДИСКУСІЇ, ІННОВАЦІЇ

А. С. Валин

(Кремінський ліцей № 5 Кремінської міської ради
Луганської області, секція «Кримськотатарська
гуманітаристика» КЗ «ЛОМАНУМ»)

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЄКТ «КРИМСЬКИЙ ІНЖИР»

Сучасна кримськотатарська література, написана кримськотатарською мовою, яка є тюрською та передана латиницею, зі своїми національними особливостями й історією, що формувалася століттями, є частиною українського літературного процесу. Тому низка митців, зокрема очільник «Інституту кримськотатарської мови» Мустафа Аметов, радить починати знайомитися із нею з антологій «Кримський інжир», яких до 2024 року вийшло вже п'ять.

Останній часом актуалізується низка проєктів, серед яких – «*Кримський інжир / Qırım inciri*» – «голос сучасного інтелектуального Криму в українському літературному контексті й потужна платформа для розвитку та поширення кримськотатарської мови та літератури». Це щорічний літературний конкурс, який кожного разу пов'язаний із новим національним символом для поетів і прозаїків кримськотатарською мовою, що, зокрема, відроджує жанр літератури з-за ґрат. Проведено вже п'ять конкурсів, на сьогодні видано чотири антології, у яких представлено найкращі твори та взаємні переклади переможців і переможниць.

До складу журі конкурсу входить засновник проєкту Алім Алієв, письменниця, літературна менеджерка Анастасія Левкова, письменник Андрій Курков, літературознавиця Джеміле Сулейманова, поетка-перекладачка Катерина Калитко, поетка і перекладачка Майє Сафет, головний редактор газети «Къырым», Бекір Мамутов, поет Іван Андрусяк.

Співупорядниця «Кримського інжиру» та авторка переможного бестселера «За Перекопом є земля» Анастасія Левкова так характеризує українську традицію написання «кримських» текстів: «Це доволі слизька стежка, але я розумію,

що це неминуче: велику кількість текстів, об'єднаних однією темою, ставитимуть в один ряд, будуть досліджувати й читати разом. Уже відбувся п'ятий літературний конкурс «Кримський інжир / Qırım incisi», до якого я безпосередньо долучена як співзасновниця й кураторка – і гадаю, що всі ми – і я, і автори «Кримського інжиру», і ті «материкові» українські письменники, що працюють із темою Криму зараз, – ми творимо традицію писання Криму зсередини. Причому «некорінна», некримськотатарська лінія тут не менш важлива. Так, ми маємо кримські тексти М. Коцюбинського, Лесі Українки, М. Зерова, В. Домонтовича, П. Тичини, М. Рильського та інших, більшість із яких написані ззовні, з перспективи екзотизування, деякі зсередини, – але однаково цих текстів в українській літературі небагато».

П'ятий конкурс поетів, прозаїків та перекладачів «Кримський інжир/Qırım incisi» на сьогодні підбив підсумки та оголосив переможців, зазначивши, що їх було найбільше за роки існування. Засновник літературного проєкту Алім Алієв зауважує, що частина авторів «Кримського Інжиру» пише під псевдонімами, проте проєкт стає «майданчиком для творчості сотень талантів». За словами Аліма Алієва, у деяких категоріях цього разу журі обрано більше 3-х фіналістів. До того ж, цього року додається нова категорія – есеїстика про Крим.

Після кожного конкурсного року видаються антології, які Алім Алієв характеризує так: «Специфіка наших антологій у тому, що в нас є перекладені тексти, які були фіналістами, з української на кримськотатарську і навпаки. І в нас є оригінальні тексти як українською, так і кримськотатарською мовами. Тобто не всі тексти, надруковані кримськотатарською, мають переклад українською мовою і навпаки. І це стимулює розвиток».

Цього року на конкурс подано 268 робіт, серед яких 31 переклад, 20 есеїв, найбільше – поезії, із 237 творів українською – 198, кримськотатарською – 39. Конкурсні роботи надійшли з усіх регіонів України, а також з інших країн, як-от: Польщі, Німеччини, Казахстану, Латвії, Італії, Великої Британії, Туреччини.

Перемогу в різних номінаціях здобувають: *Проза українською мовою*: Джан Гуль «Dağ çayı. Гірський чай»; *Проза кримськотатарською мовою*: Mustafa Kiyik «Bosağada beklerken»; *Поезія українською мовою*: Ада Єлагіна, добірка віршів «дай мені не прийти»; *Поезія кримськотатарською мовою*: Muhtar Muhtarov «Tinçliq uoq»; *Дитяча література*: Аліє Кендже-Алі, добірка віршів; *Переклад з української на кримськотатарську*: Лейлек, Мамуре Чабанова, переклад твору Богдана Лепкого «З-під Полтави до Бендер»; *Переклад із кримськотатарської на українську*: Мустафа Османов, переклад твору Османа Османова «Зынджырлы медресенинь соньки баш мудерриси» («Останній баш-мудеріс Зинджирли медресе»); *Есеїстика про Крим*: Ділявер Зінедінов «Къырым, ве Къырымнынъ энъ аджайип адамларнынъ бириси акъкъында». У спеціальній номінації «Слова свободи» перемогає правозахисниця і дружина політв'язня Сейрана Салієва Муміне Салієва, а спеціальну нагороду «За внесок у розвиток кримськотатарської літератури» вручено кримськотатарському поету Певату Зеті.

Отже, проект із заглиблення та взаємопроникнення в культури двох народів, який має історичне та літературне значення, триває, розвивається та закладає підвалини майбутнього.

Література

1. **Алієв А.** Є, з чого вибирати. URL : <https://ukr.radio/news.html?newsID=104466>
2. **Кримський інжир.** URL: https://www.facebook.com/story.php?story_fbid
3. **Левкова А.** URL: https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=350836917705745&id=100083383176401&rdid=ZhvyGSHfQu1lar3T
4. **Савчук А.** Мустафа Аметов: Кримськотатарська література – це спроба зберегти кримськотатарську мову для нащадків. URL : <https://chytomo.com/mustafa-ametov-krymskotatarska-literatura-tse-sproba-zberehty-movu-dlia-nashchadkiv/?fbclid=IwY2xjawFNR3dleHRuA2FlbQIxMQABHSDCefGG1hTF3rWIPmmp5vK3f->

М. Б. Козлова

(Кремінський ліцей № 5 Кремінської міської ради
Луганської області, секція «Українська література»
КЗ «ЛОМАНУМ»)

**АМБІВАЛЕНТНИЙ КОНЦЕПТ «СОНЦЕ» В НОВІТНІХ
ЗБІРКАХ ГАННИ ГАЙВОРОНСЬКОЇ «КЛЮЧІ ВІД СОНЦЯ»,
«ХОЧУ ДОДОМУ»**

С. Шуляк зауважує, що «сучасна лінгвопоетика характеризується посиленням уваги до питань семантичного переосмислення художнього слова, збагачення його змісту. Поетичний контекст забезпечує емоційно-образну трансформацію лексики, сприяє образному наповненню процесів словесних перетворень, набуттю словами додаткових смислових відтінків значень, формує оказіональні семи, створюючи стилістичні ефекти» [5, с. 372]. У такий спосіб поетичний контекст сприяє збагаченню змісту концепту через емоційно-образну трансформацію та смислове наповнення.

Метафоричні конструкції та персоніфікація є основними способами художньої образності Ганни Гайворонської. Концепт «сонце», відбиваючи національні особливості світогляду письменниці, передусім трактується як символ життя, який створює персоніфіковані образи та антропоморфізовані метафори.

Ганна Гайворонська створює низку яскравих метафор і уособлень у новітніх збірках «Ключі від Сонця» і «Хочу додому»: *«На таці сонця щастя промінь», «Сонця нап'юся зрання», «заплющило сонце око», «Ось крововилив сонця згас», «Коли знов сонце вихопить меча», «Що сивина від сонця не розтане», «У вашій музиці гарячі сонця дюни», «У коло сонця із розпеченої таці», «сонць блискучі медалі», «Сонця мерзлий п'ятак», «на таці сонця щастя промінь», нестандартних метафоризованих порівнянь: «На небі – сонця мокрого печать», вуста, як сонце, «сонце фелоном засяє», «сонця циферблат», «Неначе снігом сонце замело», «ми ж твої діти – соняхи-квіти»,*

епітетів – *сонячне коло, сонячний друг, сонячна людина, сонячна палітра, сонячний вітер, сонячні вітрила, сонячний овид, сонячне сплетіння, сонячний млинець (хліб), сонячний мирний день, радісна і сонячна весна, метонімія – сонця дюни, коло сонця* Світогляд письменниці глибоко просякнутий християнською філософією, тому з'являються такі символи: *«хай сягають Служби до самого сонця», «бо сонце Хресний хід свій не припинить», «сонце фелоном засяє».*

Сонце сприймається поеткою як амбівалентний символ: *навколо сонячно і темно; Сонце там чорне, на друзки побите, Кров'ю стікає над спаленим світом; Розтріскалось сонце від вогню; Краще вже плямою бути на сонці, ніж на вікні; мертве сонце пустелі; У білому мерзлому сонці.*

Відсутність сонця, зокрема затемнення сонця, – поганий знак ще з часів «Слова про похід Ігорів»: *Знову затемнення. Знову не бачу, Де мені йти; Заплющило сонце око – і згасла надія в повітрі.*

Останнім часом концепт «сонце» усвідомлюється як символ боротьби за нашу ПЕРЕМОГУ: *Сонце там чорне, на друзки побите, Кров'ю стікає над спаленим світом; Коли знов сонце вихопить меча; Не заховає нам сонце труна, І обірветься війна, як струна.*

Філософським роздумам Ганни Андріївни притаманні риторичні звертання та оклики: *Сонце! Я вдома. Я в Україні; Сонце! Ти будеш іще нам світити, Ми ж твої діти – соняхи-квіти; Сонце! Ти знаєш, що там, у полоні, Я набирав твоє світло в долоні. Ним лікував незагоєні рани. Сонце! Ну здрастуй! Ти знов встанеш рано. І переможною підеш ходою Над Україною. Над Кремінною. Й ми із тобою, і за тобою («Здрастуй, сонце!»); риторичні запитання: «Криниця сонця тиха й льодяна.// Чи й на тім світі буду знов одна?» («В житті цьому») [1, с. 158].*

Отже, функціонування концепту «сонце» в поезії Ганни Гайворонської відбувається через призму її ідіостилу, який відзначається символічністю й у якому традиційні персоніфікації є підґрунтям для авторського осмислення. Амбівалентний концепт тяжіє до позитивної емоційної оцінки в мисткині й побутує в символічних і метафоричних образах, притаманних

картині світу поетки, зокрема в паралелях сонце – щастя, життя, краса, Вища Сила, творчість, натхнення, світле начало, перемога, що мають витоки в українській фольклорній традиції.

Література

1. **Гайворонська Г.** Ключі від Сонця. Вінниця: ТВОРИ, 2022. 184 с.
2. **Кудріна М.** Амбівалентність фольклорного символу сонце в поезії Ганни Гайворонської. *Майбутній науковець – 2022*. К.: СНУ імені В. Даля. С. 114 – 115.
3. **Кудріна М.** Фольклорні витоки концепту «сонце» в збірці Ганни Гайворонської «Ключі від Сонця». *Слобожанська бесіда – 15. Лінгвістика тексту і вивчення української ментальності*. Вип. 15. Полтава. 2022. С. 132 – 133.
4. **Радченко В.** Концепт «сонце» в збірці Ганни Гайворонської «Ключі від Сонця» як ознак ідіостилю письменниці. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2024. № 1.
5. **Шуляк С.** Концепт *сонце* у поетичних ідеолектах Є. Гуцала та В. Симоненка. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. : Філологічні науки*. 2010. Вип. 89 (1). С. 370 – 374.

В. С. Красношанка

(ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»)

ОБРАЗ ВІЙНИ В РЕЦЕПЦІЇ СВІТЛАНИ ТАЛАН У РОМАНІ «ОГОЛЕНИЙ НЕРВ»

Проза як найбільш реалістичний рід літератури презентабельніше відображає різноманітність пошуків, думок, почуттів, ідеалів та естетики канонів художності. Проте, важливо зазначити, що серед сучасного художнього контенту рідко зустрінеш натуральність, оскільки у творчості багатьох сучасних письменників відсутня цілісність світовідчуття та глибина тлумачення світу, спровокованого абсурдністю існування людини в період глобалізації, інформаційної війни, різного роду гібридних подій, спрямованих на дезінформацію особистості загалом.

Світлана Талан, сучасна українська романістка з Сіверськодонецька, що зараз знаходиться під окупацією крани-агресорки на Луганщині, не оминає гострих соціальних проблем, відображаючи їх у своїх творах. У її епіці образна система представлена представниками інтелігенції, звичайними людьми, що дозволяє створити широку панораму суспільства. Письменниця вміло поєднує історичні факти з вигаданими персонажами, створюючи живі та реалістичні образи. Талан майстерно передає дух епохи, у якій відбуваються події творів, показує, як історичні катаклізми змінюють життя людей, формують їхній світогляд.

Метою пропонованої студії є вивчення авторської рецепції образу сучасної війни на матеріалі роману «Оголений нерв». Зацікавлення письменницею подіями останнього десятиліття, покладені в основу твору, свідчить про вихід авторських екзистенцій із сучасного геополітичного кризового стану в державі. Колись критики та літературознавці проаналізують відсоток автобіографічної основи твору, бо, за її словами, *«Першу книжку про події 2014 року у нашому Северодонецьку я почала писати ще навесні, тоді, коли поштові скриньки були забиті пропагандистською пресою, листівками, закликами прийти на “референдум”. Коли вже опинилася в окупованому місті, то занотовувала все, що чула та бачила, писала про те, що відчуваю. Северодонецьк звільнили і я привела всі записи до ладу, написавши роман «Оголений нерв», в якому у кожного героя є прототипи, щоправда, у художньому замислі я поєднала навіть тих, хто в реальному житті не були знайомі»* [2].

У романі «Оголений нерв» Світлани Талан мова йде про трагічні події 2014 року, що відбувалися в місті Северодонецьку на Луганщині. Письменниця була безпосереднім свідком описуваних подій і пережила окупацію. У творі подається хроніка окупації, окреслено стан українського суспільства, робиться спроба визначити причини війни. Роман презентує характеристику українського суспільства, представники якого живуть на Донбасі, на особистісному, родинному й соціальному рівнях. *«Завдання автора – історичного романіста – розкрити історичну реальність (а не*

вигадувати нереальні події та дії), показати суспільний розвиток, логіку і психологію її існування. І тоді історія ввійде у свідомість людини, будитиме розум, тривожитиме серце і виведе на стежки пошуку правдивих дій і необхідних вчинків. Тоді історичний роман принесе свій незабутній урок суспільству – більший, глибший, емоційніший, аніж сухий науковий виклад наукового дослідження чи навіть найдоступнішого підручника» [1, с. 115].

Роман побудовано на двох сюжетних лініях: життя Анастасії Агафонової (у дівочтві Бидлоти) та її родини й події в Україні навесні-влітку 2014 року, зокрема окупація й визволення Сіверськодонецька. Події у творі подаються крізь призму бачення Насті. Героїня болісно сприймає безлад у країні. Вона переконана, що влада Януковича та його прибічників є злочинною, тому підтримує сина Геннадія, який відстоює справедливість на Майдані: *«Батько був категорично проти, бо вважав, що Майдан не зможе зламати міцну, спресовану роками структуру влади... Це як голими руками переламати кістяк велетня», – сказав тоді батько. А мама вірила. Вона вважала, що доля країни не може вирішуватися однією людиною при владі. Народ, кожна людина повинні вирішувати її долю, і не можна пасивно сидіти і чекати, що зміни на краще відбудуться самі по собі» [3, с. 39].*

На жаль, у родині жінка не знаходить підтримки: свекруха живе радянським минулим і відвідує проросійські мітинги, донька Іванна під впливом російських ЗМІ вступає до лав армії Новоросії, а чоловік віддаляється, звинувачуючи її в розколі родини. Ситуація загострюється ще й проблемами з матір'ю та сестрою Ніною, найближчою подругою Алісою. Жінка намагається зрозуміти, що сталося з людьми: *«Настя ще раз переглянула запис мітингу, порахувала прапори: по одному український, прапор міста, КПУ, «Союзу росіян Донбасу» – і вісім прапорів Росії. «Невже так можна не любити свою країну? – думала Настя, завмерши перед монітором. – Де поділася гордість українців, які захоплено кричать «Расія!» Вона завжди вважала місця пасивними та спокійними, їх основним*

принципом був «...моя хата скраю», а тут наче греблю прорвало, тільки вода пішла не у своє русло» [3, с. 33].

Читач разом із героїнею стає свідком поступової деморалізації людей, стежачи за подіями на вулицях міста: організованими владою й профінансованими Партією Регіонів і КПУ мітингами, переслідуванням українських патріотів, звирячим побиттям учасників флешмобу «З Україною в серці». Аби зрозуміти, що відбувається, Настя спостерігає за проросійським мітингом: «Емоції в натовпі аж зашкалили! Знову кричали свої гасла й аплодували. Насті на мить здалося, що вона не на українській землі, а десь у пеклі, де люди здуріли й не знають, що творять. Розум не міг осягнути, чому ті українці, які стоять тут, на своїй батьківщині, аж запищали, коли почули від отця Трохима на додаток: «Будь проклят українець и блажен россиянин!» [3, с. 83].

Поступово жінка усвідомлює, що суспільство захворіло, і вона навіть визначає хворобу – сепаратизм: «Розумієш, Ніку, – сказала Настя, – вірус сепаратизму почав швидко інфікувати місто, яке я люблю, влада не вживала профілактичних заходів, тож я вирішила допомогти у лікуванні. Виявилось, що вірус уже поширився на багатьох. Інфекція може з часом зникнути сама по собі, але залишається ризик її передачі. Одужання рано чи пізно настане, але вірус може дати ускладнення на інші органи, тоді лікування буде довгим та затяжним» [3, с. 124 – 125]. Саме у стані масового психозу перебувають мешканці міста, підтримуючи проросійський референдум, вигукуючи проросійські гасла, запльовуючи вишиванки, розриваючи на шматки український прапор, вітаючи окупаційні війська: «Суперечки всюди: вдома, на робочих місцях, в міському транспорті, на базарі, у дворах, на кухнях. Люди чують лише самих себе і стали глухі до інших» [3, с. 101].

Дехто, як Валерій, зайняли очікувальну позицію: «Ти можеш мати свою думку – це твоє право, свої погляди та переконання. Але я прошу тебе: не загострюй кути, якщо вони й так гострі. Не потрібно нав'язувати свої переконання іншим – вони теж мають право на свої погляди, на свою думку, можливо, хибні, але свої. Ти ж бачиш, як зростає напруження у людських

відносинах, одні кричать: «Почуйте Донбас!», інші волають: «Дослухайтеся Києва!» Не потрібно протиставляти схід та захід. Ну відшумів Майдан, загинули діти, батьки, чоловіки – досить! Незабаром все стихне й час розставить усе по місцях, а своїми доказами ти не зміниш думки ні майданівців, ні антимайданівців, бо кожен уже визначився. Тож не краще помовчати, ніж розсваритися з усіма, з ким можна?» [3, с. 89].

За мовчазної підтримки місцевої влади починається переслідування інакомислячих. У робітничих колективах створюється важка моральна атмосфера: *«Не можна нічого сказати – одразу звільнять з роботи. Доводиться відходити подалі, щоб не чути такі розмови. Мовчати, коли хочеться кричати до хрипоті, до втрати голосу. Нічого не робити, коли хочеться підійти і вмазати з усієї сили в чийсь пику. Від цього вже й робота не в радість, вона стала випробуванням на міцність її нервової системи. Настя відчувала: це трохи – й одного разу не зможе опанувати себе і зірветься. Напруга зростала з кожним прожитим днем, і вона сама вже стала, як оголений нерв: тільки зачепи – одразу болісна реакція» [3, с. 172].* Державна політика, спрямована на розкол України на схід і захід, дала свої наслідки. Серед мешканців Донбасу поширювалась інформація про меншовартість західноукраїнського регіону, його існування за рахунок індустріальних районів. Навіть бажання відділитися пояснювалось спробою встановити справедливість: *«Он Майдан влаштували, адмінбудівлі зайняли, шини палили, стріляли – їм усе можна, а наші хлопці чому не мають на це права? Якщо у Києві западенці займають будівлі, то це називається революція, а якщо в Луганську зайняли приміщення СБУ, то одразу стали сепаратистами. Чому така несправедливість і нерівність?» [3, с. 207].* Інформація, яка поширювалась серед місцевого населення, спричинила розкол у суспільстві.

Важливою композиційною складовою роману є статті-дописи Насті до сумської обласної газети під псевдонімом Віра Северодонецька, у яких переосмислюються події, дається їх оцінка і вказується вихід з ситуації: *«Потрібно, щоб Київ прислав нам ліки у вигляді негайної зміни місцевої влади, заборони*

комуністичної партії, зміни правоохоронців за бездіяльність, люстрації суддів і прокуратури» [3, с. 160].

У романі простежується й зміна людьми своєї поведінки від агресивної до розгубленості: *«Невідомість породжувала страх, але й об'єднувала. Навіть сусіди, які раніше все життя ворогували за ввімкнену голосно музику чи не вчасно прибраний під'їзд, забули про сварки й охоче ділилися способами вижити»* [3, с. 348]; *«Люди зморені не так спекою, як пережитими роздумами. В очах – розгубленість, страх, розпач. Вони дивляться на світ очима покинутої напризволяще собаки, коли нема і краплини надії, лише сум, безнадія і біль»* [3, с. 350]. Світлана Талан розкриває через дописи-роздуми головної героїні стан мешканців окупованих територій: *«Зараз Донбас для всієї України – як болюча незагойна рана, а саме населення хворе. Хвору ногу можна відтяти, а можна спробувати підлікувати. Зараз, коли прийшла реальна загроза у вигляді блокпостів з озброєними людьми, коли чути вибухи, починається ломка, як після довгого приймання наркотиків, – ніхто не хоче війни»* [3, с. 364].

На перший погляд, після звільнення міста життя почало налагоджуватися: *«Війна скинула з облич людей маски, оголила їхні душі, зробила свій розподіл на добро і зло. Деякі мешканці зрозуміли, що самі покликали війну у свій край і, понюхавши смердючий сепаратизм, відчували, як тхне він беззаконням та анархією... Стало менше хворих на путінізм. Але ця хвороба, як і зомбування, лікується не одразу. Розум хворих вмикає самосвідомість, і зникає страх перед міфічним Бандерою і «кривавою київською хунтою», бо вже самі впевнилися: де з'являється російська преса – чекай провокацій або обстрілів»* [3, с. 430].

Отже, у романі «Оголений нерв» Світлани Талан при змалюванні образу війни презентовано характеристику українського суспільства, з якої стає очевидним вплив засобів масової інформації на свідомість переважної більшості громадян, що приводить їх до інфікування вірусом сепаратизму. Письменниця показала розшарування суспільства за переконаннями, проте акцентувала увагу на великій кількості

патріотів України серед мешканців Донбасу, які готові будувати нову країну. Авторка у творі піднімає також інші проблеми: влади і народу, виховання патріотичної молоді, формування образу ворога тощо, що стане наступним ракурсом для наших подальших досліджень творчості авторки в контексті доби.

Безперечно, заявлена індивідуально-авторська картина світу розчавленого війною сучасника виявляє типологічну схожість із творчістю письменників утраченого покоління зламу XIX – XX тисячоліть.

Література

1. **Іванченко Р. П.** Історична місія сучасного історичного роману (роздуми над проблемою). *Вісник Запорізьк. нац. ун-ту. Запоріжжя*, 2010. № 2. С. 111 – 117. 2. **Талан Світлана.** «Зараз у кожного українця має бути свій фронт». URL : <https://sd.ua/news/18398> (дата звернення: 25.09.2024). 3. **Талан Світлана.** «Оголений нерв», Харків : «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. 544 с.

А. Д. Сержанова

(Кремінський ліцей № 5 Кремінської міської ради
Луганської області, секція «Українська література»
КЗ «ЛОМАНУМ»)

ОБРАЗ УКРАЇНИ В РЕЦЕПЦІЇ ЗАРУБІЖНИХ ПИСЬМЕННИКІВ XIX СТОЛІТТЯ

Образ України наявний у творчості зарубіжних письменників XIX століття, зокрема англійця Джорджа Гордона Байрона, поляка Адама Міцкевича, француза Оноре де Бальзака, угорця Шандора Петефі . Перебування в нашій країні та її вплив на митців сприяє створенню низки літературних шедеврів.

Одним із перших образ України з'являється в поемі «Мазепа» в Джорджа Гордона Байрона: *Міста, і села, і поля... Неначе в ніч морозну світлу На небі метеор між зір, Так ми чекаємо простір... А на шляху ні міст, ні сіл – Крім степу, дикої країни У чорнім обводі лісів. Лише де-не-де зубчасті стіни Фортець, збудованих колись Проти татарської орди. Безлюдно, скільки не дивись! За рік проходило сюди Турецьке військо...* [2, с. 12].

Адам Міцкевич одержує дозвіл служити в Одеському Рішельєвському ліцеї та відправляється в подорож Україною, про яку згодом пише в поемі «Пан Тадеуш»: *Чи на Україні я ту липу упізнав, Що сотню панночок і сотню хлопців бравих Ховала в холодку при танцях і забавах, Як вечір пробивав блакитноводну Рось ?...* [1, с. 38]. Київ, Стеблів, Одеса, Крим, Харків – географія мандрів митця. Саме в Україні написано більшість його сонетів, балади «Воєвода», «Світязь», «Дозор», а після знайомства 1825 року в Харкові із Петром Гулаком-Артемовським створено баладу «Пані Твардовська» українською мовою.

З Одеси Адам Міцкевич прямує до Криму, який оспівують 18 поезій збірки «Кримські сонети»: *Пливу на обшири сухого океану. Як човен, мій візок в зеленій гуцині Минає острови у хвилях запаєні, Що ними бур'яни підносяться багряно. Вже морок падає. Ні шляху, ні кургана... Шукаю провідних зірок у вишині. Он хмарка лиснула, он золоті вогні: То світиться Дністро, то лампа Акермана* («Аккерманські степи») [1, с. 40].

На Волині поет створює баладу «Світязь»: *В пуці дрімучій розкинулись води – Ясна і чиста рівнина, Пуца їх тінню густою обводить, Озеро – ніби крижина. А як нічною пройдеш порою – танеш, затримавши подих: Зорі побачиш вгорі й під собою, Місяць у небі і в водах* [2, с. 44].

Творчість Адама Міцкевича має вплив на Т. Шевченка, Лесю Українку, М. Коцюбинського, І. Франка. Українською його твори перекладають П. Гулак-Артемовський, Л. Боровиковський, П. Тичина, М. Бажан, М. Рильський [4, с. 22].

Оноре де Бальзак у 1832 році отримує листа з Одеси за підписом «Іноземка» з приводу його роману «Тридцятирічна жінка». Авторкою виявляється Евеліна Ганська, власниця маєтку у Верхівні, поблизу Бердичева. Письменник починає листуватися із жінкою, зустрічатися, закохується в неї. Приїхавши у Верхівню, Оноре де Бальзак так описує своє враження про село: *Я побачив малий Лувр, грецьку святиню, позолочену призахідним сонцем, що височіла над долиною, третьою долиною по дорозі від кордону»* [5, с. 72]. В Україні письменника надихають на творчість побачені пейзажі: «Добрідень, люди! От і проніс я немеркнучий вогонь над Верхівнею, – я тут вогнем

усине небо ріс... » і сприяють написанню «Листів із Києва», драми «Мачуха», повісті «Зворотний бік сучасної історії». Тому називав нашу землю «прекрасним краєм, мешканці якої самі не знають, серед якої краси живуть» [5, с. 72]. До того ж, письменник високо оцінює й самих українців: «Україна – безмежне поле, царство хліба на благодатному чорноземі, який не треба удобрювати, а лише – засівати. Такі ж привітні, щедрі, як земля, хлібороби» [5, с. 72].

Угорський поет Шандор Петефі 1847 року відвідує Мукачівський замок Паланок, який надихає його на кілька сумних віршів, оскільки в ті часи це була в'язниця для вільних людей: *Тут у давні дні Ілона Зріні Стяг червоний волі підняла, А тепер вязницею героїв Став притулок вільного орла. Тільки брязк важких кайданів чути Та глуха підводиться стіна, Сміливо пішов би я на плаху, А тюрма тюрма мені страшна* («Мункаський замок») [3].

Інтерес до України Джорджа Гордона Байрона, Адама Міцкевича, Оноре де Бальзака, Шандора Петефі надихає їх на творче осмислення й усвідомлення побаченого й пропонує читачеві створений ними образ України в рецепції зарубіжних письменників.

Література

1. **Матвійшин В.** Адам Міцкевич і літературний процес. *Український літературний європеїзм*: монографія. К., 2009. С. 36 – 46. 2. **Волинець І.** «Пригорнись душею до України»: літ. композиція «Наша країна у творчості зарубіжних письменників». *Всесвітня літ. в навч. закладах України*. 2007. № 1. С. 10 – 12. 3. **Ворошилов О.** Закарпатські сліди Шандора Петефі. *Дзеркало тижня*. 2008. 5 квіт. С. 13. 4. **Грицишин І.** Зарубіжні письменники і Україна. Тернопіль. 2015. 163 с. 5. **Дениско Н.** Прометей і Північна Зірка. Оноре де Бальзак і Україна: літературна вітальня. *Всесвітня літ. в сучасній школі*. 2013. № 11 – 12. С. 69 – 74.

Т. О. Уманська

(ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»)

**АВТОРСЬКІ НАРАТОЛОГІЧНІ ДОМІНАНТИ ПРОЗИ
ГАЛИНИ ПАГУТЯК, МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ,
ГАЛИНИ ТАРАСЮК**

Мета розробки – дослідити наратологічні домінанти філософської прози початку ХХІ в дискурсі Галини Пагутяк, Мирослава Дочинця, Галини Тарасюк, які докладно представлені в розділі колективної монографії [2].

Новітня філософська проза, яка має витоки в бароковому і просвітницькому дискурсі ХVІІІ століття й акумулює надбання інтелектуальної літератури ХХ століття, актуалізується в українській літературі на початку ХХІ творчим доробком низки письменників і письменниць, зокрема Галини Пагутяк, Мирослава Дочинця, Галини Тарасюк.

Філософські, зокрема екзистенційні, проблеми в новітній світовій і українській літературі беруть початок із осмислення ідей філософів Н. Аббаньяно, С. де Бовуар, Ж. Бодріяра, М. Бубера, А. Камю, С. К'єркегора, Ю. Крістєвої, Е. Левінаса, Г. Марселя, Ф. Ніцше, Ж.-П. Сартра, П. Тілліха, М. Хайдеггера, К. Ясперса тощо, психоаналітиків Е. Левінаса, В. Франкла, З. Фройда, Е. Фромма, К.-Г. Юнга, а також кордоцентризму Г. Сковороди та П. Юркевича.

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття актуалізується українська філософська проза, представлена низкою авторів і авторок, зокрема Галиною Пагутяк, Галиною Тарасюк і Мирославом Дочинцем. Серед наративних домінант особливого поширення набуває міфологічність і параболізм, тому жанровий різновид притчі або її елементи стають частотною структуро- й сенсовірною ознакою.

Саме поняття «філософська проза» потребує уточнення. Так, у «Літературознавчому словнику-довіднику» цей термін осмислюється як «епічний твір, у якому безпосередньо викладається світоглядна або етична позиція автора» [1], а в «Літературному словнику-довіднику» і «Словнику

літературознавчих термінів» - як одночасне синтетичне утілення ідеї й художнє осмислення на рівні філософських узагальнень.

Початок ХХІ ст. стає часом притчевих постмодерних пошуків Мирослава Дочинця, наративною особливістю творчості якого є повчання через розповідь, створює низку оригінальних творів. зокрема філософську збірку прозових мініатюр «Єдин» 2019 р., які сам автор називає сповіддю та притчею серця. Інтерпретація біблійної філософії через діалог із нею є провідною світоглядною засадою письменника. Притчевість, асоціативність, параболічність, полісемантичність, двоплановість як ознаки філософічності та інтелектуалізації сприяють універсальному рівню рецепції твору для усвідомлення його концепції, що має витoki у фольклорі, християнській традиції, настановах Григорія Сковороди. Центральним стає й образ головного героя-мудреця (романи-притчі «Вічник» і «Світован», збірки настанов «Многіі літа. Благіі літа», твори малих жанрів).

Сучасний український письменник, публіцист, видавець і блогер Мирослав Дочинець, «новий Сковорода», «український Паоло Коельо», «закарпатський Сократ», лауреат трьох міжнародних літературних премій, Національної премії імені Тараса Шевченка 2014 року за роман «Вічник», найплідніший автор-чоловік, що «розмовляє авторизмами», володар думок читачів, є помітним творцем новітнього літературного дискурсу зі своїм неповторним світоглядом і авторським ідіостилем. Новатор-експериментатор, митець створює своє літературне поле, просякнуте особливою філософічністю, притчевістю, метафоризацією, яке потребує розкодування та осмислення.

Ідіостиль Галини Пагутяк (Галина Москалець), на який відчутний вплив східної та західної філософії, зокрема К. Кастанеди, ґрунтується на казкових і барокових мотивах, трансформує власну свідомість авторки, що є інтуїтивно архетипною екзистенцією, як свідомість, що вписана у твір. На думку М. Хопта, через призму екзистенційної рефлексії письменниці створює постмодерну неоміфологічну філософський прозу (збірка «Господар», новели «Потрапити в сад», «Гірчичне зерно», «Записки Білого Пташка», діалогія

«Королівство» та «Книгоноші з Королівства», «Магнат», «Сни Юлії і Германа», «Захід сонця в Урожі», «Зачаровані музиканти», романи «Писар Східних Воріт Притулку», «Писар Західних Воріт Притулку», «Урізька готика», «Біограф Леонтовича», «Слуга з Добромиля»).

Екзистенційна, містична, неоготична, неоміфологічна філософська проза Галини Пагутяк постмодерної доби художньо переосмислює проблеми буття, філософії життя та смерті, інколи зображуючи межовий стан героїв. Філософічність виявляється в трансформації ідей Григорія Сковороди, авторській міфологічній інтерпретації екзистенційних проблем. Удосконалюючи власні нарративні стратегії письма, серед яких герметизм, пролепис, використання онейротопів, параболічність і притчевість, засоби створення заголовкових комплексів, письменниця створює свій неповторний неоміфологічний філософський ідіостиль.

Галина Тарасюк, яку називають «головою українського прозового матриархату», розробляє жанр створеного нею «маленького роману» і є авангардом сучасної постмодерної української прози, на яку переходить на початку 90-х років. На сьогодні письменниця – член Національної Спілки письменників України, Національної спілки журналістів України, Асоціації українських письменників, лауреат багатьох міжнародних літературних премій, зокрема ім. Г. Сковороди, ім. Олеса Гончара, ім. В. Сосюри, ім. С. Воробкевича, кавалер Ордена княгині Ольги, заслужений працівник культури України. Із її доробком знайомі читачі Італії, Австрії, Румунії, Латвії, Естонії, Туркменії, Польщі, Словаччини, Молдови. Серед її книг – «Дама останнього лицаря», «Між пеклом і раєм», «Жіночі романи», «Янгол з України», «Храм на болоті», «Мій третій і останній шлюб», «Новели», «Короткий танець на Віденському балу», «Ковчег для метеликів», «Цінь Хуань Гонь», «Гаспид і Маргарита» тощо. Письменниця творить яскраву філософську феміністичну прозу, творчо акумулюючи художньо-естетичні традиції В. Винниченка, О. Кобилянської, М. Коцюбинського, В. Стефаника.

Соціально-філософські притчеві твори Галини Тарасюк, демонструючи концепцію авторефлексивного постмодерного твору, акцентують увагу на поліваріативному пошуку відповідей на «вічні» питання, збереженні моральних цінностей у сучасному світі, художньо досліджують проблему існування людини в «контексті сучасного життя». Притчевість є системоутвірною для її прозового доробку, маючи такі ознаки, як біблійність на ґрунті національної міфології, тобто «українізація». Інтерпретація християнського релігійного дискурсу є філософським міркуванням Г. Тарасюк над загальнолюдськими проблемами буття, причому загальнолюдські ідеї осучаснені через національне осмислення. Гротескний катарсис допомагає всебічно висвітлити проблеми апокаліптичності буття, фальшивих цінностей і окреслити шляхи відродження людського в людині.

Отже, філософічність прози кінця ХХ – початку ХХІ століття виявляється через постмодерне художнє осмислення філософських проблем буття, схильність персонажів і оповідача до глибоких роздумів, рушієм сюжету стають розвиток і протиборство ідей, що представляє жанр притчі (Мирослав Дочинець, Галина Пагутяк, Галина Тарасюк), неоміфологічний філософський роман (Галина Пагутяк), «маленький» філософський роман (Галина Тарасюк), філософські новели й романи (Галина Пагутяк, Мирослав Дочинець, Галина Тарасюк), а провідним художніми прийомом і лейтмотивом стає діалог із традицією та філософськими, релігійними, етичними концепціями.

Література

1. **Літературознавчий словник-довідник.** К. : Академія. 2007. 751 с. 2. **Уманська Т.** Наратив філософського прозового дискурсу початку ХХІ століття (на прикладі творчості Мирослава Дочинця, Галини Пагутяк, Галини Тарасюк). *New development horizons of philological science : Scientific monograph.* Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. С. 346 – 381.

О. В. Шарагіна

(Таврійський національний університет
імені В. І. Вернадського)

**ХУДОЖНЯ ОБРАЗНІСТЬ У ПОЕМІ ІВАНА ДРАЧА
«ЧОРНОБИЛЬСЬКА МАДОННА»**

Тема Чорнобильської катастрофи в літературних текстах як глобальне художнє осмислення репрезентувалася тільки через рік після подій, оскільки у радянські часи такі трагедії «дозволялось» відкрито обговорювати з тривалою затримкою у часі. М. Онікієнко стверджує, що «в сучасному літературно-критичному дискурсі з Чорнобилем пов'язують формування нової свідомості та нової української літератури – апокаліптичної, реально трагічної (модерної) та післяапокаліптичної, між грою і апокаліписом, на межі між високою та масовою культурою (постмодерної)» [4, с. 134]. В літературному просторі почали з'являтися тексти, в яких у прихованій та відкритій формі засуджувався згубний вплив людини на довкілля.

Через два роки після катастрофи Іван Драч написав художньо метафоричний, оригінальний, присвячений екологічній катастрофі, твір «Чорнобильська мадонна», який у 1988 році був опублікований у журналі «Вітчизна», а пізніше доданий у поетичну збірку автора «Храм сонця». Ця поема серед літературних творів др. пол. ХХ ст. вирізняється бажанням І. Драча максимально зобразити катастрофу крізь людське горе та понівечені долі, внаслідок чого автор майстерно вводить у текст вишукані метафори, які потребують скрупульозного декодування.

За жанром «Чорнобильська мадонна» – це ліро-епічна поема, а структурно – поема-фреска (або поема-мозаїка). Твір будується з окремих різножанрових і різнопланових розділів, що поєднуються наскрізною проблемою – катастрофою, її причинами та винними. І. Григоренко вважає, що «при цьому автор не вдається до опису самого вибуху, а прагне висвітлити наслідки події крізь призму материнського горя» [1, с. 35]: *«Не вмiла ж Мати шанувати, / Не всi ж вiнки приберегла / Для кучерявого чола...»* [2, с. 36].

Поема має композиційне обрамлення: починається й завершується словами з народного епосу та з «Марії» Т. Шевченка: *«Все упованіє моє / На тебе, мій пресвітлий раю, / На милосердіє твоє, / Все упованіє моє / На тебе, мати, возлагаю, / Святая сило всіх святих, / Пренепорочная, благая!»* [2, с. 12]. Як Кобзар сподівався на покров на Божої Матері, так І. Драч вбачає відродження України у жіночому образі – покладає «надії на збереження роду на матір, Мадонну» [4, с. 138].

На початку твору Іван Драч сумнівається, чи зможе він висвітлити таку глобальну тему, чи знайде слова, які б повною мірою зобразили людський біль: *«Немає в мене слів... Розстріляні до слова. / Мовчання тяжко душу залива...»* [2, с. 15]. Концепт мовчання поглиблює внутрішню спустошеність ліричного героя, емоційного забарвлення надає персоніфікація, яка підкреслює сутність слова як повноцінного комуніканта в тогочасному суспільстві.

У частині поеми під назвою «Соловей-розбійник» стає зрозумілим, що Мати страждає не тільки через втрату дитини, а ще й через те, що *«станція і атом»* – винахід її сина: *«– Зробимо, мамо, тут станцію чисту, / Місто зведем, де полин та буркун»* [2, с. 27]. Усвідомлення причетності рідної людини до екологічної катастрофи поглиблює трагізм всієї ситуації, з'являється інтертекстуальний зв'язок із «м'ятежним» сином М. Хвильового.

Проте у Прип'яті залишився лише Соловей-розбійник, який *«свистить, як проклятий»*. Це свист дозиметрів, що реагують на радіацію: *«В Прип'яті порожній Соловей-Розбійник, / Як вибійник ночі, сам-один живе [...]. / Його ловить армія й лисі академіки, / І японські роботи і япономать, / Всі стратеги й тактики у вогні полеміки / В саркофаг намірились Солов'я ввіймать»* [2, с. 28]. Масштаби катастрофи величезні та для виправлення її наслідків повинні долучитись як вітчизняні фахівці, так й іноземні. Боротьба з радіацією – спільна справа провідних країн світу.

Ліричний герой втікає від чорнобильської біди, втіленої в образі вогненного хреста. Син горить в епіцентрі катастрофи:

«Той огнений хрест, а на ньому і в нім / Палає мій син у кільці вогнянім, / Бо атомні цвяхи засаджені в руки, / Бо губи горять од пекельної муки» [2, с. 32]. Іван Драч звертається до біблійних образів, осмислюючи екологічну трагедію крізь розп'яття людського Сина за людські гріхи.

Поет відчуває народне горе, як власне, адже серед пожежників був і його син Максим. В інтерв'ю для LB.ua митець розповів: «Я ніколи не задумувався над можливістю вибуху. І коли сталася аварія, я сприйняв це як свою вину за оспівування. Мій син, будучи студентом, отримав променеvu хворобу, працюючи на ЧАЕС. І тому цей біль, Чорнобильський біль, спонукав мене до написання поеми» [3].

І. Драч використовує не лише біблійні образи Матері та Сина. У «Чорнобильській Мадонні» згадується реальний суд над шістьма особами, що були причетні до екологічної катастрофи: *«Ні! Ти зорши на нас із висоти, / Длань керівну над нами розпростерши./ Так, ти вгадав, знак Виродження – Ти, / А не Відродження, такий підлотний вирід... / Історії підземної кроти / Тебе знайдуть і вкажуть точно – Ірод»* [2, с. 39]. Поет порівнює державних ієрархів та «чиновників у науці» із біблійним царем Іродом, а найбільшим зрадником вважає керівництво держави.

Щоб підсилити драматизм художнього зображення, поет згадує атомну трагедію у Хіросімі та Нагасакі. Як там на каменях залишались відбиті силуети згорілих людей, так і у частині «Солдатська Мадонна» хлопці щоранку у лісі на піску знаходять сліди босих жіночих ніг: *«Та щоранку ми бачимо, / Як вночі тут хтось босий ступа. / На пісочку неторканому / Якась боса жіноча стопа»* [2, с. 17]. Зіставляючи дві світові трагедії, Іван Драч зображує гірку долю звичайних людей, які впродовж років вмирають від атомних наслідків. Тільки Чорнобильська Мадонна – Мати Божа, Мати-Батьківщина – *«несе цю планету, це хворе дитя»* [2, с. 57].

У пролозі автор відчуває, що це не він пише вірші, а ніби хтось водить пером за нього. Цим кимось є безсмертна Мадонна, бо саме *«вона приходить і робить з тебе перо»* [2, с. 13].

Отже, Іван Драч вдається до різноаспектних символічних фольклорних та релігійних образів (Мадонна, Матір, Соловей-розбійник, Син, сліди на піску), щоб глибоко репрезентувати весь драматизм Чорнобильської трагедії. Таким чином поет підкреслює ще одну трагічну сторінку в історії українського народу, написану некомпетентною провладною верхівкою.

Література

1. **Григоренко І.** Концепти вини та винного у Чорнобильській катастрофі в українському мистецькому наративі пізньорадянського періоду (на матеріалі поем І. Драча та Б. Олійника). *Гуманітарний корпус: збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, історії, психології та педагогіки*. 2020. Т. 3. Вип. 33. С. 34 – 37.
2. **Драч І. Ф.** Храм сонця : Вірші. Київ : Радянський письменник, 1988. 125 с.
3. **Драч Іван:** Щастя жити на планеті однодумців. *LB.ua*. URL: https://lb.ua/society/2009/11/22/14759_ivan_drach_shchastya_zhiti_planeti.html (дата звернення 12.10.2024).
4. **Онікієнко І. М.** Чорнобильські тексти сучасних українських письменників як художні моделі національного буття в час апокаліпсису. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: науковий збірник. Серія: Історія та філологія*. 2009. Вип. 6. С. 134 – 138.

С. А. Шпетна

(ДЗ «Луганський національний

університет імені Тараса Шевченка»)

НЕОРОМАНТИЧНА ЖАНРОВА ПАЛІТРА ТВОРЧОСТІ

Р. Л. СТВЕНСОНА

Роберт Луїс Стівенсон, засновник і теоретик англійського неоромантизму, поет шотландського походження. Він був першим, хто заявив про необхідність нової художньої творчості на противагу реалістичній і сформулював нову естетичну теорію; обстоював гібридний жанр історії та пригод, до якого буде прагнути вся література неоромантизму; розвинув у своїх творах символічні мотиви та типології неоромантизму, створивши прецедент для цього історико-літературного періоду та наступних.

Найважливіші принципи неоромантизму викладені в його короткій статті «Роздуми про реалізм». На його думку, твір мистецтва має бути «реалістичним та ідеалістичним водночас», поєднуючи життєву правду з ідеалом. У теорії та практиці британського неоромантизму простежується засвоєння досвіду реалістичної літератури, що відокремило неоромантизм від романтизму початку століття.

Від класичного романтизму початку XIX століття неоромантизм успадкував прихильність до екзотичних місць, драматичних ситуацій та інтерес до історичного минулого. Романтизм Стівенсона втратив інтерес до класичного романтичного героя, незадоволеного світом, життям і своїм місцем у ньому. Стівенсон приймає і підтримує духовність та емоційну піднесеність романтизму, але не відокремлює їх від реального життя.

Романтичні герої зазвичай тікають від свого оточення, у той час як неоромантичні герої шукають домашнього затишку, вони не є самотніми, а прагнуть знайти однодумців і «своє середовище». Їх більше хвилюють духовні цінності, ніж матеріальні, вони чуттєві, але на відміну від героїв сентименталізму є активним та ініціативними особистостями.

Стівенсон був упевнений, що твір нового типу має бути пронизаний оптимістичним пафосом. Принципи мужнього оптимізму, проголошені письменником наприкінці 70-х років, стали основною частиною його неоромантичної програми, якої він дотримувався з переконанням та ентузіазмом.

Від самого початку письменницької кар'єри Стівенсон висловлював стурбованість кризою мистецтва, естетики та занепадницькими настроями.

Стівенсон поєднав у своїй творчості основні мотиви, які характерні були для неоромантичного спрямування: героїчну боротьбу за свободу, історію свого народу, інтригуючі таємниці, конфлікти батьків і дітей тощо. Яскравим прикладом є його балада «Вересковий трунок», яка проповідує стійкість і мужність як національну рису англійського народу.

У цілому творчість Р. Л. Стівенсона, на позначення О. Гальчук, є «необхідністю вибудовування рідної культури як простору формування національної самототожності» [1, с. 22].

Твори Стівенсона вирізняються високим ступенем майстерності, літературним чуттям, ритмом і гармонією. Він великий майстер, оригінальний і тонкий стиліст. Його слова про класичну традицію, її важливість у формуванні та розвитку письменницької майстерності та прихильність до високих стандартів виправдані, а постійна й натхненна турбота про форму і досконалість заслуговує на визнання і повагу.

Різновекторна тематична спрямованість творів Стівенсона має типові для неоромантизму тенденції в зображенні екзотики мандрів («Дороги», «Мандрівки в середині країни»), авантурних пригод («Клуб самогубців»), в оспівуванні легендарних постатей минулого («Нічліг Франсуа Війона»). Не обходить автор і мотив двійництва («Веселі молодці»), відтворення історичних подій («Викрадений», «Чорна стріла»). Актуальною в творчості англійського неоромантика є морська тематика («Острів скарбів») та ін. «Авторським акцентом, на позначення О. Гальчук є домен моральної проблематики» [1, с. 24].

Тема двійництва пов'язана з послідовним розглядом Стівенсоном проблеми цілісності свідомості, розвитку осмислених, гармонійних особистостей і вольових, компетентних індивідів. Ця тема була запозичена у Стівенсона багатьма британськими письменниками того часу, а також наступними поколіннями письменників. Подібна тематика лягла в основу одного з останніх творів Стівенсона – роману «Володар Баллантре» (1889).

Твори Стівенсона мають широку палітру жанрів, серед яких: балади, нариси, етюди, новели, оповідання, повісті, роман характерів). Роман «Острів скарбів» є своєрідним синтезом жанру морського пригодницького роману і просвітницького роману виховання, нюансом якого є концепція «природної людини». У «Химерній історії доктора Джекіла та містера Гайда» Стівенсон поєднав готичний роман з романом жахів, занурившись у моральну проблематику, розкрити яку допомогли використання дидактичної прози, елементів фантастичного

детективу та дослідження людської психології. У результаті вийшла притча про добро і зло, між якими героям завжди треба обирати.

Звернувшись до теми роздвоєння особистості в техніці наукової фантастики та детективу, Стівенсон сприяв розвитку цих літературних жанрів в англійській літературі. У цій історії розповідь іноді нагадує свідчення. Автор прагне до точного відображення подій і приділяє пильну увагу описовим деталям. Усі ці деталі зображені очима раціональних персонажів, таких як Енфілд, Аттерсон та друг Джекіла, доктор Леньйон. Однак ані детальна хроніка подій, ані детальні описи не наближають читача до розв'язки.

Стівенсон використовує ці прийоми, щоб зробити «химерну історію» правдоподібною й переконливою для читача. Водночас він хоче, щоб читач розгадував таємницю та сумнівався разом з героями. Автор змушує читача до самого кінця чіплятися за раціональну інтерпретацію неймовірних подій і чекати, що все вирішиться само собою. Але в той же час він вселяє в читача відчуття незрозумілого жаху. Тривога зростає. Аттерсон втратив свою звичайну «врівноваженість». Пул, який завжди був твердим і незворушним, виглядав інакше. Шоки Леньйона втратили свій рум'янець, обличчя Пула побіліло, Аттерсон та Енфілд зблідли. Це символи страху смерті.

Для нагнітання страху автор використовує пейзажі та портрети. У пейзажних сценах повісті послідовно розгортається метафора «вторгнення темряви». Від самого початку виникає неясне відчуття загрози в «образі місяця в місті, оповитому туманом». Очікування чогось жахливого посилюється звуковим світловим мотивом: «глухий рев Лондона» [2, с. 131].

А потім приходиться туман і «вторгається в наші домівки». І тепер Лондон перебуває у владі туману, який «стелиться над потонулим містом». У захопленому туманом місті стираються межі між реальністю і сном, дійсністю та ілюзією. З наближенням до фіналу пейзаж стає все більш «відчайдушним» – не в масштабах міста, а в масштабах усесвіту. Ось «блідий місяць лягає на спину, ніби не в змозі витримати натиск вітру».

Ще через годину «місяць вкрився хмарами і зовсім потемнів». Світ поринув у темряву [2, с. 131].

Однією з головних особливостей творчості Р. Л. Стівенсона, що виводить її за рамки вікторіанського реалізму і романтизму, є глибокий психологізм і філософська узагальненість образів. Поступаючись великим романістам першої половини XIX століття, таким як Вальтер Скотт, Чарльз Діккенс і Вільям Теккерей у діапазоні зображення життєвих і соціальних протиріч або відмовляючись від їх зображення, Стівенсон змістив увагу на психологію людських характерів і філософію людської долі.

Таким чином, неоромантизм у творчості Стівенсона проявляється в надзвичайно драматичних ситуаціях, підвищеному психологізмі, фантастичних елементах, екзотичних ситуаціях, у яких розгортається сюжет, та ефективних типах героїв. Психологічний аналіз, гострота сприйняття й зображення життя в усій його різноманітності та глибині роблять твори Р. Л. Стівенсона актуальними і сьогодні, у XXI столітті, коли на зміну домінуючому технократичному мисленню прийде гуманітарний розвиток людства із щирим розумінням вищої духовності і гармонії.

Література

1. **Гальчук Оксана.** Англійський і американський неоромантизм у постатях і текстах : Навч. посібник. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2023. 163 с.
2. **Стівенсон Р. Л.** Химерна пригода з доктором Джекілом та містером Гайдом. Харків : Фоліо. 2020. 320 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Барзилович Ольга Юрїївна – здобувачка вищої освіти ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Науковий керівник – доц. Колесникова Л. Л.

Барилова Галина Кіндратівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Богиня Лариса Вікторівна – директор навчально-наукового центру з підготовки іноземних громадян Полтавського державного медичного університету.

Валин Анастасія Євгенівна – здобувачка освіти Кременського ліцею № 5 Кременської міської ради Луганської області.

Науковий керівник – Уманська Т. О.

Волошинова Марина Олексіївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов'янської та романо-германської філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

Гелетій Олександр Іванович – здобувач вищої освіти ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Науковий керівник – доц. Барилова Г. К.

Глуховцева Ірина Ярославна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри педагогіки, української філології та журналістики Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Глуховцева Катерина Дмитрівна – доктор філологічних наук, професор кафедри української мови ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Гримашевич Галина Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови та методики її навчання Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Губа Оксана Тодорівна – здобувачка вищої освіти Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

Науковий керівник – проф. Колесников А. О.

Демченко Наталя Дмитрівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія».

Дзивульський Дмитро Георгійович – здобувач освіти Кременського ліцею № 5 Кременської міської ради Луганської області.

Науковий керівник – Уманська Т. О.

Каніщева Юлія Вікторівна – здобувачка вищої освіти ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Науковий керівник – доц. Клещова О. Є.

Карлова Надія Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Клещова Оксана Євстахіївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Козлова Маргарита Борисівна – здобувачка освіти Кременського ліцею № 5 Кременської міської ради Луганської області.

Науковий керівник – Уманська Т. О.

Колесникова Лариса Леонідівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Кононенко Марина Володимирівна – письменниця, бібліотекарка публічної бібліотеки імені Володимира Малика.

Кот Тамара Василівна – здобувачка вищої освіти ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Науковий керівник – доц. Клещова О. Є.

Кравченко Олена Леонідівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Красношанка Вікторія Сергіївна – здобувачка вищої освіти ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Науковий керівник – доц. Негодяєва С. А.

Кучевська Ольга Станіславівна – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Нікітіна Алла Василівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри української мови ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Панченко Анастасія Миколаївна – здобувачка вищої освіти Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

Науковий керівник – доц. Волошинова М. О.

Поповський Анатолій Михайлович – доктор філологічних наук, професор кафедри українознавства та іноземних мов Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Рішко Даріна Миколаївна – здобувачка вищої освіти КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Науковий керівник – доц. Демченко Н. Д.

Семиволос Поліна Павлівна – здобувачка освіти Кременського ліцею № 5 Кременської міської ради Луганської області.

Науковий керівник – Уманська Т. О.

Сержанова Арина Дмитрівна – здобувачка освіти Кременського ліцею № 5 Кременської міської ради Луганської області.

Науковий керівник – Уманська Т. О.

Скальська Світлана Анатоліївна – здобувачка вищої освіти ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Науковий керівник – проф. Глуховцева К. Д.

Уманська Тамара Олександрівна – учитель української мови та літератури Кременського ліцею № 5 Кременської міської ради Луганської області; здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Шарагіна Ольга Володимирівна – кандидат філологічних наук, директор навчально-наукового інституту філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Шпетна Світлана Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов за професійним спрямуванням ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Наукове видання

**Слобожанська бесіда – 17.
Лінгвістика тексту
і вивчення української ментальності**

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
(29 жовтня 2024 р., м. Полтава)

За редакцією проф. Глуховцевої К. Д.
Коректор – Л. Л. Колесникова
Комп'ютерний макет – Л. Л. Колесникова

Формат 60x84 1/16. Ум. друк. арк. 9,18
Наклад 50 прим. Зам. № 2332/3-24

Видавець і виготовлювач ТОВ «Талком».
м. Київ, вул. Львівська, 23,
тел./факс: (044) 424-40-69, 424-56-26.
E-mail: ukraina.vdk@email.ua.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4538 від 07.05.2013.